

A MEGKÉSETT BESZÉDFEJLŐDÉS TERÁPIÁJA

Nemzeti Tankönyvkiadó

Bittera Tiborné—dr. Juhász Ágnes

A megkésett beszédfejlődés terápiája

Tanári segédanyag
az Én is tudok beszélni 1 című munkatankönyvhöz

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST

Bírálták

GEREBEN FERENCNÉ

ANTONY PÉTER

168938:1

REV 2010

E168.938:1

QPKM

ISBN 963 19 3196 X

© Bittera Tiborné, dr. Juhász Ágnes, 1991

Bevezetés

Az egészséges kisgyermek fejlődésének üteme igen különbözhet egymástól. Talán az anyanyelv elsajátítása terén mutatkozhatnak a legnagyobb egyéni eltérések. A szakemberek előtt nem kétséges, hogy kizárólag a „természetre” hagyni a beszéd és nyelv fejlesztését, ha abban a gyermek nem éri el az életkorának, értelmi szintjének megfelelő ügyességet, veszélyekkel jár. A beszéd- és nyelvi funkciók területén elmaradást mutató gyermekek fejlesztése logopédiai feladat, de nem nélkülözhető a család és a gyermek tágabb környezetében (bölcsőde, óvoda) lévő felnőttek segítő közreműködése sem.

A szülő elsősorban a kisgyermek hangzó beszédére figyel, a megértés hiányosságait, bizonyos részképességek fejletlenségét ritkábban veszi észre. A gyermekét feltétel nélkül elfogadó szülőt is bosszanthatja néha, hogy hosszasan kell találgatnia, mit kíván tőle kisfia vagy kislánya, aki csak mozdulatokkal, gesztussal, esetleg szótöredékekkel, ám egyre agresszívebben akarja megértetni magát.

A szülők gyakorta megpróbálják követni a „jó” tanácsot, úgy tesznek, mintha nem értenék a gyermek sajátos kifejezőmódját, megzavarva ezzel amúgy is korlátozott kommunikációs lehetőségeit. A következményként kialakuló magatartási problémák visszahatnak a gyermek személyiségének fejlődésére. A gátlásos elzárkózás, az irányíthatatlan önérvényesítés és e két véglet között számtalan változatban megnyilvánuló magatartásbeli jellegzetességek beszűkíthetik a szülő lehetőségeit abban a vonatkozásban, hogy gyermeke figyelmét a beszédre irányítsa, őt a beszédre, az anyanyelvére tanítsa. A későbbiekben a logopédiai terápia hatékonyságát is gátolhatja a gyermek nehéz megközelíthetősége, illetve nehezen kezelhetősége.

Ha a gyermek beszéd- és nyelvi fejlődése jelentős elmaradást mutat, akkor már hároméves kor előtt tanácsos a logopédus segítségét kérni. Körültekintő, alapos logopédiai, pszichológiai

giai és orvosi vizsgálat után dönteni lehet a teendőről, a logopédiai kezelés megkezdésének időpontjáról, formájáról, intenzitásáról.

A terápia kiindulási alapja a gyermek aktuális tudása, ezért a beszéd- és nyelvi funkció részletes vizsgálata elengedhetetlen, és tulajdonképpen a terápiával összefonódva a kezelés végig nélkülözhetetlen. A gyermeket teljes nyelvi rendszerének alapján kell megítélni, azaz egyaránt figyelembe kell venni a beszéd, a nyelv megértését, grammatikai formáját, a gyermek nyelvhasználatát – s mindezeket a gyermek értelmi szintjéhez viszonyítva kell értékelni.

A megkésett (akadályozott) beszéd- és nyelvi fejlődés javításának célja az, hogy a nyelv kifejező, közlő, jelölő funkciójának kialakításával képessé tegye a gyermeket a nyelvi jelek befogadására, feldolgozására, a beszédbeli kommunikációra. Nevet adunk annak, amit a gyermek lát, hall, érzékel, megfog és átél. Segítünk neki érzéseinek, gondolatainak kifejezésében. A beszéd és a nyelv funkcióinak erősítésével segítjük a gyermek értelmi fejlődését, szociális tanulását.

Terápiás munkánkat úgy kell előkészítenünk, megterveznünk, hogy kreatív módon érvényesüljön benne a komplex gyógypedagógiai-pszichológiai szemlélet, s ezáltal a gyermek fejlődését minél több oldalról segítjük. A központban természetesen a beszéd és nyelv fejlesztése áll. Közvetlen és közvetett ráhatásokkal fejlesztjük azokat a képességeket és készségeket, amelyek révén a gyermek egyre differenciáltabban tudja befogadni, feldolgozni és használni a beszédet és a nyelvet szemantikai (jelentéstani), lexikai (szókészleti), szintaktikai (mondattani), morfológiai (szóalakítási) és fonológiai (hangrendszertani) szempontból egyaránt. Amikor a logopédiai foglalkozásokon gyakorolja a kommunikációt, a nyelv használatán keresztül a társas szerepeket is tanulja.

A megkésett beszéd- és nyelvi fejlődés esetén a logopédiai terápia öt nagy területre oszlik: a beszéd és a nyelv, a mozgás, a gondolkodás, a figyelem és az emlékezet, valamint a különféle készségek fejlesztése. Ezek a területek a valóságban nem vá-

laszthatók el egymástól. Egyrészt minden foglalkozás alkalmával több terület anyagából válogatunk, a gyakorlatokat adott beszéd- és nyelvi cél köré csoportosítva, a gyermek egyéni szükséglete szerint súlypontozva. Másrészt minden gyakorlat többfunkciós, sohasem elszigetelten fejlesztünk egy-egy készséget vagy képességet.

A munkatankönyv képeihez kapcsolható feladatok elsősorban a szókincsfejlesztést és a nyelvi rendszer kiépítését célozzák, mégsem mondhatjuk, hogy a terápiának csupán egy részterületéhez nyújtanak segítséget. Tudjuk, hogy a kisgyermek alaptevékenysége a játék, ez ad teret és lehetőséget a logopédiai célok megvalósításához. Ezért a beszéd- (nyelvi) anyagot először mindig a gyermek számára kellemes, játékos helyzetbe ágyazva dolgozzuk föl, s csak utána vegyük elő annak képi megjelentetését.

A munkatankönyv – amelynek oldalait feladatlapnak tekintjük – felépítésében kisebb-nagyobb eltérésekkel követi a normál beszédfejlődés menetét. Elképzelhető azonban, hogy némelyik gyermek esetében változtatni kell a sorrendben, attól függően, hogy milyen új nyelvi forma jelenik meg beszédében. A gyermek ugyanis azokat a szemantikai és szintaktikai viszonyokat kifejező szóösszetételeket, mondatokat utánozza legszívesebben, amelyeket éppen elkezd spontán használni.

A terápia alapozó szakaszában rövid távú célunk a beszéd indítása, az ehhez szükséges alapkészségek kialakítása, s a gyermek környezetének befolyásolása. A szülők, a család, a bölcsődei vagy óvodai közösség segítőkészsége, a terápiás hatásokat erősítő szemlélete közvetlenül hozzájárul egy sor, a nyelvi rendszer kiépítése szempontjából alapvető képesség, funkció fejlesztéséhez. Ilyenek például: motiválás a hangadásra, beszédre; a beszédmegértés finomítása; a beszédre irányuló figyelem, a közvetlen hallási és verbális emlékezet fejlesztése; a beszédhez szükséges szenzoros és motoros ügyesség fejlesztése; a meglévő szókincs aktivizálása, használata stb. Mindezekhez segítséget adhat a feladatlapok változatos felhasználá-

sa, illetve a hozzájuk kapcsolódó, konkrét tárgyakkal, játékokkal végzett gyakorlás.

Bizonyos értelemben a feladatlapok mintának tekinthetők, amelyek kiegészíthetők, bővíthetők a gyermek igénye szerint. A tanítás tempóját a gyermek fejlődési üteme határozza meg.

Bár az első feladatlapok a hangadást motiválják, a hangutánzást célozzák, s az utánuk következő képeken megjelenített személyek, tárgyak, cselekvések „könyvűek” lehetnek egy olyan gyermek számára, aki már szókapcsolatokkal, rövid mondatokkal fejezi ki magát, mégis érdemes a tanulást a munkatankönyv elején kezdeni. Természetesen a feldolgozás ilyenkor rövidebb idő alatt és magasabb szinten történik.

A szókincsbővítés végigvonul a munkatankönyv minden oldalán. A könnyen kiejthető, a gyermek számára hasznos (használható), az őt körülvevő környezetet tükröző szavaktól eljutunk a hosszabb, finomabb hallási megkülönböztetést és pontosabb beszédmozgásokat igénylő, ritkábban használt, a tágabb világ személyeit, dolgait, viszonyait kifejező szavakig.

A 6–32. feladatlapokat elsődlegesen szókincsfejlesztéshez szánjuk, annak ellenére, hogy az igék tömondatba foglalva szerepelnek. A későbbiekben nem emeljük ki külön feladatként a szókincsbővítést, de az adott nyelvi anyag feldolgozása előtt mindig megnevezzük a képen szereplő személyeket, tárgyakat, cselekvéseket.

Az igék egyes és többes számban is csak a harmadik személyben gyakorolhatók a feladatlapokon. Az első és második személyű alakokat konkrét cselekvéshez, cselekedtetéshez kapcsolva lehet gyakorolni.

Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a beszédnek mint a nyelv egyedi felhasználásának két összetevője van: a *megértés* és a *beszédteljesítmény*, s hogy ezek fejlődése nem párhuzamosan halad. A szavak, mondatok megértése, nyelvi felfogása általában megelőzi azok megjelenését a hangzó beszédben, nyelvi kifejezésben. A beszédfejlődés késése esetén a köztűltévő különbség igen kifejezett lehet. Ezt a tényt figyelembe kell vennünk a terápia tervezésében. Ha a gyermek nehezen aktívi-

zálja szókincsét, vagy kifejezett beszédmozgásbeli nehézségei vannak, nem szabad őt túlzottan erőltetni a megnevezésre, pontos kiejtésre. Átmenetileg a terápia más területeire helyezzzük a hangsúlyt, a beszédet tekintve pedig még következetesebben alkalmazzuk azokat a módszereket, amelyek segítik a gyermeket abban, hogy elvárásunknak megfelelően verbálisan is megnyilatkozzék. A szemtől szembe helyzet, a logopédus pontos, nyílt artikulációja, a tárgyak, képek, cselekvések megnevezésekor alkalmazott ereszkedő hanglejtése, jól tagolt, suggesztív beszéde, modulált intonációja nyomán a gyermek egyre inkább képes lesz a hangsorokat (szavakat) kiemelni a beszédfolyamból. Ezek a szavak egyre több tartalommal telnek meg, gazdagodik a passzív szókincs. A gyermek kedvelt tevékenységébe bekapcsolódva, azt beszéddel kísérve, a gyermek beszédbeli megnyilvánulásait kiterjesztett utánzással megerősítve, nonverbális kommunikációs jelzéseit nyelvi formába öntve a logopédus mintát ad, hogyan kell szavakban kifejezni, amit teszünk, átélünk, gondolunk. A kiejtés javítása pedig helyes beszédpélda adásával, indirekt módszerek alkalmazásával történik.

Ha a gyermek beszédmegértése is korlátozott, akkor különösen fontos az utánzókézség fejlesztése, mert a beszéd cselekvésirányító szerepére a feladatvégzés során kevésbé támaszkodhatunk. Kezdetben bőven élhetünk a paralingvisztikai elemekkel (gesztusok), szuprasegmentális tényezőkkel (dallam, hangsúly, tempó, ritmus, hangszín), s fokozatosan térhetünk át a beszédmegértés fejlesztésében a nyelvtani viszonyokat kifejező beszédbeli közlések, utasítások alkalmazására. Ne a számtalan sor ismételt „figyejl!” felszólítás legyen az, ami a gyermeket a feladat elvégzésére ösztönzi. Inkább szólítsuk gyakran a nevén, ezzel is kifejezve, hogy neki címezzük, amit mondunk. Legyünk tekintettel figyelmének terjedelmére, gondolkodási műveleteinek szintjére is, hogy a feladat ne legyen számára se túl könnyű, se túlságosan nehéz.

A feladatlapok túlnyomó többsége a nyelvi rendszer kiépítésére szolgál, s végig célunk a gyermek gondolkodásának fejlesztése, ha nem is emeljük ki külön. A nyelvi anyag tartalmaz-

za a magyar nyelvben leggyakrabban előforduló szófajok (főnév, ige, melléknév, számnév) reprezentánsait, azok toldalékolását, illetve ragozását. A ragozott, toldalékolt formákat mondatban gyakoroljuk. A „mondatalkotás” címmel foglaljuk össze azokat a feladatlapokat, amelyeken – esetleg kevés új anyaggal kiegészítve – az előzőleg tanultakat alkalmazzuk. Egy-egy nyelvi forma megtanításakor először a szabályos, illetve egyszerűbb alakokat, utána a rendhagyó, nyelvtani szempontból bonyolultabb, kiejtés szempontjából nehezebb eseteket vesszük sorra.

Az igényes logopédiai munka feltételezi a kreativitást, a módszertani szabadság tudatos alkalmazását, tehát a feladatlapok feldolgozásának módja, amit ebben a kézikönyvben leírunk, csak javaslat. Mégis sok év tapasztalata azt mondatja velünk, hogy a logopédus minden gesztusbeli, szóbeli megnyilatkozásának különleges jelentősége van. A kérdések, instrukciók tartalma és formája, a gyermeknek szánt nyelvi anyag felépítése a terápiás munkánkban leszűrte eredmény, tehát nyugodt szívvel ajánljuk alkalmazásukat.

Egyszerre kevés anyagot célszerű feldolgozni, de sok változatban. Így sokat tudunk kérdezni, s a gyermeknek sokszor adódik alkalma válaszolni, a nyelvi formát gyakorolni. A feladatlapok feldolgozásánál az előre megtervezett kérdéseinket mindig azonos módon tegyük fel, s a képekről is mindig ugyanazokat a mondatokat mondjuk, ügyelve a szórend azonosságára is. Ez nem jelenti azt, hogy ne engedjünk teret a gyermek spontán beszédének. Sőt, a terápia alakításában segít nekünk, ha tudjuk, milyen nyelvi teljesítményre képes a gyermek magától, ilyen megfontolásból a már egyszer feldolgozott feladatlappra vissza is térhetünk a terápia későbbi szakaszában. A kérdéseket a logopédus teszi föl, de ha két gyermek tanul együtt, egymástól is kérdezhetnek.

A munkatankönyv oldalszáma egyben a feladatlap száma is, amelyet ebben a kézikönyvben kerettel emelünk ki. A használhatóság érdekében azt a szöveget, amit a logopédus mond vagy kérdez, gondolatjellel különböztetjük meg, azt a választ, il-

letve szöveget, amit a gyermektől várunk, félkövér betűből szedjük.

Tankönyvünk feladatlapjaival és tanári kézikönyvünkkel első sorban a beszéd- és nyelvi fejlődésükben elmaradást mutató gyermekek logopédiai terápiáját szeretnénk segíteni, de ajánljuk minden felnőttnek és gyermeknek, akik örömet találnak a közös játékban, beszélgetésben, anyanyelvünk szebbé, jobbá tételében. Bízunk a könyv használóinak ötletességében, abban, hogy jobbnál jobb új játékokkal, sok-sok eseményképpel, képtörténettel fogják kiegészíteni ezt a beszéd- és nyelvi feladatgyűjteményt.

Hangutánzás

3–5

A beszédindításhoz szükség van arra, hogy a gyermek szívesen adjon hangot, szívesen utánozzon hangokat, hangkapcsolatokat. A hangutánzó gyakorlatok alapozzák meg az aktív szókincs fejlesztését.

A hangutánzást először játékokkal, bábokkal végezzük. Az állatok, járművek, természeti jelenségek hangjának felismerésére, differenciálására szolgáló gyakorlatokat szintén először játékokkal, apró tárgyakkal végezzük cselekvés, cselekedtetés közben. Amikor a gyermek már önállóan utánoz, a hangutánzást összekapcsolhatjuk a *nagymozgások* fejlesztésével is. A hangadás együtt járhat labdagurítással, hengergurítással (a hengeren az utánzandó hang hívóképe van), földre tett kötél átugrásával, karikába beugrással (a karikában az utánzandó hangnak megfelelő báb, játéktárgy vagy hívókép van) stb.

A hangutánzó gyakorlatokhoz hozzá tartoznak a hangok megkülönböztetését szolgáló gyakorlatok is. A *hangdifferenciálás* szintén végezhető játékosan, mozgással, cselekvéssel kapcsolva, sőt, alkalmat adhat a kapcsolatfelvétellel olyankor is, ha a gyermek még nem utánozza a hangot, vagy valami miatt nem szívesen nyilvánul meg hanggal. Ilyenkor csak arra készítjük a

gyermeket, hogy hallás útján, figyelmének összpontosításával különböztesse meg például a medve (*m*) és a kígyó (*sz*) hangját. A hangok felismerését azonban lehetőleg mindig kövesse a hang utánzása is, hogy a tárgy, élőlény és annak hangja közötti kapcsolatot erősítsük, és motiváljuk a gyermeket az utánzásra.

A hangutánzásnál be kell tartanunk a nehézségi fokozatokat. A legegyszerűbb a magánhangzók utánzása, ezek közül is az *á*, *í*, *ó*. Mivel az *í* és *ó* hangot nehéz bábhoz vagy tárgyhoz kapcsolni, utánzásuk megkönnyítésére a következő gyakorlatot javasoljuk.

Kartonból babákat készítünk úgy, hogy a testük dobozt alkosson. A babák szájnnyílása az *á*, *í*, *ó* artikulációs állásának megfelelően legyen kivágva. Az *á*-t mondó baba szájába egy nagy golyó fér be, az *ó*-t mondóba egy kicsi golyó, az *í*-t mondó baba szájába egyik sem.

– Látod ez a baba mekkorára nyitja a száját? Azt mondja, *á*! Ez a nagy golyó belefér a szájába. Tedd bele! Mit mond a baba? – *Á*.

– Itt ez a másik baba. Látod, milyen picire húzza össze a száját? Azt mondja, *ó*. Belefér ez a nagy golyó? Látod, nem fér bele. Ez a kicsi belefér. Tedd bele! Mint mond a baba? – *Ó*.

– Figyeld meg, most melyik baba beszél! – *Á*. Melyik golyót kell a szájába tenni? Igen, a nagyot. Mit mond ez a baba? – *Á*.

A gyakorlat hasonlóképpen folytatódik.

Az *i* hang utánzásakor egyik golyó sem fér bele a baba szájába. A logopédus ezt megfogalmazza: – A nagy golyó sem fér bele, a kicsi golyó sem fér bele. Az *i* hang ejtését a mosolyra húzott szájhoz hasonlítjuk: – Látod, hogy mosolyog a baba? Azt mondja, *í*.

Először mindig két-két magánhangzót differenciálunk. Ha a gyermek két-két hangot már biztosan elkülönít, a három magánhangzóval egyszerre dolgozunk.

A terápiában minden gyakorlat *többfunkciós*, így ez is. A hangok differenciálásán kívül alkalmas például a nagy-kicsi megkülönböztetésére. Segítségével fejlesztjük a finommotorikát is,

mert a golyók elhelyezése megkívánja a két ujjal történő precíziós fogást.

A gyermek által jól ejtett hangokból *hangkapcsolatokat* alkotunk. A hangkapcsolat ejtésében a legegyszerűbb a zárhangot nyílt magánhangzóval kötni: *má, pá, tá, ká* vagy két magánhangzót összekapcsolni: *á-í, í-ó*. Van olyan gyermek, aki önállóan ejtésben szívesebben utánoz először előszó részhangokat, például *sz, f* vagy nazális zárhangot: *m*. Ilyenkor a hangkapcsolatokat ezekkel a hangokkal gyakoroltatjuk.

A gyermek által utánzott hangokból, hangkapcsolatokból ciklikus sorokat is alkotunk, és *gagyogási gyakorlatokat* végzünk. Ezek állhatnak csak magánhangzókból: *á-í-á-í* stb. vagy mássalhangzóból és magánhangzóból vegyesen: *mámámá* stb. Ezzel fejlesztjük az artikulációs szervek ügyességét is. A gagyogási gyakorlatokat összekapcsolhatjuk a törzs és a végtagok mozgásaival (törzshajlítás, guggolás, karlengetés) és kifejező mozgásokkal (cammogás, integetés stb.).

A hangkapcsolatok gyakorlását fölhasználjuk arra is, hogy a gyermek *közvetlen hang-, hangsoremlékezetét* fejlesszük, gördülékennyé tegyük az ellentétes beszédszervi mozgások összekapcsolását.

A gyermek által jól ejtett hangokból a következő szempontok szerint alkotunk hangsorokat: változhat a hangsor hossza, és változhatnak a hangsorban szereplő hangok. A hangsorok először kétszótagúak: *mámi, máká*. Később ezeket használjuk fel hosszabb hangsorok alkotására: *mámimámimámi, mákámákámáká*. A hangsorokban vagy csak a magánhangzót, vagy csak a mássalhangzót változtatjuk. Ügyeljünk arra, hogy a változtatott hangok minél több fonetikai jegyben különbözzenek egymástól.

A szótagsorok utánmondását játékosan végezzük. Például a maci és a kakas felelget egymásnak: *má-ká*. A gyermek kezében tartja a két bábót, és mindig azt emeli meg, amelyik éppen beszél. Ezzel segíti a két szótag váltakozó ejtését.

A hangkapcsolatok és szótagsorok felismerésével és utánmondásával végzett gyakorlatok végigkísérik a terápia menetét, a foglalkozásokban állandó helyük van.

A hangutánzás anyagát tematikusan állítottuk össze (vadállatok, közlekedési eszközök, háziállatok), mindegyik oldalon vannak könnyebben és nehezebben kiejthető hangok, hangkapcsolatok. Megtanításuk sorrendjét a logopédus dönti el a gyermek képességeinek megfelelően.

A hangutánzáshoz a logopédus is gyűjthet vagy készíthet külön hívóképeket is. A hangutánzáshoz készült eseményképeket a logopédus olyan módon dolgozza föl, hogy megnevezi a képen látható tárgyakat, állatokat. Megfogalmazza az állatok cselekvéseit, beszél a cselekvések, történések körülményeiről. A gyermek figyelmét a képekhez kapcsolódó verbális kifejezésre irányítja, gondolva a beszédmegértés fejlesztésére is. A példamondatokban bővítmények szerepelnek, anyai és tárgyas igazozás egyaránt előfordul. Ezeket természetesen csak a logopédus mondja, miközben az eseményképről beszél. A hangsúly a hangok utánzásán van, de ha a gyermek spontán megnevez valamit vagy megismétli, amit a logopédus mond, ezt meg kell erősíteni és a továbbiakban fölhasználni. A terápia későbbi szakaszában visszatérhetünk az eseményképekhez, és a gyermek maga alkothat tömönatokokat vagy egyszerű bővített mondatokat.

Miközben a hangutánzással kapcsolatos feladatokat végzi a logopédus, már elkezdheti a következő nagy egység, a főnevek feldolgozását.

3 – Nézzük meg együtt, mi van a képen! Maci, kígyó, oroszlán, bagoly, hal, farkas, felhő, nap, fű, fa, kő, virág, hegy, bokor, víz, patak.

– Mit csinálnak az állatok? Az oroszlán ül. A medve cammog. A farkas áll. A bagoly ül az ágon. A kígyó tekeredik a fára. A hal kidugja a fejét a vízből.

– Mit látunk még a képen? Süt a nap. Fúj a szél.

– Tudod-e, hogyan beszélnek ezek az állatok? Mondjuk mi is!

– A maci így brummog: **m**. – Az oroszlán így ordít: **á**. – A kígyó így sziszeg: **sz**. – A farkas így üvölt: **au**. – A bagoly így huhog:

uhu. – A hal nem mond semmit, csak így tátog: (száj nyitása, zárása). – Látod a fát? Fújja a szél a leveleket. Így fújja: **f**.

4

– Nézzük meg együtt, mi van a képen! Vonat, autó, hajó, motor, tűzoltóautó, repülő, híd, út, folyó, jelzőtábla, bokor, fa, nap, felhő, bácsi.

– Nézd, a vonat megy a hídon. Füstöl a kéménye. Az autó megy az úton. A hajó úszik a vízen. Füstöl a kéménye. A tűzoltóautó megy az úton. Szírenázik. A repülő száll a levegőben. A bácsi beindítja a motort.

– Tudod-e, hogyan sistereg a mozdony, amikor kiengedi a gőzt? Így: **s**.

– Az autó így dudál: **tű**. – A hajó meg így dudál: **dű**. – A motor így berreg: (bilabiális) **r**. – Így szírenázik a tűzoltóautó: **f-ű**. – Így zúg a repülő: **zs**.

5

– Nézzük meg együtt, mi (ki) van a képen! Bárány, kutya, tehén, szamár, malac, disznó, liba, cica, csibe, kakas, tyúk, mag, tó, kerítés, ól, kislány, kisfiú.

– Mit csinálnak az állatok? Nézd, itt fekszik a tehén. Itt megy a birka és a bárány. Itt áll a szamár. Itt esznek a csibék. Itt szalad a tyúk. Itt áll a kakas. Itt van a disznó az ólban. Itt – vannak a malacok a mamájuk mellett. Itt úsznak a libák. Ez a liba nem úszik. Most szalad a tohoz. Itt áll a cica. A kutya szalad utána.

– Mit csinálnak a gyerekek? Látod, a kislány hívogatja a cicát. A kisfiú eteti a csibéket.

– Tudod-e, hogy beszélnek ezek az állatok? Mondjuk mi is!

– A bárány így béget: **be**. – A birka is béget: **be**. – A kutya így ugat: **va**. – A tehén így bög: **mű**. – A szamár így ordít: **i-á**. – A malac így visít: **u-f**. – A liba így gágog: **gá**. – A cica így nyávog: **nyaű**. – A disznó így rőfög: **rőf**. – A kakas így kukorékol: **kű**. – A tyúk így kotyog: **kot**. – A csibék így csipognak: **csip**.

– Tudod-e hogyan hívogatja a kislány a cicát? Így: **ci**. – A kisfiú így hívogatja a csibéket: **pi**.

A *passzív és az aktív szókincs* fejlesztése a főnevekkel kezdődik. A terápia ütemét a gyermek egyéni tempója határozza meg. A *passzív szókincs* fejlesztésének gyakorlatait a terápia legelején már a hangutánzással párhuzamosan elindítjuk. Ha a szókincs nem, vagy nehezen aktivizálható, ezekkel a gyakorlatokkal akkor is folyamatosan haladunk. Ilyen esetekben a feladatokat színesítjük tárgyak felhasználásával, a gondolkodás és a percepció különböző területeink fejlesztésével.

A 6–18. feladatlapon száztizenhét olyan kép található, amelyek a *főneveket* képviselik. A kiválasztás szempontjai, amelyek nem fontossági sorrendet jelentenek, a következők voltak: könnyű motoros kivitelezés, tartalmi egyszerűség, gyermekközpontság, jól ábrázolhatóság.

Az alábbiakban található a főnevek szóanyaga feladatlapon szerinti bontásban.

6	papa (fénykép)	én (fénykép)	mama (fénykép)
	néni	baba	bácsi
	pipi	alma	lufi
7	maci	autó	ház
	ló	cukor	virág
	hajó	fa	óra
8	lapát	cica	tévé
	szék	fagyi	bohóc
	pohár	gomba	kutya
9	kabát	vonat	cipő
	dió	ágy	torta
	labda	süni	vödör

10	tej	hal	busz
	lámpa	szita	kuka
	kalap	méz	olló
11	hintá	nyuszi	tányér
	fiú	sapka	cumi
	kefe	lány	béka
12	sál	kifli	víz
	kocka	csoki	toll
	slp	bugyi	répa
13	táska	csiga	kanál
	csörgő	asztal	egér
	könyv	zokni	gyufa
14	tojás	bögre	kocsi
	villa	gömb	kakas
	üveg	szappan	levél
15	kosár	pók	lánc
	papucs	lepke	zsák
	fűzet	kád	ecset
16	cérna	dob	kanna
	párna	söprű	kígyó
	festék	pad	csizma
17	kés	gyertya	lábás
	tű	doboz	híd
	nap	dugó	fű
18	felhő	kép	golya
	vár	golyó	tűz
	tyúk	szőlő	zebra

A főnevekkel sokféleképpen dolgozhatunk. Az alábbiakban bemutatjuk az alapvető gyakorlatformákat a 6-os feladatlap szövegében. A gyakorlatok részben egymásra épülnek, részben párhuzamosan végezhetők, egymástól eltérő mértékben nehezíthetők.

Motiválás az utánmondásra. Az alapgyakorlat-formákat megelőzi a logopédus „meséje” az adott feladatlap(ok) képeiről. Nem igazi meséről van szó, hanem arról, hogy hangulatosan, a beszéd szupraszegmentális elemeinek gazdag alkalmazásával megnevezi a képeket, a gyermek figyelmét felhívja egy-egy részletre. Például: – Itt az alma. Nézd, milyen szép piros. Pici zöld levele is van. –

A logopédus mindig mutatja is, amit mond. A gyermeket nem erőltetjük az utánmondásra, de helyes megnyilvánulásait megencsítjük.

Passzív szókincs fejlesztése: főnevek megértése. Képegyeztesítés. A munkatankönyv két példányával dolgozunk *lottójáték* formájában. Az egyik könyv 6–18. feladatlapján lévő főnevek képanyagát kivágjuk, kartonlapokra fölragasztjuk. Ezeket egyeztetjük a másik könyv azonos képeivel. A logopédus kezében van egy kép, de nem mutatja meg a gyermeknek.

– Tudod mi van a kezemben? Megmondom: baba. Te is keresd meg a könyvedben a babát! Jó, az a baba. Ez is baba (a logopédus most megmutatja a kezében lévő képet), tedd rá! Ott a helye.

– Most más van a kezemben. Megmondom mi az: lufi. Hol a helye? –

A gyakorlat hasonlóan folytatódik.

Aktív szókincs fejlesztése: kép megnevezése. Képegyeztesítés. Ennél a gyakorlatnál a kivágott képek is a gyermek előtt vannak. Ő fog választani közülük.

– Most te választhatsz. (A gyermek fölvesz egy képet.) – Mi az? – **Pipi.** – Tedd a helyére!

A gyakorlat hasonlóképpen folytatódik.

Szókincs aktivizálása, utánmondás motiválása. Az analógiás gondolkodás fejlesztéséhez és a szavak fogalomszintű használatának kialakításához szükséges az ún. *sorozat* elkészítése. Ez a logopédus feladata, ugyanis a munkatankönyv terjedelme nem tette lehetővé, hogy minden kép több példányban legyen meg benne.

A gyermek szókincsétől, figyelmétől függően a kezdeti négyszer ötös sorozattól eljuthatunk a hat-nyolcszor hármas sorozatig. Az egyes sorozatokhoz az alapot a könyvben található főnevek adják. Ezeket egészíti ki a logopédus az azonos jelentést hordozó, de megjelenésükben különböző képekkel. Például egy négyszer ötös sorozathoz szükséges a könyvben lévő pipi, alma, tévé, óra képhez még négy (négyféle) pipi, alma stb. kép gyűjtése.

A gyakorlat menete a következő. A logopédus egyenként megnevezi, megmutatja, majd a gyermeknek adja a sorozathoz a könyvből kivágott, illetve gyűjtött képeket.

– Adok neked képeket. Tedd sorba őket! Pipi. Tedd ide! – A logopédus megmutatja a kép helyét, bal oldalról kezdve a sort. – Alma. Tedd mellé! – stb.

– Itt van még egy pipi. Tedd ide! – A logopédus megmutatja a kép helyét az elsőnek kitett pipi kép alatt. – Itt a helye! Adok még. Tévé. Hol a helye? – A gyermek a képet a másik tévé alá teszi. – Igen, ott a helye. Tévé, tévé. – A logopédus rámutat az egymás alatt lévő két képre, közben megnevezi azokat.

– Itt a következő. Óra. Hol a helye? –

A többi képet is hasonló módon helyezik el, váltakozó sorrendben. A logopédus nem erőlteti az utánmondást, de a gyermek szóbeli megnyilatkozását megerősíti. Ilyen módon a gyakorlat alkalmas a szókincs aktivizálására, az utánmondás motiválására is.

Passzív szókinsz fejlesztése: főnevek megértése. Képkiválasztás. Az előzőekben leírt feladatot követi a képek megnevezés utáni kiválasztása. A logopédus megnevez egy képet, a gyermek megkeresi és átadja a tanárnak.

– Keresd meg, amit mondom! Óra. Kérem! – A logopédus kézről gesztussal nyújtja a kezét. A gyakorlat menete a továbbiakban azonos.

Ha a gyermek csak nagyon rövid időre vonható be a feladatba, akkor célszerű kevesebb képpel dolgozni olyan módon, hogy mindegyik főnévhez tartozó képből csak két-két darabot rakunk ki. Kifejezetten gyenge szövegértés esetén először csak két főnévvel végezzük a gyakorlatot. Például csak a pipi és óra képeket használjuk kétszer hatos sorozatban. A szavak hangalakja és jelentéstartalma a lehető legnagyobb mértékben térjen el egymástól. Például: ló és virág, tej és bohóc, méz és olló.

A sorozatokkal végzett feladatokat olyan módon is bonthatjuk, hogy a képek kirakása (egyeztetés) és visszakerése közé más tevékenységet iktatunk be. Ha a képek egyeztetése, kiválasztása közben a gyermek elfárad, és elhárítja az együttműködést, a logopédus a „szedd össze a képeket” utasítással megelőzi, hogy a gyermek lépjen ki a feladathelyzetből.

Passzív szókinsz fejlesztése: főnevek megértése. Közvetlen verbális emlékezet fejlesztése. Ennél a feladtnál négy-kilenc darab kivágott kép van egy sorban a gyermek előtt. A logopédus egyesével kér a képekből.

– Most kérni fogok tőled. Hallgasd meg, mit kérek! Lufi. – Amit a gyermek kiválasztott, a logopédus visszateszi a sorba, ugyanarra a helyre. Ezután a logopédus kettesével kér a képekből.

– Most két képet kérek tőled. Hallgasd meg, mit kérek! Alma, bácsi. –

Miközben a két szót kimondja, a logopédus egymás után nyújtja a gyermek felé a két tenyerét, hogy érzékeltesse a mennyiséget. Amit a gyermek kiválasztott, visszateszi a helyére, és a gyakorlat folytatódik.

Aktív szókinsz fejlesztése. A logopédus egyenként adja a gyermeknek a kivágott képeket. A gyermek négy-kilenc képet tesz maga elé sorban egymás mellé, és a logopédus kérdésére megnevezi azokat. – Mi ez? – **Pipi.** – Ki ez? – **Mama.** stb. Amennyiben a gyermek nem nevezi meg a képet, a logopédus megnevezi, hogy a gyermek utána mondhatta, ha tudja/akarja.

Szókinsz aktivizálása, közvetlen verbális emlékezet fejlesztése. A gyermek előtt négy-kilenc kivágott kép van egy sorban. A logopédus kettesével kér a képekből.

– Két képet kérek tőled. Hallgasd meg, mit kérek! Papa, lufi. – A logopédus mutatja a két képet: – Jól választottál. Mi van a képeken? – **Papa, lufi.** – Megint kettőt kérek: – stb.

A következőkben a gyakorlat kissé módosul. – Két képet kérek tőled. Hallgasd meg, ne felejtsd el! Néné, alma. – A logopédus miután átvette a két képet, eltakarja. – Emlékszel, mi van a képeken? – **Néné, alma.** Segítségül a logopédus gesztussal kifejezheti, hogy két képet kell felidézni. Később ez a segítség elmarad.

Szókinsz aktivizálása, emlékezetfejlesztés. A gyermek előtt két darab kivágott kép van. – Mondd meg, mi van a képeken! – **Alma, pipi.** – Jól nézd meg, az egyiket megfordítom. – A logopédus megfordítja az alma képét. – Mi van ezen a képen? – A logopédus rámutat a lefordított képre. **Alma.** A logopédus visszafordítja az alma képét. – Mondd el újra, mi van a képeken? – **Alma, pipi.** – Most csukd be megint a szemed, mert az egyik képet megfordítom. – A logopédus megfordítja a pipi képét. – Szabad! Mi van ezen a képen? – A logopédus rámutat a lefordított képre. **Pipi.** A gyakorlatot természetesen más képpárokkal is elvégezzük.

A következő feladatban a gyermek előtt három darab kivágott kép van. – Mondd meg, ki van a képeken? – **Apa, néni, baba.** – Jól nézd meg, mert az egyik képet megfordítom. Csukd be a szemed! – A logopédus megfordítja az apa képét. – Nyisd ki a szemed! Ki van ezen a képen? – A logopédus rámutat a lefordít-

tott képre. **Apa.** A gyakorlatot hasonlóan folytatjuk a többi képpel. Egyszerre mindig csak egy kép van lefordítva.

A gyermek előtt lévő képek számát fokozatosan növeljük. A feladat könnyebb, ha először a két szélén lévő képek valamelyikét fordítjuk le.

A következő változatban szintén három kivágott kép van a gyermek előtt, de ezúttal kettőre kell visszaemlékeznie. – Mondd el, mi van a képeken! – **Pipi, alma, lufi.** – Csukd be a szemed, két képet letakarok. – A logopédus két kartonlappal letakarja a pipi és a lufi képét. – Kinyithatod a szemed! Mi van a papír alatt? – **Pipi, lufi.** A gyakorlat hasonlóan folytatódik. A gyermek előtt lévő képek számát fokozatosan növeljük.

Szókincs aktivizálása, vizuális emlékezet fejlesztése. A gyermek előtt három kivágott kép van. – Mondd el, mi van a képeken? – **Alma, lufi, pipi.** – Nézz ide, két kép helyet cseréll! – A logopédus fölcseréli az alma és a pipi képét úgy, hogy egyszerre emeli föl a két képet. – Mi cserélt helyet? – **Alma, pipi.** – Tedd újra a helyére! – A gyakorlat hasonlóan folytatódik még néhány változatban.

Szintén három kép van a gyermek előtt a következő feladathoz. – Mondd el, ki van a képeken! – **Néni, bácsi, baba.** – Csukd be a szemed, mert két kép helyet fog cserélni! – A logopédus fölcseréli a néni és a baba képét. – Nyisd ki a szemed! Kik cseréltek helyet? – **Néni, baba.** – Tedd újra a helyére!

A gyermek előtt lévő képek számát fokozatosan növeljük. A feladat könnyebb, ha a két szélső képet cseréljük ki, de természetesen más változatok is alkalmazhatók.

Mozgás és beszéd integrációja, emlékezet fejlesztése. Fontos, hogy a gyermek képes legyen a különböző érzékelési csatornákon érkező ingereket egységbe foglalva feldolgozni, az ingerek sorrendjét felfogni, s az ingerekre adott válaszait idői-téri egymásutániságban rendezni. Az itt következő gyakorlatok ennek a képességnek a fejlesztésére szolgálnak.

A gyermek előtt három darab kivágott kép van: pipi, alma, lu-

fi. – Hallgassd meg mit mondok, nézd meg mit csinálók! – A logopédus egy pálcával, dobverővel vagy ceruzával rákoppint egy képre, és egyidejűleg megnevezi: – **Pipi.** – Most te jössz! Csináld és mondd! – A másik két képpel ugyanígy teszünk.

A feladat nehezeedik: – Vigyázz, most kettő lesz! **Pipi, lufi.** Te jössz! – A gyermek szintén rákoppint a pipire és a lufira, és egyidejűleg megnevezi azokat.

A gyermek előtt lévő képek számát fokozatosan növeljük, a megnevezett képek helyzete változó. Növekszik az egymás után megnevezett képek mennyisége is.

A gyermek előtt öt kivágott kép van: néni, bácsi, alma, lufi, baba. – Hallgassd meg mit mondok, nézd meg mit csinálók! – A logopédus most három képre koppint rá, és meg is nevezi azokat: – **Néni, alma, baba.** Csináld és mondd te is! –

Ha a sorba rakott képeket képzeletben megszámozzuk, a megnevezés-koppintás sorrendje a következőképpen alakulhat.

Balról indulva	Jobból indulva	Váltakozva
1.3.5.	5.3.1.	1.5.3.
2.4.5.	4.2.1.	2.4.3.
1.2.4.	5.3.2.	3.5.1.

Az integrációs gyakorlatokat akkor is végezhetjük, ha a gyermek még nem nevezi meg a képeket, de a passzív szókincsében benne vannak. Ez esetben a mozgássorrend helyes utánzásán van a hangsúly. Megnevezés helyett hangutánzás is lehet a mozgással kapcsolt feladat a képen lévő tárgynak, állatnak, természeti jelenségnek megfelelően.

Az eddig leírt gyakorlatokban a 6. feladatlapon lévő főnevek szerepeltek példaként. Ugyanezeket a gyakorlatokat természetesen a 7–18. feladatlap főneveivel is végezhetjük, sőt, később igékkel is. Dolgozhatunk egy oldal vagy két szemközti oldal képeivel. Ha a képeket kivágjuk, keverve is felhasználhatjuk azokat. Így biztosítható annak a nagyon fontos elvnek a betartása, hogy kezdetben a gyermek elől kerülő képek között ne legyen egyenlő több, ami számára ismeretlen. Ez a követelmény a

passzív szókinccset fejlesztő és a szókinccset aktivizáló gyakorlatokra vonatkozik.

Az emlékezetfejlesztő gyakorlatoknál nemcsak a gyermek előtt lévő képek számát növelhetjük, hanem azokat is, amelyeknek emlékezetben tartását megkívánjuk.

Igék: cselekvés, történet

19–33

Az igék tanítását akkor kezdjük, amikor a gyermek aktív szókinccsében negyven-ötven főnév van. Ha a cselekvések megnevezése lassan halad, akkor arra helyezük a hangsúlyt, hogy az igék a passzív szókinccsbe épüljenek be, illetve hosszasan időzünk a cselekvések lejtésénél. Ilyen módon alkalom nyílik a nagy- és finommozgások fejlesztésére is.

A 19–26. feladatlapon tizenkét *ige* szerepel. Ezek az igék a gyermek számára tartalmilag ismertek, játék babával, játék macival játszhatók, képen jól ábrázolhatók, és kiejtés szempontjából viszonylag könnyűek.

A képek azonos cselekvést több különböző cselekvővel ábrázolnak, így elérhetjük, hogy a gyermek a cselekvést többször megnevezze. Sem a cselekvés önálló megnevezésénél, sem a „Mit csinál?” kérdésre adott válasznál nem kívánjuk meg a gyermektől a szabályos tömondatot. Megelégszünk azzal, ha csak az igét mondja, amennyiben az tartalmilag (jelentésében) megfelelő, nyelvtanilag pedig helyes a toldalékolás.

Az igék tanításának kezdő szóanyaga *analógiás mondatokba* foglalva a következő.

19	A fiú áll.	A fiú ül.	A fiú eszik.
	A lány ül.	A lány eszik.	A lány áll.
20	A fiú megy.	A fiú alszik.	A fiú főz.
	A néni főz.	A néni megy.	A néni alszik.

21	A cica áll. A kutya ül.	A cica ül. A kutya eszik.	A cica eszik. A kutya áll.
22	A kutya megy. A cica főz.	A kutya alszik. A cica megy.	A kutya főz. A cica alszik.
23	A baba sír. A lány nevet.	A baba nevet. A lány játszik.	A baba játszik. A lány sír.
24	A lány dobol. A baba iszik.	A lány fürdik. A baba dobol.	A lány iszik. A baba fürdik.
25	A bohóc sír. A maci nevet.	A bohóc nevet. A maci játszik.	A bohóc játszik. A maci sír.
26	A maci dobol. A bohóc iszik.	A maci fürdik. A bohóc dobol.	A maci iszik. A bohóc fürdik.

Passzív szókinccs fejlesztése: igék megértése. Képegyeztetés. A cselekvések képeiből *analógiás sorokat* alkothatunk. Ehhez szükség van az adott képek szétvágására. Az analógiás sorok alkotása előtt a logopédus mesél a gyermeknek, illetve közösen megnevezik, amit a gyermek ismer. Külön hangsúlyt kap a képen ábrázolt cselekvések megnevezése. A logopédus használja bőven a szuprassegmentális elemeket: színesítse beszédét a dallam, hangsúly, tempó, hangerő, ritmus, hangszín változtatásával. A gyermek motivációját növeli, ha fölhívja figyelmét a kép egyes részleteire, esetleg párhuzamba állítja a gyermek saját élményeivel. Például: – Ez a kislány sokat szaladgált. Nagyon elfáradt. Látod, most mit csinál? Ül. – Vagy: – Nézd, milyen ügyes ez a kutya! Főz. Te is szoktál főzni a babádnak? –

Először az *áll* és az *eszik* igékből alkotunk sorozatot. A logopédus egyenként adja a képeket a gyermeknek. A logopédus előtt egy játékkutya áll és egy baba ül, előtte tányér, kezében kanál. – Mit csinál ez a kutya? – **Áll.** – Most adok neked egy képet. Itt egy fiú áll. Tedd ide a kutya alá! A kutya is áll, a fiú is

áll. Ez a baba mit csinál? Nézd, **eszik**. – A logopédus a babával végezteti a cselekvést. – Nézd, a cicca is eszik. – A logopédus mutatja a képet. – Hová tegyük ezt a képet? – A logopédus a gyermek kezébe adja a képet, hogy elhelyezze. A többi képet is hasonló módon helyezzük el egymás alá, a kutya és a baba alá.

Szókincs aktivizálása, utánmondás motiválása. Az áll és az eszik ige után tetszés szerint lehet az igékből kettőt, hármat vagy négyet kiválasztani a sorozatalakotáshoz, és nem szükséges a játéktárgyakat segítségül venni.

A feladat végrehajtása közben a logopédus tőmondatot használ, de csak az igét emeli ki a hangsúllyal, hangerő- és tempóváltoztatással, hogy a gyermeket utánmondásra motiválja. Az utánmondást nem kell erőltetni, kérni, de a gyermek verbális megnyilatkozását meg kell erősíteni.

Passzív szókincs fejlesztése: igék megértése. Képkiválasztás. A fenti feladatot követi a képek kiválasztása a cselekvés megnevezése alapján. A logopédus megnevez egy cselekvést, a gyermek megkeresi a hozzá tartozó képeket, és átadja a tanárnak. – Mutasd meg, ki az, aki áll! – A gyermek rámutat például a fiúra. – És még ki áll? – A gyermek rámutat például a kutyára. – Most mutass valakit, akik eszik! – Hasonló módon gyakorolunk a többi igével is.

Képek kiválasztása tőmondatok megértése alapján. A logopédus a gyermek előtt lévő képekről tőmondatot alkot. A gyermek kiválasztja azt a képet, amelyiken az alany és az állítmány is megfelelő. – Keresd meg, amit mondok! A lány áll. – Helyes választás esetén megismételjük: – Igen, a lány áll. – A jó választás verbális megerősítése a tőmondat elismétlésével motiválhatja a gyermeket a tőmondat utánmondására.

Aktív szókincs fejlesztése: cselekvést jelentő igék. A továbbiakban törekszünk arra, hogy a gyermek passzív és aktív szókincsében a főnevek gyarapodása mellett minél több ige is szerepeljen.

A 27–32. feladatlapon lévő harminchat ige tartalmilag feltehetően ismert a gyermek számára, kiejtés szempontjából viszonylag könnyű. Ha mégis fölmerül a gyanú, hogy a gyermek nincs tisztában az ige jelentésével, akkor a logopédus bemutatja, lejátssza a cselekvést. A lejátsszott cselekvést képpel egyeztetik.

Amikor a képeken ábrázolt cselekvést a „Mit csinál?” kérdésre válaszolva nevezi meg a gyermek, akkor természetesen csak az igét kell mondania. Ha önállóan beszél a képekről, akkor azt várjuk, hogy az igéhez tartozó főnevet is mondja. A gyermek választát akkor is elfogadjuk, ha a névelőt elhagyja: például **pipi fut**. A szabályos tőmondat alkotását a logopédus pozitívan megérteti, de nem erőlteti.

A 27–32. feladatlapon minden állítmányként szereplő szó más és más. A cselekvést végző alanyok köre is a lehetőségek szerint változatos. A képekről alkotható *tőmondatok* a következők.

27	A pipi fut.
A gólya repül.	A hal úszik.
A ló fekszik.	A béka ugrik.
A pók mászik.
28	A fiú mos.
A lány olvas.	A bácsi söpör.
A néni varr.	A néni locsol.
A fiú fest.
29	A lány vasal.
A bácsi épít.	A bácsi ás.
A lány sípol.	A néni tapsol.
A fiú terít.
30	A fiú ír.
A néni táncol.	A bácsi kopog.
A lány köt.	A néni vezet.
A fiú térdel.
31	A lány ugrál.
A fiú ásít.	A néni porol.
A lány ragaszt.	A bácsi mesél.
A bácsi köszön.
32	A fiú énekel.
A néni síel.	A lány tanul.
A fiú hasal.	A bácsi köhög.
A lány csönget.

Az újabb igék megtanítása előtt a logopédus mesél a képekről. Egyszerű, rövid mondatokkal fölkelte a gyermek érdeklődését, megnevezi a képen lévő személyt, állatot, annak látható, a gyermek számára ismert tulajdonságát, például az életkorát, ruházatát, méretét, színét stb. a következőképpen. – Itt egy öreg bácsi. Nagy bajusza van. Sapka van a fején. – Beszél a képen látható tárgyról, a cselekvés körülményeiről. Például: – Sok levél van a földön. Szép, sárga, barna levelek. Itt meg a sóprú. A bácsi fogja a kezében. –

A hangsúly természetesen a cselekvés megnevezésén van, ezt a logopédus először egy szóval, majd tőmondatban fogalmazza meg. Például: – Látod, mit csinál a bácsi a sóprúval? **Sóprú.** – A bácsi sóprú. –

Ha a gyermek a cselekvéseket nem nevezi meg, az igék földolgozását akkor is folytatjuk, azokat a passzív szókincsben rögzítjük, és időről időre újra megpróbáljuk utánmondásra, megnevezésre készíteni a gyermeket.

Lehetséges, hogy a gyermek az igék tanulásában nem azt a sorrendet követi, ahogyan azok a könyvben vannak. Ezért javasoljuk, hogy a logopédus vágja ki a képeket, s a gyermek igénye szerinti sorrendben dolgozza föl. A kivágott képeket ajánlatos kartonlapra fölragasztani.

Szókincs aktivizálása, utánmondás motiválása. A logopédus egyenként adja a gyermeknek a képeket.

– Adok neked képeket. Rakd sorba! A pipi fut. A hal úszik. – stb. – Nézzük meg újra a képeket! Mit csinál a pipi? – **Fut.** – Mit csinál a hal? – **Úszik.** – Most mond te is azt, amit én! **A pipi fut.** – Hasonló módon dolgozunk föl egyszerre hat-tizenkét képet. Ha a gyermek utánmondással főnévből és igéből álló szókapcsolatot vagy tőmondatot mond, akkor megpróbáljuk önállóan is elmondani azokat. Az utánmondás és az önálló elmondás nem feltétlenül követi egymást azonnal. Lehet, hogy az önálló elmondásra az óra későbbi részében, a következő alkalommal vagy otthoni, óvodai spontán beszédhelyzetekben kerül sor.

Tőmondatok megértése. A cselekvések (tőmondatok) megnevezését mindig kövesse az, hogy a gyermek kiválasztja azt a képet, amelyikről a logopédus tőmondatot alkot. – Keresd meg, amit mondok! A golyó repül. – Helyes választás esetén a logopédus megerősíti a választ: – Igen, a golyó repül. – Ezzel ösztönözhetjük a gyermeket az utánmondásra.

Előfordulhat, hogy a gyermek szókincsébe az ige még nem épült be biztosan, de a tőmondatához már tudja társítani a képet, mert a mondatban szereplő személy vagy állat nevét ismeri, és ez segít a kiválasztásban. Ezért a fenti feladatot olyan változatban is elvégezzük, hogy a verbális inger nem a tőmondat, csak az abban szereplő állítmány. Például: – Keresd meg, mi az, ami úszik? – Helyes választás esetén a logopédus megerősíti: – Igen, a hal úszik. –

Közvetlen verbális emlékezet és figyelem fejlesztése. A közvetlen verbális emlékezet és figyelem fejlesztése céljából a kiválasztásos gyakorlat nehezíthető úgy, hogy kettő, esetleg három képet is visszakerünk egyszerre. – Most kettőt fogok kérni: ugrík, repül. – Amikor ezt a gyakorlatot bevezetjük, először alkalmazzuk a főnevek hasonló gyakorlati formájánál leírt gesztusbeli segítséget.

A következő fokozatban a logopédus, miután átvette a képeket, eltakarja azokat. – Mit választottál? Mondd meg, mit csinál az egyik? Mit csinál a másik? – **Repül, ugrík.**

Tovább nehezíthető a gyakorlat, ha a teljes tőmondatokat mondjuk a gyermeknek, amikor két vagy három képet kérünk. – Kettőt fogok kérni! A pók mászik. A béka ugrík. – A kiválasztás után a logopédus a képeket eltakarja. – Mit adtál nekem? Mi van az egyik képen, mi van a másikon? – Ha a gyermek csak a főnevet vagy csak az igét mondja, a logopédus elismétli a tőmondatokat, hogy a gyermek utánmondhassa.

Az igék jelentéstartalmának rögzítése. A lassabban fejlődő gyermeknek kevésnek bizonyulhat a könyvben szereplő, tőmondatokat ábrázoló képanyag. Ilyenkor a logopédus saját ma-

ga által készített képekkel kiegészítheti az egyes cselekvéseket bemutató képeket *sorozattá*. A sorozat fölépülhet úgy, hogy az igék mellett megmarad a könyvben lévő főnév. Tehát a főnév jelentéstartalma (a fogalom) azonos, egyedi megjelenése azonban más, vagy a cselekvés körülményeiben van változás stb. Például:

A béka ugrik. (Zöld, felugrik a földről.)
A béka ugrik. (Leveli béka, faágról leugrik.)
A béka ugrik. (Varangyos béka, vízbe ugrik.)
A ló fekszik. (Földön fekszik.)
A ló fekszik. (Fűben fekszik.)
A ló fekszik. (Más színű ló, istállóban fekszik.)
A pipi fut. (Mezőn fut.)
A pipi fut. (Itatóhoz fut.)
A pipi fut. (Róka elől fut.)

A sorozat fölépülhet úgy is, hogy teljesen megváltoztatjuk a főnév (alany) jelentését, miközben az igék (állítmányok) azonosak maradnak. Például:

A pók mászik.	A pipi fut.	A béka ugrik.
A baba mászik.	A fiú fut.	A lány ugrik.
A csiga mászik.	A róka fut.	A mókus ugrik.

Alkothatunk sorozatot a főnév (alany) meghagyásával, az ige (állítvány) változtatásával is. Például:

A ló fekszik.	A majom fekszik.	A cica fekszik.
A ló fut.	A majom fut.	A cica fut.
A ló ugrik.	A majom ugrik.	A cica ugrik.

A sorozatok tízenkét-tizenharc képből állhatnak. Egy sorozaton belül a tőmondatban szereplő igék (és természetesen a főnevek) száma változhat a gyermek fejlettségi szintjének megfelelően.

A könyv két példányának felhasználásával készülhet az igék gyakorlásához is *lottójáték*, amelyet a főneveknél leírt módon használhatunk. A lottójáték közben célul tűzhetjük ki vagy az igék, vagy a tőmondatok gyakorlását.

Vizuális emlékezet és figyelem fejlesztése. A szókincs-aktivizálási feladatokat összekapcsolhatjuk a közvetlen verbális emlékezet és figyelem, valamint a vizuális emlékezet és figyelem fejlesztésével.

A következő gyakorlatok akkor végezhetőek, ha a gyermek önállóan megnevezi a cselekvéseket. A gyermek előtt három cselekvést ábrázoló kép van. A gyermek sorban megnevezi a képeken látható cselekvéseket: **fut, ugrik, fekszik**. Becsukja a szemét, a logopédus lefordítja az ugró béka képét. – Nyisd ki a szemed, mondd el újra! – A gyermeknek azt a cselekvést is meg kell neveznie, ami a lefordított képen van, tehát nem látható.

A gyakorlat kétféleképpen nehezíthető: vagy a gyermek előtt lévő, vagy a lefordított képek számát növeljük.

Ha a gyermek önállóan képes tőmondatot mondani a képekről, a gyakorlat során nemcsak a cselekvéseket nevezi meg, hanem a tőmondatot mondja.

Más módja a vizuális emlékezet, figyelem fejlesztésének és a szókincs (igék) aktivizálásának, a tőmondatok alkotásának az a gyakorlat, amelynek során a logopédus két cselekvést (tőmondatot) ábrázoló képet fölcserél, a gyermeknek pedig föl kell ismernie, melyik két kép cserélt helyet. A gyermek előtt három, cselekvést ábrázoló kép van. Sorban elmondja a cselekvéseket. – Jól nézd meg a képeket, két kép helyet fog cserélni! – A gyermek becsukja a szemét, a logopédus pedig két képet fölcserél. – Nyisd ki a szemed! Mi cserélt helyet? Tedd újra a helyére! Mondd el, mi van a képeken! –

Ha a gyermek képes önállóan tőmondatot is alkotni a képekről, a gyakorlat során nemcsak a cselekvéseket nevezi meg, hanem a tőmondatot is mondja. A gyakorlat nehezíthető azzal, hogy több képet teszünk a gyermek elé. Meg lehet próbálni a fölcserélt képek számának növelését is.

Mozgás és beszéd integrációja, emlékezet fejlesztése. A mozgás-beszéd integráció és emlékezetfejlesztés feladatát igékkel is elvégezhetjük. A gyermek előtt három, cselekvést ábrázoló kivágott kép van: mászik, repül, ugrik. – Hallgasd meg, mit mondok, nézd meg, mit csinálók! – A logopédus egy pálcával vagy dobverővel rákoppint egy képre, és egyidejűleg megnevezi a rajta látható cselekvést. – Mászik. Most te jössz, csináld és mondd! – A gyermek előtt lévő képek számát fokozatosan növeljük, a kópintások és megnevezések számát szintén, hasonlóan a főneveknél leírt menethez.

Történést jelentő igék. Az itt szereplő, történést kifejező igék olyanok, amelyekről a gyermeknek közvetlen tapasztalata lehet. A képekről a következő mondatokat alkothatjuk:

33

**Esik az eső.
Hull a hó.**

**Süt a nap.
Füstöl a kémény.**

**Fúj a szél.
Csöpgő a víz.**

Az igék megtanítása előtt a logopédus mesél a képekről. Főleleveníti a gyermek élményeit az időjárásról, figyelmét a képek részleteire irányítja. Próbálja elérni, hogy a gyermek önállóan használja az aktív szókincsében már meglévő főneveket. A gyermek által adott megnevezéseket a logopédus bővített formában, rövid mondatban megismétli. Például amikor a gyermek megnevezi a felhőt, a logopédus megerősíti: – Igen, az égen felhő van. – Ezek után a logopédus minden képről tömondatot alkot. Amikor a gyermektől várja a mondatokat, a „Mi történik itt?” kérdést teszi fel.

A történést jelentő igéket hasonló módon dolgozzuk föl, mint a cselekvést jelentőket. Ez a hat ige kevés variációs lehetőséget nyújt, ezért célszerű a cselekvést jelentő igékkel együtt is gyakorolni.

Főnevek toldalékai: birtokos személyjel 35

A 35. feladatlaphoz kapcsolódóan bővítjük a szókincsét a *testrészek* nevével, s itt tanítjuk a birtokos személyjel használatát.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a logopédus fölmeri, hogy a gyermek mennyire tud a saját testén tájékozódni, mennyire ismeri a testrészek nevét. Például: – Mutasd meg, hol a szemed! Hol van a hasad? – stb. Az ismert testrészeket felszólításra babán, játék macin is meg kell mutatnia. Például: – Mutasd meg, hol van a baba lába! Hol van a maci füle? – stb. Ha a gyermek spontán megnevezi a testrészeket, a logopédus a választ megerősíti. A nyelvtanilag helytelen választ direkt módon nem javítja, csak helyesen újrmondja.

35

A *szókincsbővítést* tekintve ezt az oldalt két szinten lehet földolgozni. A terápia elején csak a főbb testrészek nevét tanítjuk: **láb, has, hát, nyak, orr, száj, szem, ujj, fog, kéz, fej, föl.** Ezekhez a főnevekhez a birtokos személyjel is könnyen illeszthető. A többi testrész nevének megtanítását a terápia későbbi szakaszában javasoljuk, esetleg több részletben. Ennek időpontjait a logopédus dönti el. A **váll, kar, arc, homlok, térd, könyök, comb, boka, tenyér, fenék, sarok, köröm, szempilla, szemöldök** neve a passzív szókincsbe már korábban beépülhet, mint ahogy a gyermek ezeket a testrészeket meg tudja nevezni.

A birtokos személyjel tanítását az egyes szám harmadik személyvel kezdjük. Ezt követi az egyes szám első személyű alak, s csak a terápia későbbi szakaszában a második személyű.

Miután az élő beszédben a testrészek neve legtöbbször toldalékos formában fordul elő, a terápia során is így tanítjuk. Eszközül akár baba, akár játék maci, akár a munkatankönyv szolgálhat. Az egyes szám harmadik személyű birtokos személyjel használatát a következőképpen tanítjuk. A logopédus rámutat

egy testrésze és megnevezi. – Ez a baba keze. – Majd a baba lábára mutat és kérdez: – Hát ez mi? – **Ez a lába.** A gyakorlat hasonlóképpen folytatódik.

A munkatankönyv képanyaga nem alkalmas az *egyes szám első személyű birtokos személyrag* gyakorlására. Ezt cselekedtetéssel a következő módon tanítjuk. A logopédus utánzásra szólítja fel a gyermeket, ez vonatkozik a mozdulatra és a verbális megnyilvánulásra is. A logopédus megfogja a saját fejét. – Csináld te is, amit én! – A logopédus segít a gyermeknek, hogy ő is fogja meg a saját fejét. – Ez a fejem. Hát ez? – A logopédus a gyermek fejére mutat. **Ez a fejem.** A többi testrészt is hasonlóképpen nevezzük meg, birtokos személyjeles formában.

A későbbiekben együtt gyakoroljuk az egyes szám első és harmadik személyű birtokos személyjelet. Az első személyű formát a gyermek mindig magára vonatkoztatja, a harmadik személyű formát babára, macira. Miközben a logopédus fölteszi a „Mi ez?” kérdést, rámutat vagy a gyermek, vagy a baba egy-egy testrészére. A gyermeknek a rámutatás irányulása szerint kell használnia az első vagy harmadik személyű birtokos személyjelet. Például: **Ez a fülem. Ez a baba lába.** Stb. Helytelen ragozás esetén a fent leírt utánzásos módszerrel javítunk.

Az *egyes szám második személyű birtokos személyjel* használatának tanításakor is az utánzásos módszert alkalmazzuk. A logopédus a saját testrészeire teszi föl a „Mi ez?” kérdést, a gyermek erre válaszol tegező formában. Például: a logopédus a saját kezére mutatva kérdez, a gyermek válasza pedig: **ez a kezed.**

Melléknevek, számnevek

34, 36–41

Az első melléknevek, amelyeket a gyermeknek tanítunk, az *alapszínek* nevei és a nagy-kicsi ellentétes melléknévpár. A színek tanítását a *színek egyeztetésével* kezdjük. Először két-két szint differenciálunk (piros-kék, sárga-zöld), majd a négyet együtt.

A könyvben lévő feladatokat előkészíti a színes golyókkal, játéktárgyakkal végzett gyakorlat. A színek tanításának következő fokozata a *színek nevének megértése*, szóbeli utasításra a megfelelő szín kiválasztása. A könyv feladatait itt is megelőzi a színes golyók, játéktárgyak alkalmazása.

Csak biztos színfelismerés után várható a *színek megnevezése*, amelyet szintén lehet játéktárgyakkal gyakorolni.

A színismeret fejlődésének három fokozatát a tanítás folyamatában nem lehet mereven szétválasztani. Természetes, hogy már a színegyeztetésnél is megnevezi a tanár a színeket, sőt, kérdezi is, hogy milyen színű például a lepke, de nem várja el a gyermektől a választ, hanem maga válaszol. Ezzel elősegíti, hogy az adott színhez társulhasson annak neve.

A piros-kék differenciálásánál a gyermeknek egyszerűbb a dolga, mert csak a színre kell figyelnie. Maga a tárgy, illetve élőlény (madár), amihez a szín társul, jelentéstartalmában és formájában azonos. A sárga-zöld esetében a szint el kell választani a tárgytól, például sárga az autó, a kacsa, a szekér. Ez már bizonyos fokú absztrakciót kíván.

A játéktárgyakkal végzett színegyeztetésnél is először azonos tárgyakat használunk, például különböző színű repülőket.

A színek gyakorlására szolgáló feladatlapok alkalmasak a *nagy-kicsi* fogalmának differenciálására is. Ez az ellentétes jelentésű melléknévpár a legegyszerűbb, a legkönnyebben szemléltethető. Tanítását különböző nagyságú, azonos jelentéstartalmú tárgyakkal kezdjük. Például nagy baba – kis baba, nagy labda – kis labda.

A viszonyfogalmak jelentésének és nyelvi kifejezésének tanításában is figyelembe vesszük a színek tanításában betartott fokozatokat (egyeztetés, megértés, megnevezés), természetesen ez sem jelent merev elkülönítést a tanítás folyamatában.

A 34., 36–37. feladatlapon végezhetünk néhány olyan gyakorlatot, amely a *grafomotoros fejlesztést* célozza. A munkatankönyvben csak beszéd- és nyelvi anyagot dolgozunk föl, ez a néhány oldal csupán a figyelmet hivatott felhívni a grafomotoros fejlesztés fontosságára. Nem a kivitelezés milyensége a lényeg, hanem az, hogy a gyermeknek élményt jelentsen a saját tevékenysége. Vonalat vezethet különböző irányokba és körkörös firkát rajzolhat. Eszközül puha, színes ceruzát vagy zsírkkrétát javasolunk, de semmi esetre sem filctollat vagy tollat.

A 39. feladatlap szétvágható képei alkalmasak néhány alapvető *matematikai fogalom* kialakítására: mennyiséget egyeztetünk mennyiséggel, számok nevét egyeztetjük mennyiséggel, számlálunk. Az, hogy milyen számkörben dolgozunk, a gyermek képességeitől függ. A gyermek mennyiség- és számfogalmának szintje különbözhet annak beszédbeli, nyelvi megjelenésétől.

A 34. feladatlapon a kék és piros szín, valamint a nagy–kicsi melléknévpár feldolgozására a következőkben leírt menetet javasoljuk.

34

– Nézd, itt a madármama, ezek meg a kismadarak. Tudod-e, milyen színű ez a madármama? **Kék.** A fiókái is kékek. Vezesd a kis kék madarakat a madármamához! Keressük meg a kis kék madarakat! Milyen színű ez a madár? – **Kék.** – Kicsi vagy nagy? **Kicsi.** – Akkor vezesd a madármamához, így. – A tanár megmutatja a cselekvést, de nem húzza meg a vonalat. – Rajzoljuk meg a madarak fészkeit! Így! – A logopédus fekete ceruzával halványan körkörös firkát rajzol a nagy madár köré. – Csináld te is! – A gyermek színes ceruzával dolgozik, követve a logopédus előrajzolását.

– Tudod-e, milyen színű ez a madármama? **Piros.** A fiókái is pirosak. Vezesd a kis piros madarakat a madármamához! Keressük meg a kis piros madarakat! Milyen színű ez a madár? –

Piros. – Kicsi vagy nagy? – **Kicsi.** – Akkor vezesd a madármamához! – Miután minden kismadarat a madármamához vezetett a gyermek, következik a fészkek megrajzolása. – Itt sincs fészkek, rajzold meg! – A gyermek önállóan dolgozik a színes ceruzával.

A 36–37. feladatlapon a sárga és a zöld szín tanítása mellett tovább folytatódik a kicsi–nagy ellentétes melléknévpár gyakorlása.

36

– Nézd, mennyi lepke repül itt fön! Tudod-e, milyen színűek ezek a lepkék? Megmondom: ez sárga, ez zöld – stb.

– Itt lenn pedig szép virágok nyílnak. Milyen színűek ezek a virágok? Ez sárga, ez is sárga – stb. – A lepkék elfáradtak, pihenni szeretnének. A sárga lepkék leszállhatnak a sárga virágokra. Vezesd oda őket! – A gyermek önállóan dolgozik, színes ceruzával. – Melyik lepke szállt nagy virágra? Melyik lepke szállt kicsi virágra? – A gyermek sorban megmutatja a nagy és a kicsi virágokat.

37

– Nézzük meg, milyen játékok vannak a képen! – **Autó, szekér, dömper, kacsa, nyuszi, vonat.** – Ezek Riki játékei. Milyen színű az autó? – **Sárga.** – Milyen színű a szekér? – **Sárga.** – Milyen színű a dömper? – **Zöld.** – Milyen színű a kacsa? – **Sárga.** – Milyen színű a vonat? – **Zöld.** – Milyen színű a nyuszi? – **Zöld.** – Riki húzni szeretné a játékeit. Kössünk rá zsinórt! A zöld játékokra zöldet, a sárga játékokra sárgát. Melyik a zöld gombolyag? Melyik a sárga gombolyag? Melyik gombolyag nagy? – **A zöld.** – Melyik gombolyag kicsi? – **A sárga.** – Itt a zöld ceruza, te is csinálj zöld gombolyagot! – Itt a sárga ceruza, rajzolj egy sárga gombolyagot is! –

Szükség esetén a logopédus segít a tárgyak és a színek megnevezésében, valamint a vonalvezetésben, rajzban.

A négy alapszín gyakorlása. Alapvető matematikai fogalmak.

A 38. és a 41. feladatlapon együtt gyakoroljuk az eddig tanult színeket. Felhasználjuk hozzá a 39. feladatlap kivágott, kar-

tonra ragasztott képeit. Ugyanezeket a kivágott képeket használjuk a számláláshoz, mennyiségek, számnevek egyeztetéséhez.

38

– Nézd meg ezeket a szép házakat! Ez piros, ez kék, ez sárga, ez zöld. Adok neked piros, kék, sárga és zöld játékházakat. A piros állatok a piros házban laknak. Ez a piros zsiráf itt lakik a piros házban. Ide teszem. – A logopédus a piros ház mellé helyezi a képet. – A kék állatok a kék házban laknak. Ez a kék róka a kék házban lakik. Ide teszem. – A logopédus a kék ház mellé helyezi a képet. – Hol lakik a sárga mókus? Segíts neki hazamenni! – Hol lakik ez a zöld teve? Segíts neki hazamenni! –

A továbbiakban az egyeztetés, megértés, megnevezés gyakorlása egymásra épül.

– Segíts hazamenni a többi állatnak is! – A gyermek önállóan helyezi el a színes állatokat a megfelelő színű házak mellett. A logopédus közben megnevezi a képeket. Például: – Ez a piros teve. –

Szintén *egyeztetés* a feladat a következő gyakorlatban. A logopédus összekeverve helyezi el a színes állatokat a színes házak mellett. – Az állatok sötétben mentek haza, van amelyik eltévedt. Segíts nekik hazatalálni! – A gyermek önállóan átrendez a kis képeket, hogy minden állat a neki megfelelő színű ház mellé kerüljön.

A *megértés* gyakorlásához a gyermek előtt vannak a színes állatok képei. – Vezesd haza a sárga tevé! Hol lakik a sárga teve? – **Itt. (A sárga házban.)** – Most a zöld mókus menjen haza! Hol lakik a zöld mókus? – **Itt. (A zöld házban.)**

A *megnevezés* gyakorlásánál a logopédus egyenként adja a gyermeknek a képeket. – Ez a majom megy először haza. Milyen színű? – **Kék.** – Milyen színű a háza? – **Kék.** A gyermek elhelyezi a képet. – Azután ez a majom megy haza. Milyen színű? – **Piros.** A feladat hasonlóan folytatódik. Az egyeztetés, megértés és megnevezés gyakorlása nem feltétlenül azonos időben történik. Alkalmazkodunk a gyermek tudásához.

Közvetlen verbális emlékezet és vizuális emlékezet fejlesztése. Az alábbi gyakorlatok akkor kerülhetnek sorra, ha a gyermek már megnevezésre ki tudja választani a megfelelő színt, illetve meg tudja nevezni a színeket.

Az állatok a helyükön vannak, a házak mellett. Bevezetésül a logopédus egyenként kér a képekből. – Kérem a zöld rókát! Kérem a piros rókát! – stb. Ezután kettesével kéri a képeket a következő változatokban. – Kérem a kék zsiráfot és a kék tevé! – Kérem a piros majmot és a sárga majmot! – Kérem a piros majmot és a sárga rókát! –

A vizuális emlékezet fejlesztésére szolgáló gyakorlat bevezetése is egy képpel történik. – Kérem a sárga tevé! – A logopédus átvesszi a képet, és eltakarja. – Mi van a kezemben? – **Sárga teve.** Ezután a feladat nehezedik. – Kérem a piros zsiráfot és a piros rókát! – A logopédus eltakarja a képeket. – Mi van a kezemben? – **Piros zsiráf és piros róka.** – Kérem a piros mókust és a zöld mókust! – A gyermek ugyancsak elmondja, mi van az eltakart képeken. Az utolsó változatban a főnév és a szín is más-más. – Kérem a piros mókust és a zöld majmot! – stb.

Számlálás. A 39. feladat kivágott képein gyakoroljuk a számlálást. A logopédus a gyermek elé helyez három azonos állatot. – Számláljuk meg, hány majom van itt! Egy, kettő, három. Próbáld meg egyedül is! – **Egy, kettő, három.** A gyermek a számlálással együtt megérinti a képeket. Hasonló módon számlálnak meg kettő, négy azonos állatot.

Egy másik változatban a logopédus a gyermek elé helyez kettő-négy azonos színű, például piros állatot. – Hány piros állat van itt? Számláljuk meg! – **Egy, kettő.**

A megszámlálás után megkérdezzük: – Tehát hány majom van itt? Számláljuk meg! – **Egy, kettő.**

A megszámlálás után megkérdezzük: – Tehát hány majom van itt? – **Három.** Illetve: – Hány piros állat van itt? – **Kettő.** Azt javasoljuk, hogy a leírt gyakorlat két változatát ne egy foglalkozás alkalmával gyakoroljuk, mert a gyermeket zavarhatja a

szempont megváltoztatása, tehát az, hogy egyszer azonos állatokat választunk, másszor pedig azonos színű, de különböző állatokat kell számlálnia.

Mennyiségegyeztetés. A 39. feladatlap képeivel dolgozunk, az állatok képei az asztalon vannak. A logopédus előtt is és a gyermek előtt is lapos doboz van. Ebbe helyezi ki-ki a választott képeket. – Ide teszek két tevét. Te is tegyél a dobozodba ugyanannyit! Ide teszek egy mókust. Te is tegyél ugyanannyit! – Különböző állatokat is tehetünk a dobozba. – Ide teszek két állatot. Te is tegyél a dobozodba ugyanannyit! Ide teszek három állatot. Te is tegyél ugyanannyit! Teszek a dobozomba négy állatot. Te is tegyél a dobozodba ugyanannyit! – A képeket minden egyeztetés után visszateszik az asztalra. A tanár üresen mutatja a dobozát a gyermeknek. – Mi van a dobozban? – **Semmi.**

Számnév egyeztetése mennyiséggel. Ennél a feladatnál az összes állatkép a gyermek előtt van. A logopédus utasítására kell a megfelelő számú állatot kiválasztania. – Kérek egy zsiráfot! Kérek kettő majmot! Kérek három rókát! Kérek négy mókust! – stb. – Kérek egy piros állatot! Kérek három kék állatot! Kérek kettő zöld állatot! – stb. – Kérek egy piros tevét! – Kérek három sárga mókust! – Kérek kettő zöld zsiráfot! – stb.

A feladatban fölhasznált számnevek körét a gyermek fejlettségi szintje határozza meg.

Főnevek toldalékai: tárgyeset

42–49

A tömondatok tanítása után megkezdjük az *egyszerű bővített mondatok* kiépítését. A tárgy és a helyhatározó (-ban, -ben) lehet az első két bővítő. A tárgy ragja korán megjelenik a beszédfejlődésben, a -t rag kiejtése könnyű, a szótagszámot nem minden esetben növeli. A „hol?” (miben?) kérdésre felelő helyhatározó jelentéstartalma jól érzékelhető, jól szemléltethető az, hogy egy tárgy egy másikban benne van. A -ban, -ben toldalék kiejtése nehezebb, a szóhoz illesztésekor több a hibázási lehetőség, és minden esetben megnöveli a főnév szótagszámát.

A munkatankönyvben a tárgyesettel kezdjük a mondat bővítését, de ha a logopédus úgy tapasztalja, hogy a helyhatározó könnyebb a gyermek számára, veheti azt is elsőnek.

A *tárgyeset* tanításának menetét az határozza meg, hogy a szótó miként változik meg a tárgyrag hatására.

1. Magánhangzóra végződő főnév, a -t hozzáillesztése a szóvégi magánhangzót megnyitja. Például: baba-babát. Tővégi időtartamot váltakoztató tövek.

2. Magánhangzóra végződő főnév, a -t hozzáillesztése nem változtatja meg a tővégi magánhangzó időtartamát. Például: lufi-lufit. Szabad tőalakú főnév.

3. Mássalhangzóra végződő főnév, a -t toldalék előtt magánhangzó betoldást kap. Például: dob-dobot. A szótóban egy magánhangzótöbblet.

4. Mássalhangzóra végződő főnév, a -t előtt nincs magánhangzó-betoldás. Például: banán-banánt. Egyalakú tő.

5. Mássalhangzóra végződő főnév, az utolsó szótagban lévő magánhangzó rövidül, a -t előtt magánhangzó-betoldás van. Például: levél-levelet. Töbelseji időtartamot váltakoztató főnév.

6. Mássalhangzóra végződő főnév, az utolsó szótagból kiesik a magánhangzó, a -t előtt magánhangzó-betoldás van. Például: majom-majmot. Hangzóhiányos változat.

7. Magánhangzóra végződő főnév, a -t előtt -v tövet és magánhangzó-betoldást kap, tovább változik a töbelseji magánhangzó időtartama vagy hangszíne. Például: ló-lovat. V-s változat.

Az illesztési típusokat két egységre bonthatjuk: a nyelvi szempontból könnyebb illesztési típusokra (1., 2., 3., 4.), amikor a szótőben lényeges változás nem történik és a magyar nyelvben gyakrabban előfordul, illetve arra a csoportra, amikor a szótőben lényeges változás történik (5., 6., 7.), s ezek a magyar nyelvben ritkábban fordulnak elő. A munkatankönyvben az első négy illesztési típust dolgozzuk föl külön-külön. A logopédus a gyermek adottságainak figyelembevételével dönti el, hogy mely csoporttal kezd el a tanítást. Lényeges azonban, hogy egy órán csak egy illesztési típust gyakoroljanak.

A típusok kiválasztásánál azért került első helyre a -t rag előtti magánhangzó-megnyúlás esete, mert így akkor is érzékelhető a gyermek válaszában a tárgyeset használata, ha különben a szóvégi mássalhangzókat, így a -t ragot is elhagyja.

Amikor a szótőben lényeges változás történik (5., 6., 7.), azt a munkatankönyvben később más nyelvi anyagba beépítve tanítjuk.

A tárgyeset tanítását *tárgyakkal* való tevékenység közben kezdjük, természetesen betartva a fenti szempontokat. A gyakorlat csak olyan tárgyakkal végezhetjük, amelyeket a gyermek önállóan megnevez. A legegyszerűbb megoldás az, amikor a gyermeknek választani kell az előtte lévő tárgyak közül, s a logopédus „mit kérsz?” kérdésre a toldalékolt főnévvel válaszol. Amikor a logopédus a helyes választ megerősíti vagy a helytelen választ javítja (például: „Tessék, adom a cipőt.”), a tárgyesetben lévő főnév végén a -t hangot hangsúlyosan ejti, mutatóujjának intő mozdulatával kíséri, hogy a gyermek figyelmét a szó végén lévő toldalékra irányítsa.

Tárggyal bővített egyszerű mondatok. A 42–48. feladatlapon a főnevek tárgyaggal való ellátását *analógiás* módon dolgozzuk föl. Hogy az új nyelvi forma megfelelő hangsúlyt kapjon, egy-egy

toldalékolási típust azonos igével gyakorolunk. Kezdetben a cselekvést végző alanyok köre is szűk. A logopédus a tárgyra irányuló kérdésre nem vár teljes mondatot, csak tárgyaggal ellátott toldalékolt főnevet vagy tárgyból és állítmányból álló szókapcsolatot. Az állítmány minden esetben alanyi ragozású ige.

A tárgyeset tanításának nyelvi anyaga a következő:

42	– Mit rajzol a ...? –
A bácsi babát
rajzol.
A lány cicát
rajzol.	A néni fát
rajzol.
A bácsi órát
rajzol.	A fiú villát
rajzol.
A néni kutyát
rajzol.
43	– Mit rajzol a ...? –
A fiú labdát
rajzol.
A néni gombát
rajzol.	A lány almát
rajzol.
A fiú kockát
rajzol.	A bácsi lámpát
rajzol.
A lány csigát
rajzol.
44	– Mit rajzol a ...? –
A bácsi törpét
rajzol.
A lány bögrét
rajzol.	A néni kefét
rajzol.
A bácsi tevét
rajzol.	A fiú lepkét
rajzol.
A néni kecskét
rajzol.
45	– Mit fog a ...? –
A fiú lufit
fog.
A néni nyuszt
fog.	A lány macit
fog.
A lány pipit
fog.	A bácsi focit
fog.
A baba cumit
fog.
46	– Mit fog a ...? –
A fiú hajót
fog.
A baba csörgőt
fog.	A néni ollót
fog.
A bácsi ernyőt
fog.	A bácsi zászlót
fog.
A lány fésűt
fog.

– Mit visz a ...? –

A vonat könyvet visz.	A villamos dobot visz.	A dömpér lapátot visz.
A hajó széket visz.	Az autó csomagot visz.	A helikopter semmit sem visz.

– Mit szállít a ...? –

A motor virágot szállít.	A komp vonatot szállít.	A szekér zsákot szállít.
A dömpér homokot szállít.	A teherautó malacot szállít.	A kamion zsiráfot szállít.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képen látható személyeket és tárgyakat. A gyermeknek önállóan is meg kell tudnia nevezni azt a tárgyat (személyt), amelyhez (amelynek nevéhez) a tárgy ragját hozzá akarjuk illeszteni. Csak azt a főnevet lehet tárgyesetbe tenni, amely a gyermek aktív szókincsében benne van.

A logopédus felhívja a gyermek figyelmét arra, hogy egy-egy oldalon a szereplő személyek (tárgyak) azonos cselekvést végeznek, de a cselekvés tárgya más és más. Például: – Nézd, itt mindenki rajzol. A bácsi is rajzol, a néni is rajzol, a fiú is rajzol. Mit rajzol a bácsi? – **Babát.** – A néni is babát rajzol? – **Nem.** – Bizony, a néni mást rajzol. Fát. –

Az anyagot a gyermek egyéni haladási tempójához igazodva kell földolgozni. Egy órán csak egyféle illesztési típust gyakorolhatunk. A könyv anyagát színesíthetjük cselekvések lejátszásával. Például: a logopédus a gyermek szemé láttára rajzol, s közben teszi föl a kérdést. – Találd ki, mit rajzolok? – A gyermek a tárgyraggal ellátott főnévvel válaszol.

A *tapintási érzékelés* fejlesztésével is össze lehet kapcsolni a tárgyeset gyakorlását. Például: kendő alatt, tapintás útján kell fölismernie a gyermeknek jól ismert, előzőleg látott-tapintott tárgyat. Egy játék van a kendő alatt. – Van valami a kendő alatt. Dugd be a kezed, tapogasd meg! Ne nézd meg! Tudod-e, mit

fogsz? – **Órárt.** – Nézzük meg! A gyermek kiveszi a tárgyat a kendő alól. – Mit vettél elő? – **Órárt.**

A gyakorlat másik változatában a gyermeknek több tárgy közül kell kiválasztania egyet tapintás segítségével. Három-öt játék van a kendő alatt. – A kendő alá játékokat tettem. Keresd meg a nyuszt! – A gyermek kiveszi a tárgyat. – Mit vettél ki a kendő alól? – **Nyuszt.**

Nehezebb a feladat, ha két-három tárgyat kell kitapintania a gyermeknek, vagy ha a kendő alatt lévő tárgyak felületi minősége, formája hasonlít egymáshoz.

A tárgyeset gyakorlásához felhasználhatjuk a munkatankönyv 6–18. feladatlapján található főnevek szóanyagát, toldalékillesztési típusonként csoportosítva.

A legegyszerűbb gyakorlási forma itt is az, amikor a logopédus előtt vannak a képek, s a „mit kérsz?” kérdése a gyermek a tárgy ragjával ellátott főnévvel válaszol.

A főnevek tanításánál leírt feladatokat is alkalmazhatjuk a tárgyeset gyakorlása során, ha a logopédus a kérdést úgy fogalmazza meg, hogy arra tárgyesetben lévő főnévvel kelljen válaszolni. Például a szókincs aktivizálása, az emlékeztetfejlesztés alkalmával, amikor a gyermeknek a lefordított képre vissza kell emlékeznie, a logopédus utasításai a következőképpen módosulnak. – Mondd meg, mit rakok ki az asztalra! – **Szőlőt, cumit.** – Nyisd ki a szemed! Mit fordítottam meg? – **Szőlőt.**

A munkatankönyv anyagán kívül gyűjteni lehet olyan képeket, amelyeken cselekvések láthatók, s velük kapcsolatban föl lehet tenni a tárgyra irányuló kérdést. A kérdésben és a válaszban csak *alanyi igeragozás* szerepelhet. A cél az, hogy a gyermek a válaszában, amely elvárásunk szerint itt még csak egy szó vagy szókapcsolat, helyesen alkalmazza az adott nyelvi formát.

A 49. feladatlapon *eseményképhez* ágyazva dolgozzuk föl a tárgyeset toldalékolásának azt a típusát, amikor a -t rag mássalhangzóra végződő főnévhez kapcsolódik. Így két mássalhangzó kerül egymás mellé. A piaci képen a gyermek megnevezi a személyeket, tárgyakat, cselekvéseket a logopédus segítségével. Főleleveníti a gyermek saját élményeit.

- Mi van a képen? – **Piac.**
- Mit árul a néni? – **Banánt árul. Tojást árul. Lekvárt árul.**
- Ananászt árul.**
- Mit ad a bácsi? – **Pénzt ad.**
- Mit híz a fiú? – **Buszt híz.**
- Mit eszik a fiú? – **Lángost eszik.**
- Mit fog a lány? – **Tulipánt fog.**
- Mit árul a bácsi? – **Kolbászt árul. Húst árul.**
- Mit tesz a mérlegre a bácsi? – **Papírt.**
- Mit vesz a néni? – **Húst vesz. Kolbászt vesz.**

A kérdést először úgy tesszük föl, hogy a gyermek a tárgyraggal ellátott főnévvel tudjon válaszolni. Például: – Mit eszik a fiú? – **Lángost.** Ezek után föltesszük a „Mit csinál a ...?” kérdést is a gyermeknek. Válaszul főnévből és igéből álló szókapcsolatot várunk. Például: – Mit mondtunk? Mit csinál a néni? – **Banánt árul.** Ezt követően a logopédus elmondja a teljes mondatot, hogy a gyermek utánmondhassa azt. Például: – A fiú buszt híz. – Az utánmondást nem erőltetjük.

A feladatlap földolgozása után a gyermek önállóan is alkothat mondatokat a képről.

Melléknevek, számnevek

Az 50. feladatlapon visszatérünk a *színismeret* fejlesztéshez. Az eddig tanult színek (piros, kék, sárga, zöld) mellé csatlakozik a barna, a lila, a fehér és a fekete. Ezen a feladatlapon sor kerül *mennyiségek* fölismerésére, a mennyiség és a neki megfelelő számnév egyeztetésére. Adottnak vesszük, hogy a gyermek ismeri azokat a színeket, amelyeket a 34, 36–41. feladatlapon földolgoztunk. Annál is inkább, mert a terápia folyamataiban a feladatlapokon kívül más lehetőségek is adódnak arra, hogy a színeket gyakoroljuk. Ha a gyermek mégsem tudja sem megnevezésre megmutatni, sem megnevezni a pirosat, a kék, a sárgát és a zöldet, akkor az 50. feladatlapot az egy, kettő és a sok differenciálására, megnevezésére használjuk, és a színekre a terápia későbbi szakaszában térünk vissza.

Ha úgy ítéljük meg, hogy elkezdhetjük a *színek* ismeretének bővítését, akkor a 34, 36–41. feladatlap földolgozásához hasonlóan először játéktárgyak segítségével végezzük a barna, a lila, a fehér és a fekete szín egyeztetését, megnevezés után való kiválasztását és megnevezését. Ezután térünk rá a feladatlap földolgozására.

A feladatlapon az a tárgykép, amelyhez egy-egy színt társítunk, jelentéstartalmában és formájában azonos. Az alkalmazott színek jellemzőek az adott tárgyra, élőlényre. Például a kenyér színe barna, a bogáré fekete stb.

A feladatlap földolgozása azzal kezdődik, hogy a gyermek a tanár „Mi ez?” kérdésére sorban megnevezi azokat a tárgyakat, amelyekből egy van a képen. Azokra a tárgyekre vonatkozóan, amelyeken egy adott tárgyból kettő vagy sok van, csak akkor tehetjük föl a „Mik ezek?” kérdést, ha a gyermek nyelvi rendszerében már megjelent a főnevek többes száma. A 62–63. feladatlapon sor fog kerülni a főnevek többes számának tanítására, és akkor újra felhasználhatjuk az 50. feladatlapot is annak gyakorlásához, hogy a többes számban föltett kérdésre

a gyermek a főnév többes számával válaszoljon. Például: a logopédus rámutat a képre, amelyen egy citrom van, és megnevezi: – Ez citrom. – Majd a két citromra mutat, és fölteszi a kérdést: – És ezek mik? – Ugyanígy történik a harmadik kép esetében is, amin sok citrom van. Tekintettel arra, hogy az eper szót a magyar nyelvben ritkán használjuk többes számban, helyette az eperszem megnevezését javasoljuk.

Visszatérve a színek tanításához, a logopédus „Milyen színű a/z/ ...?” kérdésére a gyermeknek a melléknévvel kell válaszolnia. Például: – Milyen színű az eper? – **Piros.** Ezután a logopédus névszói állítmányt tartalmazó tőmondatot fogalmaz, amelyet a gyermek utánmond: **Az eper piros.** Ezeket a mondatokat mindig ahhoz a képhez kapcsoljuk, amelyen az adott főnév egyes számban szerepel. Végül a gyermek önállóan is elmondja a tőmondatokat.

Az 50. feladatlapozh kapcsolódó másik célunk az *egy, kettő* és a *sok* számnév megtanítása. Ezt játéktárgyak számlálásával, mennyiségük (*egy, kettő, sok*) megnevezésével készítjük elő. A gyermek elé tíz-tizenöt kis autót vagy egyéb játékot és három dobozt teszünk. A logopédus rámutat az első dobozra, és mondja: – Tegyéi ebbe a dobozba egy autót! – A második dobozba két autót, a harmadikba pedig sok autót kell tennie a gyermeknek. Amennyiben a gyermek nem tudja a feladatot hibátlanul elvégezni, tehát nem tudja a mennyiséget a számnévvel egyeztetni, a logopédus segít neki. Kezébe vesz egy autót, és mondja: – Ez egy autó, tedd a dobozba! – Azután egy-egy autót vesz mindkét kezébe. – Ez két autó, tedd be a másik dobozba! – Majd a két markába fog hat nyolc autót, és azt mondja: – Ez sok autó, tedd bele abba a dobozba! –

Ezután következik a *számlálás*. – Számláld meg, hány autó van ebben a dobozban! – A logopédus az első dobozra mutat. **Egy.** – Most számláld meg, hány autó van a másik dobozban! – A logopédus a két autót tartalmazó dobozra mutat. **Egy, kettő.** Nagyon fontos, hogy a gyermek érintse meg azt az autót, amelyet megszámlál. Ha szükséges, megmutatjuk a gyermeknek a számlálásnak ezt a helyes módját, esetleg a kezét meg-

fogva vele együtt számlálunk. A megszámlálás után a logopédus minden esetben megkérdezi a gyermektől: – Tehát hány autó van itt? – A gyermeknek a kérdésre a megfelelő számnévvel kell válaszolnia. Természetesen a sok autót nem számláljuk meg egyenként, de a kérdést a „sok” határozatlan számnévre is fölteszük. – Hány autó van ebben a dobozban? – **Sok.**

A feladatlapon lévő tárgyképek megszámlálása és a mennyiségek megnevezése is hasonló módon történik. Ezután a gyermek utánmondással, majd önállóan is elmondja amit a képeken lát. Például: **Egy citrom, két citrom, sok citrom.**

Ha a gyermek már ismeri a feladatlapozh kapcsolható színeket és számneveket, akkor sor kerülhet arra, hogy egy adott főnévhez egyidejűleg hozzákapcsoljuk a *számneveket* és a *színt*. A feladatot először utánmondással végzi a gyermek, majd önállóan. Például: **Egy barna kenyér, két barna kenyér, sok barna kenyér.** A nyelvi anyagot a számnév, melléknév és főnév ilyen módon történő összekapcsolása adja.

A nyelvi anyag a következő:

50

– Mi van a képen? –

Egy sárga citrom, két sárga citrom, sok sárga citrom. Egy (szem) piros eper, két (szem) piros eper, sok piros eper.

Egy barna kenyér, két barna kenyér, sok barna kenyér.

Egy zöld fenyőfa, két zöld fenyőfa, sok zöld fenyőfa.

Egy kék ceruza, két kék ceruza, sok kék ceruza.

Egy lila locsoló, két lila locsoló, sok lila locsoló.

Egy fehér sátor, két fehér sátor, sok fehér sátor.

Egy fekete bogár, két fekete bogár, sok fekete bogár.

Mondatalkotás: tőmondatok. Névszói állítmány

51

Az 51. feladatlap játszótéri jelenetet ábrázol. Alkalmas arra, hogy a gyermek a meglévő szókinccsét alkalmazza, újakkal bővítsé, és önállóan is próbáljon szókapcsolatokat, tőmondatokat, esetleg egyszerű bővített mondatokat alkotni. Kiindulási alap a gyermek saját élményeinek fölelevenítése, miközben a képen lévő tárgyakat, személyeket, cselekvéseket is megnevezi a logopédus segítségével.

A földolgozásra szánt nyelvi anyag a következő:

- 51
- Mi van a képen? – **Játszótér.**
 - Mi van a játszótéren? – **Csúszda, mászóka, homokozó, hinta, fa, bokor, fű, virág.**
 - Nézzük meg, mit vittek a gyermekek a játszótérre? – **Rollert, labdát, vödör, szitát, formát.**
 - Nézzük, mit csinálnak a gyerekek! Mit csinál a ...? Mit csinál ez a ...? – **Labdázik. Hintázik. Homokozik. Rollerozik. Elbújik. Lecsúszik. Fölmászik.**
 - Nézd meg ezt a fiút/lányt! Milyen a haja? – **Fekete. Barna. Szőke.**
 - Ennek a fiúnak milyen az inge? – **Fehér. Kockás.**
 - És a nadrágja milyen? – **Barna. Csíkos.**
 - Ennek a kislánynak milyen a ruhája? – **Virágos.**
 - És ennek milyen a szoknyája? – **Pöttyös.**

Az eseménykép kérdés-felet formájában való földolgozásakor a gyermektől csak egyszavas választ várunk. Később, amikor a gyermek önállóan beszél a képről, akkor szókapcsolatokat, tőmondatokat alkot. Például: **A lány labdázik. Pöttyös a szoknyája. Fekete a haja.** Ha a gyermek még nincs olyan szinten, hogy önállóan beszéljen a képről szókapcsolatokban, mondatokban, akkor utánmondással teszi ugyanezt.

Melléknevek: színek, tulajdonságok, méretek. A melléknevek gyakorlására a játszótéri kép adta lehetőségeken túl is szükség van. Az alábbiakban bemutatunk egy olyan *többfunkciós* gyakorlatot, amely alkalmas a *melléknevek* (színek, tulajdonságok), a *viszonyfogalmak* (kicsi–nagy, hosszú–rövid), a *tárgy- eset*, az egyes szám első személyű *igeragozás* tanítására, a *kézmozgások* fejlesztésére.

Eszközök: henger alakú dobozok, különféle méretben (kicsi, nagy, hosszú, rövid), bevonva különböző színű, illetve kockás, csíkos, pöttyös, virágos papírral. Felhasználható hozzá kávéves vagy konzervdoboz, csomagoló fólia vagy papírtörölköző keménypapírból készült tartóhengere.

A feladat kezdetben egylépcsős, tehát vagy csak a színeket, vagy csak a méretet, vagy a mintázatot gyakoroljuk a beszédmegértés és a megnevezés tekintetében egyaránt.

A hengerek a logopédusnál vannak. – Hengereket fogok neked gurítani. Megy a csíkos, kapd el! – A gyermek elkapja a hengert, maga mellett fölállítja, illetve elhelyezi. – Most megy a kockás! – Mindegyik hengert hasonló módon juttatjuk a gyermekhez.

A hengerek a gyermeknél vannak. – Gurítsd nekem a pöttyöset! Melyiket gurítod? – **A pöttyöset.** – Most kérem a virágosat! – Melyiket gurítod? – **A virágosat.**

Újra minden henger a logopédus előtt van. – Mondd meg, melyiket gurítsam? – **A csíkosat.** – Jó, gurítom a csíkosat. Még melyiket kéred? – Stb.

A hengerek a gyermek előtt vannak. – Gurítsd nekem azt a hengert, amelyiket akarod! Melyiket gurítod? – **A pöttyöset.** – Gurítsd ide sorban mindegyiket és mondd is, amit csinálsz! – **Gurítom a kockásat. Stb.**

Ha a gyermek nem tudja mondatban, ragozott formában beszéddel kísérni a gurítást, megelégszünk a tulajdonság megnevezésével is.

Hasonló módon végezzük ugyanezt a fokozatosan fölépített gyakorlatot a kicsi–nagy, hosszú–rövid hengerekkel.

Közvetlen verbális emlékezet fejlesztése. A közvetlen verbális emlékezet fejlesztésére főleg használhatjuk a színek, minták és viszonyfogalmak együttes gyakorlását, ha ezek a fogalmak külön-külön legalább a gyermek passzív szókincsébe biztosan beépültek.

A logopédus előtt kicsi és nagy, színes és mintás hengerek vannak. – Gurítom neked a kicsi zöldet. Kapd el! Gurítom a nagy pöttyösöt. – Stb. A folytatás az előbb leírt egylépcsős feladatsor szerint történik. Ugyanígy gyakorlunk a hosszú és rövid, színes, mintás hengerekkel.

A másik lehetőség, amikor két különböző hengert kell gurítani. Itt is betartjuk a nehézségi fokozatokat az instrukció hosszúságát illetően. Először például csak kétféle szín szerepel, később kapcsoljuk hozzá a nagyságot. – Gurítom a kicsi pöttyösöt és a kicsi kockásat! – Stb. A gyakorlat menete a továbbiakban azonos az egylépcsős feladatnál leírtakkal. Fontos, hogy a több elemből álló instrukcióban először csak az egyik elem változzon. Például: különbözik a minta, de a nagyság azonos.

A hengereket lehet gurítani egymás után és egyszerre két kézzel is. Guríthatjuk földön vagy asztalon, a lényeg az, hogy legyen hozzá elég hely, s a felület, amin gurítunk, elég sima legyen.

Főnevek toldalékai: tárgyeset. Birtokjel 52–53

Az 52–53. feladatlapon a birtokjel használatát és a tárgyas szerkezetet gyakoroljuk a gyermek ismereteinek bővítésével, rendszerezésével kapcsolva. A feladatoknak az a célja, hogy a gyermek keresse meg az *összetartozó dolgokat* (ki, mit eszik), ezeket kapcsolja össze tárgyból és állítmányból álló szószervekben. A *grafomotoros fejlesztés* szolgálja a birtok-birtokos képének összekapcsolása egyenes vonallal.

A tárgyas szerkezetet a „Mit eszik a/z/ ...?” a birtokjelet pedig a „Kié a ...?” kérdés alapján dolgozzuk föl. A földolgozásra kerülő nyelvi anyag a következő:

52

– Mit eszik a/z/ ...? – A kutya csontot eszik. A baba ropit eszik. Az egér sajtot eszik. A nyuszi répát eszik. A ló szénát eszik.

53

– Kié a ...? – A csont a kutyaé. A ropi a babaé. A sajt az egéré. A répa a nyuszié. A széna a lóé.

– Mit eszik a ...? – A madár magot eszik. A medve mézet eszik. A lány fagyit eszik. A cica tejfölt eszik. A mókus diót eszik.

– Kié a ...? – A mag a madaré. A méz a medvéé. A fagyí a lányé. A tejföl a cicáé. A dió a mókusé.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a logopédus beszélget a gyermekkel a képen szereplő állatokról, főleg használva a gyermek személyes élményeit. A gyermek lehetőleg önállóan nevezze meg a személyeket, állatokat, tárgyakat. A logopédus először a tárgyra kérdez: – Mit eszik a kutya? – Erre elég az egyszerű válasz: **Csontot.** Ezután, amikor a – Mit csinál a kutya? – kérdést teszi föl, válaszul a tárggyal ellátott főnévből és igéből álló szókapcsolatot várja: **Csontot eszik.** A gyermek az egyes képekről utánmondással vagy önállóan tárggyal bővített mondatot is mondhat. (Ez szerepel a nyelvi anyagban.)

A „Kié a ...?” kérdést az oldalak alján lévő tárgyakkal kapcsolatban tesszük föl, válaszul a birtokjellel ellátott főnevet várjuk. Például: – Kié a sajt? – **Az egéré.** Ha a gyermek a névelőt nem mondja, a logopédus megismétli a választ névelővel együtt, de a gyermektől nem követeli meg a használatát. A képekről utánmondással teljes mondatokat is mondhat a gyermek. Például: **A sajt az egéré.**

A nyelvi anyag földolgozása után a gyermek az összetartozó képeket puha ceruzával, zsírkrétával összeköti.

Az egy feladatlapon lévő összes kép földolgozása után a gyermek önállóan alkothat mondatokat. Például: **A répa a nyuszié. A nyuszi répát eszik.**

A „Hol?“, „Miben?“ kérdésre felelő helyhatározó tanítását játéktárgyakkal kezdjük. Olyan tárgyakat választunk, amelyekben jól láthatóan elhelyezhetünk egy másik tárgyat. Nem ragaszkodunk a reális életben előforduló helyzetekhez, például játékszmába vizet öntünk, vagy a pipit a házba „költöztetjük“.

A logopédus játék állatokat gyűjt egy kosárba. – Nézzük meg, mi van a kosárban? – A gyermek megnevezi az állatokat, s amiket jól megnevezett, azokat megkapja. A logopédus hat-nyolc papírházat tesz az asztalra. – Itt vannak ezek a házak, ide költöznek az állatok. – A gyermek minden házba egy-egy állatot tesz a logopédus utasításának megfelelően. Például: – Tedd a pipit a házba! – Miután a gyermek elhelyezte az állatot a házakban, a logopédus kérdést tesz föl: – Látod, hol van a pipi? – s maga válaszol, hogy mintát adjon a gyermeknek: – A házban. –

A további kérdésekre a választ a gyermektől várja a logopédus, de természetesen segít, ha a gyermek nem tudja. Ha rosszul használja a toldalékat, ha elhagyja az utolsó mássalhangzót, a logopédus megismétli helyesen, kiemelve a szó utolsó szótagját, a *-ban* vagy *-ben* ragot. Nem szükséges azonban erőltetni, hogy a gyermek minden esetben jól használja ezt a toldalékat. Elfogadható az is, ha a szövegi mássalhangzót, azaz a *-ban* vagy a *-ben* rag n hangját elhagyja.

A *-ban*, *-ben* rag változatosabban gyakorolható, ha egy feladaton belül több főnévhez kapcsolódik. A tárgyakat úgy válogatjuk össze, hogy egyik csoportjukhoz mind a *-ban* rag illik, a másik csoportjukhoz a *-ben*. A két csoportban levő tárgyakkal külön-külön alkalommal dolgozunk, s csak ezek után adjuk a tárgyakat vegyesen. Például a pohárban, kádban, tányérban stb., illetve a vödörben, üvegben, szekrényben stb. lesz valami.

Játékos cselekvést követ a helyhatározó gyakorlása akkor, amikor a gyermek az előre kikészített tárgyakban egyenként vizet tölt. – Öntsél vizet a pohárba! Öntsél a kádba! – Stb. A „Hol (miben) van víz?“ kérdésre a gyermeknek a helyhatározó ragjával ellátott főnévvel kell válaszolnia, felsorolnia azokat a tárgyakat, amelyekben víz van. Nem kívánjuk meg a toldalékolt szavak pontos, tiszta kiejtését, mert előfordulhat, hogy az adott főnevet a gyermek rag nélküli formában jól ejti, de a toldalék hangalakja vagy a szót hosszabbá tevő hatása rontja a pontos kiejtést. A logopédus ilyenkor csak a helyes forma megismétléseivel, tagoltabb ejtéssel segíti a gyermeket, de direkt módon nem javít.

Beszédfigyelem és emlékezet fejlesztése. A helyhatározó gyakorlását összekapcsolhatjuk beszédfigyelem- és emlékezetfejlesztéssel.

A gyermek előtt hat-nyolc játéktárgy van. Ezeket kell a logopédus utasítására a szintén előtte lévő kosárba vagy vödörbe tennie. Például: – Tedd a fésűt a vödörbe! – Miután a gyermek elhelyezte a tárgyat, a logopédus megkérdezi: – Hol van most a fésű? – Erre egyszavas választ várunk: **(A) vödörben.** Az utasításban a tárgy és a helyhatározó helye változik. Például: – Tedd a kosárba a csengőt! – A különböző szörendű utasításokat fölváltva adjuk, de szükség esetén hosszabban gyakorolhatjuk vagy csak az egyik, vagy csak a másik szörendű utasítás megértéséért.

A hosszabb instrukció nehezebbé teszi a feladatot. Az utasítás szörendje szintén változó. Például: – Tedd a kosárba a csengőt és a fésűt! Tedd a kockát és az ollót a vödörbe! Tedd a csengőt a kosárba, a fésűt a vödörbe! – Miután a gyermek a tárgyakat elhelyezte, a logopédus egyenként kérdez a tárgyak helyére. Például: – Hol van most a csengő? – **(A) kosárban.** – Hol van a fésű? – **(A) vödörben.**

A *-ban*, *-ben* helyhatározórag tanításához használt nyelvi anyag a következő:

- 54 – Hol (miben) van a ...? –
 A keksz a pohárban van.
 A ropi a pohárban van.
 A kávé a pohárban van.
 A reték a pohárban van.

A nyalóka a pohárban van.
 A szilva a pohárban van.
 A paprika a pohárban van.
 A szörp a pohárban van.

- 55 – Hol (miben) van a/z/ ...? –
 A puska a vödörben van.
 Az ütő a vödörben van.
 A kalapács a vödörben van.
 A gereblye a vödörben van.

A mesekönyv a vödörben van.
 A sárkány a vödörben van.
 Az ásó a vödörben van.
 A fűrész a vödörben van.

- 56 – Hol (miben) van a ...? –
 A nyuszi a kocsiban van.
 A nyuszi az ágyban van.
 A bohóc a vonatban van.
 A bohóc az autóban van.

A bohóc a kosárban van.
 A bohóc a dobozban van.
 A nyuszi a fiókban van.
 A nyuszi a kádban van.

– Hol (miben) van a ...? –

- 57 A labda a szekrényben van.
 A labda az üvegben van.
 A labda a bölcsőben van.
 A trombita a kesztyűben van.

A labda a cipőben van.
 A trombita a csészében van.
 A trombita a zsebben van.
 A trombita az ernyőben van.

A nyelvi anyag feldolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képen látható tárgyakat. – Mi ez? –
Pohár. – Mi van a pohárban? – **Keksz.** A kérdésre egyszavas választ várunk.

A munkatankönyv anyagában is követjük a játékokkal végzett gyakorlatok menetét, tehát először csak a -ban, majd a -ben végződést gyakoroljuk. A logopédus a „Hol van a/z/ ...?” kérdésre a helyhatározóraggal ellátott főnevet várja válaszként. Például: – Hol van a keksz? – **(A) pohárban.** Amennyiben a gyermek a névelőt nem mondja, a logopédus megismétli a választ helyesen (névelővel együtt), de direkt módon

nem javítja. Az egyszavas válaszokhoz megpróbáljuk kapcsolni a létige egyes szám harmadik személyű alakját úgy, hogy a logopédus először mintát ad. Például: – Látod a kekszet? A pohárban van. Látod a nyalókát? Igen, a pohárban van. –

Főnevek toldalékai, igeragozás. Helyhatározó: -ban, -ben

58–61

Az 58–59. feladatlapon a -ban, -ben helyhatározóragok vegyesen szerepelnek. Hasonlóan az 54–57. feladatlaphoz, mintegy annak folytatásaként a helyhatározóhoz itt is csak a *létige* megfelelő alakja (egyes szám harmadik személyű) kapcsolódik. A nyelvi anyag a következő:

58

A zokni a papucsban van.
 A teszta szűrőben van.
 A narancs a zacskóban van.
 A mag a szilvában van.
 A hagyma a hűtőben van.
 A saláta a tálban van.

A pelenka a bugyiban van.
 Az ing a bőrdőnben van.
 A telefon a házban van.
 A szemét a kukában van.
 A gomba a kanálban van.
 A föld a cserépben van.

59

A krumpli a hálóban van.
 A leves a lábosban van.
 A szivacs a mosdóban van.
 A dió a zsákban van.
 A csomag a csizmában van.
 A hal a vízben van.

A füzet a táskában van.
 A madár a fészekben van.
 A virág a vázában van.
 A fa a ládában van.
 A süti a tepsiben van.
 A malac az ólban van.

A nyelvi anyag feldolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képen látható tárgyakat. Ezután a gyermeknek meg kell keresnie azokat a tárgyakat, amelyekben valami van. – Keresd meg, hol van hűtő! – **Itt van.** – Mi van a hűtőben? – **Hagyma.** – Igen, hagyma van benne. – Stb.

A logopédus „Hol van a ...?” kérdésre a helyhatározóraggal ellátott főnevet várja válaszként. Például: – Hol van a krumpli? – **(A) hálóban.** – Igen, a hálóban van. – Ezzel a pozitív megerősítéssel próbáljuk elérni, hogy a gyermek is használja a helyhatározóból és az állítmányból álló szókapcsolatokat. Utánmondással pedig helyhatározóval bővített mondatot is mondhat a képről. Például: **A krumpli a hálóban van.**

A 60–61. feladatlapon a -ban, -ben ragos helyhatározó gyakorlásakor a helyhatározóhoz tartozó állítmány nem a létige, hanem *cselekvést* kifejező szó. Így új igékkel is bővítjük a szókincsét.

A nyelvi anyag a következő:

- 60**
- Hol rág a kukac? – **Az almában rág a kukac.**
 - Hol forog a ruha? – **A mosógépben forog a ruha.**
 - Hol guggol a fiú? – **A sátorban guggol a fiú.**
 - Hol magnózik a lány? – **A szobában magnózik a lány.**
 - Hol ordít a tigris? – **A cirkuszban ordít a tigris.**
 - Hol takarít a néni? – **A konyhában takarít a néni.**
 - Hol ég a tűz? – **A kályhában ég a tűz.**
 - Hol evez a bácsi? – **A csónakban evez a bácsi.**
 - Hol alszik a medve? – **A barlangban alszik a medve.**

- 61**
- Hol eszik a süni? – **A bokorban eszik a süni.**
 - Hol lapul az őzike? – **A fűben lapul az őzike.**
 - Hol lóg a szalonna? – **A kamrában lóg a szalonna.**
 - Hol könyököl a nagymama? – **Az ablakban könyököl a nagymama.**
 - Hol megy a villamos? – **Az alagútban megy a villamos.**
 - Hol úszik a teknős? – **A tóban úszik a teknős.**
 - Hol sétál a vadász? – **Az erdőben sétál a vadász.**
 - Hol lakik a király? – **A várban lakik a király.**
 - Hol integet a baba? – **A járókában integet a baba.**

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képeken látható személyeket, állato-

kat, cselekvéseket. A logopédus minden képhez fölteszi a nyelvi anyagban leírt kérdést, amelyre a gyermeknek a helyhatározóraggal ellátott főnévvel kell válaszolnia. Például: – Hol guggol a fiú? – **(A) sátorban.** Ha a logopédus a toldalékos főnévből és igéből álló szókapcsolatot várja válaszként, akkor a „Mit csinál a(z) ...?” kérdést teszi fel. Például: – Mit csinál a süni? – **A bokorban eszik.** Ha a gyermek csak egy szóval (az igével) válaszol, a logopédus megismétli a szókapcsolatot, hogy min-tát adjon. Ezután a képekről a nyelvi anyagban szereplő teljes mondatot mondja, ezt a gyermek utánmondja. A feladatlap földolgozása után a gyermek önállóan is elmondhatja a helyhatározóval bővített mondatokat. A mondatokat elfogadjuk az alany – helyhatározó – állítmány (például: A teknős a tóban úszik ...) szórenddel is.

Többes szám

62–63

Ezen a két feladatlapon tömondatokban gyakoroljuk a *főnevek* és az *igék többes számát*. A főnevek többes számának tanítását játéktárgyakkal készítjük elő. Figyelembe vesszük, hogy a többes szám -k jelének illesztése a tárgyeset -t ragjához hasonlóan bizonyos esetekben változást okoz a szótőben. Kezdetben egy foglalkozáson csak egy illesztési típust gyakorolhatunk.

A logopédus mutat egy *tárgyat* a gyermeknek. – Ez a labda. – Majd ugyanabból a tárgyból mutat többet egyszerre: – Ezek labdák. Ez baba. Mik ezek? – **Babák.**

Négy-ötféle tárgyból kap a gyermek egyet, illetve többet (váltakozva kettő-hat darabot). A tárgyakat úgy kell elhelyezni, hogy az egyféle tárgyakból egy külön maradjon, a többi kettő-hat darab pedig egymás közelében, de az egytől távol.

Ha az összes tárgyat kirakták, a gyermeknek a tanár utasítására meg kell mutatnia az adott tárgyból egyet vagy belőle

többet. – Mutasd meg, hol van, amit mondok! Labda. Mondok mást: babák. – Stb. – Most én mutatok, és te mondjad! – A logopédus rámutat egy tárgyra vagy tárgycsoportra, a gyermek megnevezi szükség szerint egyes vagy többes számban. Ezt a gyakorlatsort tárgyképekkel is el lehet végezni. Minden főnévhez két kép tartozik. Az egyik képen egy van az adott főnévből, a másikon több. Természetesen a képeken nemcsak tárgyak, hanem élőlények (személyek, állatok, növények) is lehetnek.

A tankönyv anyagát akkor dolgozhatjuk föl, ha a gyermek fogalmi szinten is el tudja különíteni az egyet a soktól (többtől).

A könyvben a *főnevek többes számát az igék többes számával* együtt gyakoroljuk. Tőmondatot alkotunk egyes szám, illetve többes szám harmadik személyű igével.

A nyelvi anyag a következő:

62

A fiú ágyaz.	A fiúk ágyaznak.
A futó indul.	A futók indulnak.
A bácsi telefonál.	A bácsik telefonálnak.
A fióka tátog.	A fiókák tátognak.
A hinta forog.	A hinták forognak.
A bohóc hegedül.	A bohócok hegedülnek.

63

A medve biciklizik.	A medvék bicikliznek.
A néni horgászik.	A nénik horgásznak.
A baba cumizik.	A babák cumiznak.
A fiú focizik.	A fiúk fociznak.
A lány napozik.	A lányok napoznak.
A tündér csónakázik.	A tündérek csónakáznak.

A logopédus a „Ki ez? Mi ez? Kik ezek? Mik ezek? Mit csinál a ...? Mit csinálnak a ...?” kérdések segítségével dolgozza föl, ami a képeken látható. Ezekre a kérdésekre először egyszavas választ vár a gyermektől, majd a gyermeknek önállóan kell tőmondatot mondania a képekről. Ha a munkatankönyv képanyaga a gyermek számára kevésnek bizonyul, akkor a logopédus készíthet képpárokat a gyakorláshoz. A kiválasztott igék

a 62–63. feladatlap példáihoz hasonlóan alanyi ragozásúak legyenek, hogy a mondatba ne kíváncsozzék tárgy. A képpár egyik tagját választhatja a 19–32. feladatlap képei közül.

Mondatalkotás: tőmondatok egyes és többes számban

64–65

A 64. feladatlap *eseményképbe* ágyazva dolgozzuk föl a főnév és az ige többes számát. Tőmondatot alkotunk egyes és többes szám harmadik személyű igékkel, közben bővítjük a szókincset.

A logopédus a gyermek élményeit fölelevenítve beszélget a kirándulásról, sétáról. Közben alkalmazza a „Mi ez? Mik ezek? Ki ez? Kik ezek? Mit csinál a ...? Mit csinálnak a ...?” kérdéseket. A történésekre nem kérdez, mert túl erőltetett lenne, inkább az utánmondás módszerét alkalmazza.

A nyelvi anyag a következő:

64

Süt a nap. A madarak szállnak. Füstöl a kémény. A fiú fényképez. A madarak csiripelnek. A fiúk fociznak. Virágozik a fa. Ég a tűz. A lány kézen áll. A lány bukfenczik. A fiúk bújószkáznak. Az anyukák beszélgetnek. A lányok uzsonnáznak.

A 65. feladatlap *folytatódik a főnév és az ige többes számának földolgozása. A képen az állatok énekkara látható, minden állat a maga nyelvén énekel. A szókincs bővül néhány új főnévvel és a hangutánzó igékkel. A gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képen látható állatokat, utánozza hangjukat.*

– Ezek az állatok énekelnek. Megmutatom, a liba hogyan énekel. – A logopédus egyszerű, rövid gyermekdalt (például a Zsip-zsup kezdetűt) énekel a „gá” szótaggal. Ezzel motiválja a

gyermeket a hangutánzásra, éneklésre. Ugyanígy a többi állat hangjával is lehet énekelni.

– Itt a majom, ő vezényli az énekkart. A kezében pálcá van. Amikor fölemeli, minden állat énekel. Tudod, mit csinálnak a/z/ ... -k? – A logopédus megnevezi a cselekvéseket (hangutánzást), majd tőmondatba foglalja. A gyermek utánmondja a többszámú tőmondatot.

A nyelvi anyag a következő:

65

A libák gágognak. Az egerek cincognak. A bárányok béggetnek. A tücskök ciripelnek. A csirkék csipognak. A tyúkok kotyognak. A darazsak zümmögnek. A kutyák ugatnak. A malacok rőfögnek. A kecskék mekegnek. A macskák nyávognak. A kigyók sziszegnek. A tehenek bögnek. A kacsák hápognak. A medvék brummognak.

Főnevek toldalékai: -ba, -be ragos helyhatározó

66–67

A „Hová?” kérdésre felelő helyhatározó tanítását játéktárgyakkal kezdjük. A helyhatározó -ba, -be ragos formája előzőleg csak a logopédus instrukcióiban szerepelt a helyhatározó tanításánál (az 54–57. feladatlapon). Itt a játékokkal úgy tevékenykedünk, hogy a gyermek a logopédus kérdésére válaszolva használja a -ba, -be ragos formát. Például: – Hová teszed a békát? – **A vödörbe.**

A könyv feladataiban a „Hová megy?” kérdésre kell a -ba, -be ragos főnévvel válaszolni. A feladatot előkészítheti játékos cselekedtetés. A logopédus nagy alakú, színes képeket helyez el a szoba különböző részeiben. A képeken óvoda, erdő, kert stb. látható. A baba vagy játék állat odamegy a képhez, tehát az óvodába, erdőbe stb., miközben föleleveníti a gyermek saját élményeit.

A nyelvi anyag a következő:

66

– Hová megy a/z/ ...?

A kislány megy az óvodába.

A mentő megy a kórházba.

A fiú megy a moziba.

Az autó megy a garázsba.

67

– Hová megy a ...?

A víziló megy a vízbe.

A néni megy a közértbe.

A farkas megy az erdőbe.

A bácsi megy a kertbe.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képen látható személyeket, tárgyakat, épületeket stb. Megbeszéljük ez utóbbiak funkcióját, jellemzőit. Például: – Kik járnak az óvodába? Mit csinálnak ott? –

Amikor a „Hová megy a/z/ ...?” kérdést tesszük föl, erre csak egyszavas választ várunk. Például: – Hová megy a kislány? – **Óvodába.** Ezután a logopédus – Vezesd a kislányt az óvodába! – instrukciójára a gyermek a ceruzájával összeköti a kislány képét az óvoda képével. A két kép összekötése után a – Mit csinál a kislány? – kérdésre már igéből és ragos főnévből álló szókapcsolattal felel a gyermek: **Megegy az óvodába.**

Miután az egy oldalon lévő képpárokat földolgoztuk, a gyermek utánmondással vagy önállóan helyhatározóval bővített mondatot mondhat a képről. A mondatalkotást, a szórend összeállítását segíti, ha a gyermek, miközben a mondatot mondja, ujját a cselekvő személytől (állattól, tárgytól) addig a helyig vezetői, ahová az megy.

A 67. feladatlapon a megoldásokat nehezíti, hogy a munkatankönyv bal oldalán lévő képek párja nem velük egy sorban van. A gyermeknek kell megkeresnie az összetartozó képeket.

Tárgyeset gyakorlása állító és tagadó mondatokban

68–69

A 68. feladatlapon a gyermek ismereteinek bővítésével, rendszerezésével kapcsolva tárggyal bővített analógiás mondatokban gyakoroljuk az *állító* és a *tagadó mondatok* alkotását. Az egy sorban lévő képek tartoznak össze, a többit célszerű közben letakarni.

A gyermek a logopédus segítségével megnevezi a három-három képen a személyeket, állatokat, tárgyakat cselekvéseket. Az összetartozó képek közül az elsőről a logopédus tárggyal bővített mondatot alkot. Itt szerepel először az Ige tárgyas ragozásban. Például: – A fiú szereti a tortát. – A második képről kérdez a logopédus: – A gólya is szereti? – A gyermek válasza: **Nem szereti.** – Igazad van, a gólya nem szereti a tortát. Mit szeret a gólya? – A logopédus közben a harmadik képre mutat. **A békát.** – Igen, a gólya a békát szereti. Meg is eszi. – Ezután a logopédus egyenként a képekre mutatva elmondja a hozzájuk tartozó mondatot. Például: – A fiú szereti a tortát. A gólya nem szereti. A gólya a békát szereti. Meg is eszi. – A többi összetartozó képet ugyanígy dolgozzák föl. Ezután először utánmondással, majd lehetőleg önállóan is elmondja a gyermek a mondatsorokat. Közben mindig mutatja azt a képet, amelyről éppen beszél.

A nyelvi anyag a következő:

68

– A fiú szereti a tortát. A gólya is szereti? Mit szeret a gólya?
A nyuszi szereti a répát. A medve is szereti? Mit szeret a medve?
A tehén szereti a szénát. Az egér is szereti? Mit szeret az egér?
A lány szereti a zsömlét. Az őzike is szereti? Mit szeret az őzike?

A fiú szereti a tortát. A gólya nem szereti. A gólya a békát szereti. Meg is eszi.

A nyuszi szereti a répát. A medve nem szereti. A medve a málnát szereti. Meg is eszi.
A tehén szereti a szénát. Az egér nem szereti. Az egér a sonkát szereti. Meg is eszi.
A lány szereti a zsömlét. Az őzike nem szereti. Az őzike a gombát szereti. Meg is eszi.

A 69. feladatlapon analógiás mondatokban gyakoroljuk a *tárggyal bővített mondatot* és a *kettős tagadást*. Itt már a mondatokban képcsoportonként más-más állítmány tartozik a tárggyhoz. Egy-szerre az egy sorban lévő képekről beszélünk, a többit célszerű közben letakarni.

Az anyag földolgozása az egy sorban lévő személyek, tárgyak, cselekvések megnevezésével kezdődik, kérdések alapján. Külön kérdezzük az alanyra, az állítmányra és a tárgyra. Ezután a gyermek maga próbálhat tárggyal bővített mondatot alkotni az első és a második képről. A harmadikról a logopédus mondja a kettős tagadást tartalmazó mondatot, majd kérdést tesz föl a harmadik képen látható cselekvésre. Ha a gyermek még nem tud önállóan mondatot alkotni, a logopédus segíti kérdésekkel, s a kérdéstől függően egyszavas választ, szókapcsolatot vár az első és a második képnél. Ezen fokozatok után próbálhatja újra a gyermekről kérni a teljes mondatot.

Ezután a logopédus egymás után elmondja az egy sorban lévő képekhez tartozó mondatokat. Például: – A baba almát eszik. A néni dinnyét eszik. A rendőr nem eszik semmit. A rendőr irányít. –

A többi összetartozó képet is ugyanígy dolgozzuk föl. Végül a gyermek lehetőleg önállóan elmondja az egy sor képeihez tartozó mondatokat úgy, hogy mutatja a képet, amiről beszél.

A nyelvi anyag a következő:

69

– Mit eszik a ...? Mit iszik a ...? Mit épít a ...? Mit reszel a/z/ ...? –
A baba almát eszik. A néni dinnyét eszik. A rendőr nem eszik semmit. A rendőr irányít.

A bácsi sört iszik. A fiú kólát iszik. A postás nem iszik semmit. A postás levelet hoz.

A fiú tornyot épít. A kőműves házat épít. A bácsi nem épít semmit. A bácsi pipázik.

A néni káposztát reszel. A bácsi vasat reszel. Az indián nem reszel semmit. Az indián lovagol.

Főnevek toldalékai: -on, -en, -ön ragos helyhatározó

70–71

A „Hol?”, „Min?” kérdésre felelő helyhatározó tanítását játéktárgyakkal kezdjük. Nem ragaszkodunk a reális, az életben előforduló helyzetekhez, de fontosnak tartjuk, hogy a tárgyak jól láthatóan helyezkedjenek el egymáson. A gyermek előtt hat-nyolc tárgy van, ezekre fogja rátenni az apró játéktárgyakat a logopédus utasításának megfelelően. Az apró tárgyak (szintén hat-nyolc darab) külön dobozban vannak, onnan kell a gyermeknek kivennie. A feladatot csak olyan tárgyakkal lehet végezni, amelyeket a gyermek biztosan megnevez.

A logopédus a gyermek elé tartja a dobozt. – Vedd ki a cipőt! Tedd ide! – A logopédus rámutat az első kikészített tárgyra, például a kis asztalra. Miután a gyermek rátette a cipőt az asztalra, a logopédus megkérdezi: – Látod, hol van a cipő? – **(Az) asztalon.** Ugyanígy helyezzük el a többi apró tárgyat, s a „Hol van a/z/ ...?” kérdésre válaszként a főnév -on, -en, -ön toldalékos formáját várjuk válaszként. A gyermeket a válaszadásban segíti, ha a logopédus a „Min van?” kérdést is használja.

A gyakorlásban a tárgyakat kombinálhatjuk képekkel. A logopédus tárgyakat ábrázoló képeket helyez az asztalra. A játék macit ráállítja, ráületi vagy ráfekteti egy-egy képre, s így teszi föl a helyhatározóra irányuló kérdést. Például: – Hol áll a maci? – **A lepkén.** – Hol ül a maci? – **A kanálon.** – Hol fekszik a maci? – **A csörgön.** Nehezíthetjük a gyakorlatot, ha többfé-

le színű macit használunk. Például: – Hol áll a piros maci? Hol áll a kék maci? – **A piros maci a fán, a kék maci a házon.**

Összekapcsolhatjuk a gyakorlatot a vizuális emlékezet fejlesztésével is, ha a logopédus elveszi a macit (macikat) a képről, s a gyermeknek újra vissza kell azt (azokat) tennie eredeti helyére.

A 70–71. feladatlap szóanyagát úgy állítottuk össze, hogy a nyelvi anyagban szereplő főnevek és igék minél változatosabban legyenek. A tárgyakkal való tevékenykedés közben kiderül, hogy a gyermek mennyire könnyen vagy nehezen tudja a főnévhez illeszteni az -on, -en, -ön ragot. Szükség esetén hosszabb előkészítés kell játéktárgyakkal, cselekedtetéssel, ismert igékkel és főnevekkel, analógiás módon.

A nyelvi anyag a következő:

70

A boszorkány röpül a söprűn.	A néni leesik a lépcsőn.
A fiú lovagol a csikón.	A csónak úszik a folyón.
A veréb csipog az ágon.	Az elefánt utazik a vonaton.
A bácsi pipázik a padon.	A mozdony áll az állomáson.
A macska nyávog a kerítésen.	A katica mászik a levélen.
A leves fő a tűzhelyen.	A fiú tornázik a szőnyegen.
A lámpa villog az autón.	A zászló lobog a hídon.
A vonat zakatol a sínen.	A szitakötő pihen a fűszálon.

71

A kőtel lóg a szögön.	A karika gurul a földön.
A kutya ugat a küszöbön.	A csat csillog az övön.
A baba fekszik a párnán.	A katona szalad a járdán.
A néger ül a tevéen.	A szemüveg csúng a törpén.
A szerelő dolgozik a tetőn.	A méhecske zümmög a bimbón.
A doktor bácsi kopog az ajtón.	A tengerész mosolyog az erkélyen.
A lány fázik a parton.	A bárány legel a mezőn.
A lány tereget az udvaron.	A medve cammog az úton.

Miután a nyelvi anyagban szereplő szavak jelentős része valószínűleg nincs benne a gyermek aktív szókincsében, a helyhatározós gyakorlatok előtt célszerű ezeket megtanítani. A logopédus készítsen külön tárgyképeket a főnevekhez és az igékhez. A cselekvéseket lehetőség szerint mutassa be, magyarázza meg, a gyermekkel játssza el.

A nyelvi anyag földolgozását akkor kezdjük, ha a gyermek már minden szükséges szót ismer. Így a „Mi ez?“, „Ki ez?“, „Mit csinál?“, „Mit csinál a(z) ...-n?“ kérdésre önállóan tud válaszolni. Például: – Ki ez? – **Boszorkány**. – Mi ez? – **Söprű**. – Mit csinál a boszorkány a söprűn? – **Repül**.

A helyhatározóra a „Hol?“ kérdéssel kérdezzünk, de a gyermeknek segítséget jelent a toldalékolásban, ha a „Min?“ kérdést tesszük föl. Esetenként a magyar nyelv sajátosságaiból adódóan eleve jobb a „Min?“ kérdés. Például: – Min lovagol a fiú? Min utazik az elefánt? – stb. A kérdésekre egyszavas választ várunk. Ha szöveget kérünk, a kérdést másképp tesszük föl. Például: – Mit csinál a boszorkány? – **Röpül a söprűn**. Végül a gyermek utánmondással vagy önállóan, helyhatározóval bővített mondatot mondhat a képekről.

Miután kérdésekkel földolgoztunk minden mondatrészt, a logopédus minden képről egyszerű, bővített mondatot mond.

Előfordulhat, hogy a -ban, -ben és az -on, -en, -ön toldalékokat együttes gyakorlás során szét kell választani. Legjobb tárggyal végezni a differenciáló megerősítést, szemléltetve a különbséget, hogy valamilyen vagy valamin van egy másik tárgy.

Mondatalkotás: tőmondatok jelen időben és múlt időben

72–73

Ezen a két feladatlapon alkalom nyílik a következő nyelvi formák gyakorlására: jelen és múlt idejű *névszói* és múlt idejű *igei állítmány*; *igekötős* igék; tárgyas igeragozás.

A feladatlapon két-két kép tartozik össze. Az első képről mindig valamit megállapítunk, s ez a megállapítás maga után vonja azt a cselekvést, amely a második képen látható. A gyermekkel megpróbáljuk fölsimertetni a képek közötti kapcsolatot, ezzel előkészítjük a mondatok kapcsolását, az összefüggő beszédet, és a képtörténetekhez hasonlóan lehetőséget ad a gyermek logikai gondolkodásának fejlesztéséhez.

A szókincset *melléknévvel* bővítjük, amelyek a mondatban állítmányként szerepelnek. Mindegyik ige igekötős ige. A múlt idejű igekötős igék befejezett cselekvést jelölnek. A jelen idejű igekötős igék tárgyas ragozásban, egyes szám harmadik személyben mindenütt az -i ragot kapják.

A nyelvi anyag a következő:

72

A pizsama kicsi. – Mit csinál anyuka? – **Anyuka kicseréli**.
A szekrény poros. – Mit csinál a néni? – **A néni letörli**.
A pohár üres. – Mit csinál a fiú? – **A fiú megtölti**.
A fiú álmos. – Mit csinál apuka? – **Apuka lefekteti**.
A póló éhes. – Mit csinál anyuka? – **Anyuka megeteti**.
A főzelék hideg. – Mit csinál a nagypapa? – **Nagypapa megmelegíti**.

73

A virág elhervadt. – Mit csinál a kislány? – **A kislány megöntözi**.
A pad eltörtött. – Mit csinál a bácsi? – **A bácsi megszőgeli**.
A gyöngy elszakadt. – Mit csinál a lány? – **A lány fölfűzi**.
A sütemény megsült. – Mit csinál anyuka? – **Anyuka főlseleteli**.
A meggy megérett. – Mit csinál a kislány? – **A kislány leszedi**.
Nagypapa megjött. – Mit csinál a kislány? – **A kislány megöleli**.

A munkatankönyv anyagának földolgozása előtt cselekvéssel kapcsolva gyakoroljuk az igekötős igéket és a *tárgyas igeragozást*. A logopédus bemutat egy cselekvést, megnevezi. Például: – Nézd, letöröm az asztalt. Csináld te is! Mit csinálsz? – **Le-**

törölöm az asztalt. A logopédus a babát is cselekedtetni: – Nézd csak, mit csinál a baba? Letörli az asztalt. – Az egyes szám második személyű igealak gyakorlásakor a logopédus, miközben végzi a cselekvést, kérdést tesz föl. Például: – Mit csinállok? – A gyermek tegező formában válaszol: **Letörli az asztalt.**

Ha a gyermek helytelenül ragoz, vigyázni kell, hogy a javításnál a ragozás illeszkedjék a cselekvő személyhez. Például az egyes szám második személy esetén a logopédus megkéri a gyermeket: – Töröld le az asztalt! – Miközben a gyermek csinálja, a logopédus a megfelelő raggal ellátott ígét mondja, hogy mintát adjon a gyermeknek: – Látom, letörli az asztalt.

A többes szám első személyű ragot a logopédus és a gyermek együttes cselekvéséhez lehet kapcsolni. Ha legalább két gyermek van jelen, hasonló módon lejátszható és nyelvtanilag kifejezhető a többes szám második és harmadik személyben végzett cselekvés.

A könyvben lévő képpárok földolgozásakor az első képről a logopédus alkot mondatot. Például: – A pizsama kicsi. – A második képre kérdést tesz föl: – Mit csinál anyuka? – **Kicseréli.** Itt egyszavas választ várunk, de ha a gyermek nem tud megfelelően következtetni, vagy nem tudja a cselekvést megnevezni a logopédus segít. Például: – Nézd, anyuka visszament a boltba, nagyobb pizsamát szeretne. A kicsit kicseréli. – A többi képpárt hasonló módon dolgozzuk föl.

Az egy oldalon szereplő képpárok földolgozása után a logopédus minden képről elmondja a hozzá tartozó mondatot. Például: – A pizsama kicsi. Anyuka kicseréli. – Ezután a gyermek utánmondással vagy önállóan szintén elmondja a két-két összetartozó mondatot.

Főnevek toldalékai: részeshatározó, eszközhatározó

74–75

A „Kinek?”, „Minek?” kérdésre felelő határozók tanítását játéktárgyak, bábok fölhasználásával kezdjük. Először külön-külön gyakoroljuk az eszközhatározót és a részeshatározót, utána kerülhet sorra a kettő együttes gyakorlása.

A külön-külön elhelyezett (például kisszékre ültetett) báboknak, játék állatoknak, babának a gyermek a logopédus felszólítására játéktárgyakat ad, amelyeket egy külön dobozból választ ki. Például: – Add az autót a macinak! Add a majomnak a hajót! – Stb. A logopédus minden felszólítás után meg is kérdezi: – Kinek adtad a ...-t? – A gyermek a *részeshatározó* ragjával ellátott főnévvel válaszol.

A gyakorlat képekkel is elvégezhető. A nagy alakú képen lévő macinak, babának kell adni a kis képeken ábrázolt tárgyakat.

A feladatot használhatjuk a *közvetlen verbális emlékezet és beszédfigyelem* fejlesztésére is. Például a gyermeknek két tárgyat kell adnia: – Add a hajót és a kutyát a babának! – Lehet az instrukció még hosszabb, ha két különböző babának kell adnia egy-egy tárgyat. Például: – Add a pipit a macinak, a tányért a babának! – Ebben az esetben a logopédus kérdésére a gyermek is több szóval válaszol. Például: – Kinek adtad a pipit és a tányért? – **A pipit a macinak, a tányért a babának.** Ha ez nehézne bizonyul, a logopédus kérdése módosul: – Kinek adtál játékot? – A gyermek válasza: **A macinak, a babának.**

Az *eszközhatározó* tanításának előkészítése megegyezik a *részeshatározó* tanításában alkalmazott lépésekkel, azzal a különbséggel, hogy a kérdőszó és a játékos helyzet megváltozik. A feladat előtti instrukció a következő: – A maci és a baba játszani fog. Adjunk nekik játékokat! – Miután a gyermek a megfelelő helyre tette az apró játéktárgyakat, a logopédus megkérdezi: – Mivel játszik a ...? – A gyermek az *eszközhatá-*

rozó ragjával ellátott főnévvel válaszol, például: **hajóval**. – A játékok összeválogatásánál ügyelni kell arra, hogy az eszközhatározó ragjának a főnévhez illeszkednie ne okozzon hasonulást.

A részeshatározó és az eszközhatározó ragjának használatát lehet gyakorolni cselekvésekkel kapcsolva. Például a gyermek vagy a baba (maci) dolgozhat, takaríthat, etetheti az állatokat. Ugyanezek a cselekvések szerepelhetnek képen is. A logopédus olyan kérdéseket tesz föl, amelyekre válaszolva a gyermek alkalmazza a részeshatározó és az eszközhatározó ragját. Például: – Kinek adod a söprűt? – **A babának**. – Mivel söpör a baba? – **A söprűvel**. – Kinek adod a fűrőt? – **A macinak**. – Mivel dolgozik a maci? – **A fűróval**.

A helyhatározó, a részeshatározó és a tárgyeset közös gyakorlását témakörökhöz köthetjük. Ez alkalmat ad a gyermeknek arra, hogy ismeretei bővüljenek, gondolkodása fejlődjék. Ilyen témakör lehet például az állatok lakhelye, élelme, az ünnepek (születésnap, Mikulás-nap), vendégség, utazás stb. A játékos szituációkban a gyermek spontán is meg tud nyilatkozni, s egyúttal a verbális interakció fejlesztésére is lehetőséget ad.

Az *emlékezet* és a *figyelem* fejlesztését végezhetjük úgy, hogy miközben a gyermek becsukja a szemét, a logopédus a két bábánál lévő játékok közül egyet-egyet kicserél, majd kérdéseket tesz föl. – Mit adott a maci a babának? – **Hajót**. – Mivel játszik most a baba? – **Hajóval**. – Kinek adja vissza a baba a hajót? – **A macinak**. Stb.

A munkatankönyv eseményképe állatövödát ábrázol. A 75. feladatlapra lévő tárgyképeket ki kell vágni, ezeket fogják megkapni az állatövödában lévő állatok, ezekkel fognak játszani. A nyelvi anyagot a fentiekben leírt módon és fokozatok szerint dolgozzuk föl.

A nyelvi anyag a következő:

74

Az eseménykép szókinccse: óvó néni – oroszlán, bagoly, csacsi, teve, kenguru, róka, süni, majom, őzike, farkas, zsiráf, tigris, foka.

75

A szétválogató feladatlap szókinccse: **maci, golyó, csörgő, kárka, szita, lufi, kendő, repülő, kefe, kocka, csengő, lepke**. A két feladatlap feldolgozásának alapját képező kérdések a következők: – Ki ez? Mi ez? Mit ad az óvó néni a ...-nak/-nek? Kinek adja az óvó néni a ...-t? Mivel játszik a/z/ ...? – A 75. feladatlapra minden tárgyból kettő van, így gyakorolható az „és” kötőszó. Például: **Kockával és lepkével játszik. Csörgőt és kockát ad. Rókának és süninek ad repülőt**. Stb.

Melléknevek

77

A 77. feladatlapra szókinccsbővítést végzünk az *ellentétes melléknevek* körében. Négy tárgykép tartozik egy-egy melléknévpárhoz. A négyből három azonos tulajdonságot jelenít meg, egy annak az ellenkezőjét. Egy-egy melléknévpárhoz tartozó főnév tartalmában azonos, így jobban lehet ügyelni a tulajdonság változására. A gyermeknek ismernie kell a főnevet, amelyhez a tulajdonságot kapcsoljuk.

A kép első tagjáról a logopédus mondja meg, hogy milyen. Például: – Látod, a súlyemelő fölemeli a súlyt, mert erős. Ez a súlyemelő is fölemeli. Milyen ez a súlyemelő? – **Erős**. – Ez nem tudja fölemelni. Nem erős. Mit mondunk akkor, milyen? – **Gyenge**. Ha a gyermek nem tudja megnevezni az ellentétes tulajdonságot, a logopédus segít neki, illetve megmondja. Például: – Nem erős, hanem ... gyenge. – A logopédus sorban megnevezi a tulajdonságot, miközben rámutat a képekre: – Erős, erős, erős, gyenge. Melyik súlyemelő nem illik ide? – **Gyenge**. A többi melléknévpárt is hasonlóan dolgozzuk föl.

A nyelvi anyag a következő:

77

Súlyemelő: erős-gyenge.
Virág: friss-hervadt.
Szalag: keskeny-széles.
Fésű: sűrű-ritka.

Kötőtű: egyenes-görbe.
Pohár: tele-üres.
Malac: kövér-sovány.
Macska: szelíd-mérges.

Mondatalkotás: tömondatok és egyszerű bővített mondatok

78–79

A két feladatlap alapján jelen és múlt idejű tömondatokat, illetve *tárggyal, helyhatározóval bővített* egyszerű mondatokat alkothatunk. A mondatokban igei és névszói állítmány egyaránt előfordul. A képpárok második tagjához kapcsolódó, tárgyas ragozású igék mind igekötősek. A nyelvi fejlesztésen kívül a logikus gondolkodást is segíti az időbeli egymásutániséget kifejező képpárokról való mondatalkotás.

Az anyag összeállításának szempontjai megegyeznek a 72–73. feladatlapon szereplő anyaggal, kivéve, hogy itt bővített mondatok is vannak. A feldolgozás módja is hasonló.

A nyelvi anyag a következő:

78

Kész a leves. – Mit csinál vele anyuka? – **Anyuka leszűri.**
Hullanak a levelek. – Mit csinál velük a bácsi? – **A bácsi összegereblyézi.**
Piszkos a fal. – Mit csinál vele a bácsi? – **A bácsi lemeszeli.**
Kopott a kerítés. – Mit csinál vele a bácsi? – **A bácsi lefesti.**
Hosszú a lécs. – Mit csinál vele a bácsi? – **A bácsi lefűrészezi.**
Dió van a kosárban. – Mit csinál vele a lány? – **A lány megtöri.**

79

Fölébredt a kisbaba. – Mit csinál vele anyuka? – **Anyuka fölöltözteti.**
Elgurult a golyó. – Mit csinál vele a kisgyermek? – **A kisgyermek megkeresi.**
Az autó téglát hozott. – Mit csinál vele a daru? – **A daru föl emeli.**
Megérett a szőlő. – Mit csinál vele a nagypapa? – **A nagypapa leszűreteli.**
A lány szívet rajzolt. – Mit csinál vele a fiú? – **A fiú kiszínezi.**
Anyuka polcot kapott. – Mit csinál vele apuka? – **Apuka föl szereli.**

Főnevek toldalékai: -ból, -ből, -ra, -re ragos helyhatározó

80–81

A „Honnan?” (Miből?), „Hová?” (Mire?) kérdésre felelő helyhatározó tanítását játéktárgyak fölhasználásával kezdjük. A logopédus utasítására a gyermek játékokat vesz ki valamiből, tesz rá valamire, s a logopédus kérdésére a megfelelő toldalékkal ellátott főnévvel válaszol. A játékos feladatokhoz útmutatás található az 54–57., illetve a 70–71. feladatlaphoz tartozó részből.

A ragok használatát gyakorolhatjuk különböző cselekvésekkel (igékkel) kapcsolatban. Például: – Mire száll a madár? Mire ugrik a cicá? Miből bújik ki az egér? – Stb.

A munkatankönyv feladataiban a „Honnan?” (Miből?) és a „Hová?” (Mire?) kérdésre kell a gyermeknek a -ból, -ből, illetve a -ra, -re ragos főnévvel válaszolnia. A „Miből?” és a „Mire?” kérdés segíti a gyermeket a helyes végződés megtalálásában. A feladatlap közepén látható gyermek a bal oldalon lévő szekrényből, hűtőből, bölcsőből „kivesz” valamit, s a jobb oldalon lévő ládára, tálcára stb. teszi azt.

A gyermeknek nehézséget okozhat a kétféle helyhatározó együttes gyakorlása. Ebben az esetben először külön-külön kell gyakorolni azokat. Ugyanez vonatkozik a tárgyakkal végzett gyakorlásra is.

A nyelvi anyag a következő:

80

– Honnan (miből) veszi ki a fiú a labdát? – **A szekrényből.**
– Hová (mire) teszi? – **A ládára.**
– Honnan (miből) veszi ki a fiú az üdítőt? – **A hűtőből.**
– Hová (mire) teszi? – **A tálcára.**
– Honnan (miből) veszi ki a fiú a babát? – **A bölcsőből.**
– Hová (mire) teszi? – **A takaróra.**
– Honnan (miből) veszi ki a fiú a lapátot? – **A vödörből.**
– Hová (mire) teszi? – **A hajóra.**

- Honnan (miből) veszi ki a lány a pamutot? – **A kosárból.**
- Hová (mire) teszi? – **A székre.**
- Honnan (miből) veszi ki a lány a lámpát? – **A dobozból.**
- Hová (mire) teszi? – **A tévére.**
- Honnan (miből) veszi ki a lány a zászlót? – **A fiókból.**
- Hová (mire) teszi? – **A repülőre.**
- Honnan (miből) veszi ki a lány a banánt? – **A zacskóból.**
- Hová (mire) teszi? – **A mérlegre.**

A nyelvi anyag földolgozása előtt megnevezzük a képen látható személyt és a tárgyakat. A fiúnak és a lánynak nevet is lehet adni. A logopédus kérdésére „Honnan veszi ki a kislány a labdát?” a gyermek egyszavas választ ad (esetleg névelővel): **a szekrényből.** A következő kérdések is a bal oldalon lévő tárgyakra vonatkoznak. Ezután utánmondással, majd önállóan mondatot alkot a gyermek a „Mit csinál a fiú?” kérdésre válaszolva. Például: **Kiveszi a labdát a szekrényből.**

A jobb oldali képekről szintén sorban teszi föl a kérdéseket a logopédus. Például: – Hová teszi a fiú a labdát? – A gyermek egy szóval válaszol: **a ládára.** Itt választási lehetősége van, a gyermek határozhatja meg a helyet. A teljes mondatos válasz utánmondással, majd önállóan történik. Például: – Mit csinál a fiú? – **Rát teszi a labdát a ládára.**

Amennyiben lehetséges, megpróbáljuk a (hiányos) mellérendelt összetett mondat alkotását utánmondással és önállóan. Például: – Mit csinál a fiú a labdával? – **Kiveszi a szekrényből, és rát teszi a ládára.**

Hasonló módon dolgozzuk föl a 81. feladatlap anyagát is.

Mondatalkotás: kívánságot kifejező mondat 82–83

A két feladatlap képeiről kívánságot kifejező mondatot alkothatunk a „szeret” ige *feltételes módjának* és a hozzá kapcsolódó cselekvés *főnévi igenévének* felhasználásával. Gyakorolhatjuk a -ra, -re ragos helyhatározót és jó néhány igekötőt.

A képeken látható személyek mindegyike szeretne valamit csinálni. A kívánt cselekvést magát nem ábrázolja a kép, de az arról alkotott mondatban ez szerepel. A nyelvi anyag földolgozása előtt meg kell nevezni a személyeket, tárgyakat. A gyermek figyelmét föl hívjuk azokra a körülményekre, amelyek a képen látható személy állapotát kifejezik (például: a néni fáradt), vagy amelyek a cselekvést gátolják (például: nincs hely a padon). A beszélgetést a gyermek saját élményeinek előhívásával is színesíteni lehet.

A logopédus a „Hová szeretne fölülni (mire szeretne ráülni) a fiú?” kérdéssel a helyhatározóra kérdez, a kérdésre a gyermeknek a -ra toldalékos főnévvel kell válaszolnia: **(A) hintalóra.** Ezután a „Mit szeretne a fiú?” kérdésre a főnévi igenéből és a ragos főnévből álló szókapcsolattal válaszol: **Fölülni a hintalóra.**

A logopédus mondatot alkot minden képről, amit a gyermek utánmond, majd önállóan is elmondja.

A nyelvi anyag a következő:

A fiú szeretne ráülni a hintalóra. A fiú szeretne fölmászni a csúszdára. A fiú szeretne fölszállni az úrhajóra. A néni szeretne leülni a padra. A lány szeretne ráütni a dobra. A cica szeretne fölmászni a padlásra.

A rigó szeretne rászállni a kerítésre. A fiú szeretne rámenni a jégre. A borjú szeretne kimenni a mezőre. A kislány szeretne lefeküdni a fűre. Az ejtőernyős szeretne leugrani a földre. A turista szeretne fölérni a hegyre.

Egyszerű bővített mondat. Tárgyas igeragozás I.

84

Eseményképbe ágyazva dolgozzuk föl a tárgyas igeragozásnak azt a formáját, amikor az egyes szám harmadik személyben a rag: *-ja*. A cselekvésekről bővített mondatokat alkothatunk.

A gyermek először megnevezi a képen látható tárgyakat és cselekvéseket. Közben segítünk neki föleleveníteni élményeit.

A nyelvi anyag a következő:

84

Főnevek: tűzhely, asztal, lábas, fakanál, tepsí, gyúródeszka, daráló, üveg, lekvár, kiskanál, evőkanál, merőkanál, tál, tányér, pohár, evőeszköz, szalvéta, kés, villa, spenót, sütő, leves, tészta, dió, zacskó, kanna, köcsög, polc, szék, virág, ablak, abrosz. A személyeknek nevet lehet adni.

Mondatok: A fiú kavarja a spenótot. A fiú darálja a diót. A fiú kirakja a szalvétát. A lány gyúrja a tésztát. A lány találja a levest. A kisfiú megkóstolja a lekvárt. A kislány lenyalja a kanalat. A lány betolja a tepsit a sütőbe.

A mondatok alkotásakor az egyes mondatrészekre külön tesszünk föl kérdéseket. Például: – Ki nyalja le a kanalat? Mit nyal le a kislány? Mit csinál a kislány a kanállal? – Amikor az igére kérdezzünk, azért használjuk a példában bemutatott formát, hogy segítsük a gyermeket a tárgyas igeragozás használatában. A bővített mondatokat először a logopédus alkotja meg, a gyermek utánmondja. Ezután a gyermek tetszés szerinti sorrendben mondhat bővített mondatokat a konyhai jelenetről.

Tőmondat két állítmánnyal

85

A tőmondat két állítmányát az „és” kötőszóval kapcsoljuk össze ennek a feladatlapnak a feldolgozása során. Az „és” kötőszó gyakorlását tárgyakkal való tevékenységhez kötvé kezdjük. A gyermek mindkét kezében van egy-egy tárgy. A logopédus „Mi van nálad?” kérdésére a gyermek az „és” kötőszóval kapcsolja össze a két tárgy nevét. Például: **táska és tükör**. Helyhatározó gyakorlásához is kapcsolhatjuk a feladatot, ha dobozba, kosárba stb. két-két tárgyat teszünk, s a „Mi van benne?” kérdésre válaszol a gyermek.

A munkatankönyvben az „és” kötőszóval *melléknneveket* kapcsolunk össze, amelyek a tőmondatban állítmányként szerepelnek. Ezt is megelőzheti játékos gyakorlás, amikor a tárgyak konkrét tulajdonságait (íz, illat, minőség) mutatjuk be a gyermeknek.

A nyelvi anyag a következő:

85

A percc sós és ropogós.

A bácsi szemüveges és kopasz.

A torta habos és csokis.

A fenyőfa magas és havas.

A sütemény édes és lekváros.

A Mikulás szakállas és bajszos.

A rózsza szúrós és illatos.

Az utca sáros és szemetes.

A baba szappanos és vízes.

A paprika hegyes és csípős.

A cérna vékony és hosszú.

A szoknya bő és csipkés.

A nyelvi anyag földolgozása a tárgyak és személyek megnevezésével kezdődik. A logopédus fölteszi a „Milyen a/z/ ...?” kérdést, amire válaszként elfogadjuk, ha a gyermek legalább egy tulajdonságot megnevez. Ez lehet más is, mint ami a fenti mondatokban szerepel. A tulajdonságok felismeréséhez segítő kérdéseket is föltehet a logopédus. Például: – Nézd, a bácsinak nincsen haja. Milyen ez a bácsi? – Vagy: – Volt már a kezeden rózsza? Nem szúrt meg? Milyen a rózsza? – Stb.

A tulajdonságok összegyűjtése után a logopédus minden képről elmondja a nyelvi anyagban leírt mondatot. A gyermeket utánmondásra kéri, majd a gyermek önállóan mondja el a mondatot.

Tárggyal és helyhatározóval bővített egyszerű mondat

86–91

A 86. és 91. feladatlapon a tárggyal és helyhatározóval bővített egyszerű mondatokat gyakoroljuk. A 87. és 89. feladatlap képeit ki kell vágni, és a feladat során a munkatankönyv lapján a megfelelő üres helyekre tenni, *főfogalmak* szerint csoportosítva.

Előkészítésként tárgyakkal is játszhatunk. A játék menete megegyezik azzal, ahogyan a könyvben lévő képekkel dolgozunk.

A nyelvi anyag a következő:

86

Mondatok: Beleteszem a ...-t a fiókba.
Beleteszem a/z/ ...-t a kosárba.
Beleteszem a/z/ ...-t a ládába.

87

Ruhák: kombiné, hálóging, harisnya, pulóver, bugyi, trikó, blúz, zsebkendő.
Játékok: építőkocka, dominó, bűgőcsiga, mesekártya, társasjáték, lego, forgó, ugrókötél.
Szerszámok: csavarhúzó, harapófogó, reszelő, fűrő, fűrész, kalapács, vonalzó, olló.

89

Edények: fazék, csésze, kukta, tál, teáskanna, fakanál, fedő, merőkanál.
Ennivalók: virsli, befőtt, paradicsom, cseresznye, saláta, túró, tojás, felvágott.

91

Egyéb tárgyak: kerék, madáretető, kuka, létra, postaláda, lábtörő, napernyő, pad.

Mondatok: Beleteszem a ...-t a konyhaszekrénybe.
Beleteszem a ...-t a hűtőszekrénybe.
Kiviszem az udvarra a ...-t.

Egyszerre csak egy szétvágható feladatlap képeivel dolgozunk. A képek a gyermek előtt vannak sorban, de nem főfogalom szerint rendezve. A gyermek megnevezi (utánmondja) a képeken látható főneveket. Ezután a logopédus a gyermek elé teszi a feladatlapot, és megkéri a gyermeket, hogy segítsen rendet csinálni. – Vannak itt ruhák, játékok, szerszámok. Tegyük mindegyiket a helyére! Válassz egy ruhát! Ez ide való, a fiókba. Tedd bele! Válassz egy játékot! Ez ide való a kosárba. Tedd bele! Válassz egy szerszámot! Ez a ládába való. Tedd bele! – Ezután a gyermek egyedül dolgozik: – Most már tudod, minek hol a helye, csinálj rendet. Mondd, amit csinálsz! – A gyermek választ egy képet, elhelyezi, s közben mondja a nyelvi anyagnál leírt mondatokat. Ha először nem tudja a mondatot megszerkeszteni, a logopédus mintát ad. Például: – Beleteszem a dominót a kosárba. –

Ha minden tárgykép a helyén van, a logopédus a főfogalomra kérdez: – Miket tettél a fiókba? – **Ruhákat.** – Miket tettél a kosárba? – **Játékokat.** Stb. A feladatot úgy is lehet módosítani, hogy a gyermek először mindegyik szétvágtott képről megmondja, melyik főfogalom alá tartozik. Például: **Dominó. Ez játék. Fűrő. Ez szerszám.** Stb. Ezután a logopédus instrukciója a következő: – Tedd a játékokat a kosárba! Mondd, amit csinálsz! – Természetesen a gyermek megnevezi azt a képet, amelyet a kosárba tesz.

A 89. és 91. feladatlap földolgozása is így történik, kivéve, hogy az udvar képével kapcsolatban más az utasítás: – Vidd ki az udvarra, ami nem való a lakásba! –

Később a 86. és 91. feladatlapral és a hozzájuk tartozó képekkel egyszerre is gyakorolhatunk. Ilyenkor a képek egymáson vannak, lefelé fordítva. A gyermek hűz egyet, megnevezi, megmondja a főfogalmat, s azt, hogy hová teszi.

Egyszerű bővített mondat. Tárgyas igeragozás II.

92

A 92. feladatlapról alkotható bővített mondatok tárgyat tartalmaznak. A tárgyas ragozású igék egyes szám harmadik személyben *-i* ragot kapnak. *Egy-egy múlt és jelen idejű cselekvést, történést tartalmazó mondat tartozik össze.* Gyakoroljuk az igekötőket, fejlesztjük a gondolkodást.

Az anyag összeállításának szempontjai megegyeznek a 72–73. feladatlapnál leírtakkal. Az első képről a logopédus alkot először mondatot, s a hozzá tartozó második képről kérdés alapján a gyermek. A képpárok feldolgozása úgy történik, mint az előző, hasonló feladatoknál.

A nyelvi anyag a következő:

92

- Nagypapa fenyőfát vett. Mit csinál vele apa? – **Apa** elülteti.
- Megjött az ebéd. Mit csinál a napos? – **A napos** megerít az asztalt.
- Elkészült a palacsinta. Mit csinál vele anyuka? – **Anyuka** ráhinti a cukrot.
- A Mikulás csomagot hozott. Mit csinál vele a fiú? – **A fiú** megnézi.
- Kiborult a kosár. Mit csinál a lány? – **A lány** összeszedi az almát.
- Elromlott a csengő. Mit csinál a postás? – **A postás** megzörgeti az ajtót.

Főnevek toldalékai: birtokos személyjel, birtokjel

93

Ez a feladatlap a birtokos személyjel és a birtokjel gyakorlásán kívül alkalmas *ellentétes jelentésű melléknévpárok* tanítására. A képeken a *rész-egész viszony* fölismerése fejleszti a gondolkodást és a vizuális megfigyelőképeséget is. A gyermeknek az állatok és testrészeik összetartozását kell fölfedeznie, birtokjellel ellátott főnévvel megjelölnie. Az utolsót kivéve az ábrázolt részek páronként ellentétes tulajdonságúak. A tulajdonságot kifejező melléknévet kérdés alapján a gyermek nevezi meg, szükség esetén a logopédus segítségével. Két-két egymás melletti és egymás alatti kép összetartozik.

A nyelvi anyag a következő:

93

- Kié ez a toll? – **A páváé.** – Milyen a páva tolla? – **Színes.**
- Kié ez a toll? – **A varjúé.** – Milyen a varjú tolla? – **Fekete.**
- Kié ez a láb? – **Az orrszarvúé.** – Milyen az orrszarvú lába? – **Vastag.**
- Kié ez a láb? – **A póké.** – Milyen a pók lába? – **Vékony.**
- Kié ez a csőr? – **A gólyáé.** – Milyen a gólya csőre? – **Egyenes.**
- Kié ez a csőr? – **A papagájé.** – Milyen a papagáj csőre? – **Görbe.**
- Kié ez a fül? – **Az elefánté.** – Milyen az elefánt füle? – **Nagy.**
- Kié ez a fül? – **Az oroszláné.** – Milyen az oroszlán füle? – **Kicsi.**
- Kié ez a nyak? – **A vízilóé.** – Milyen a víziló nyaka? – **Rövid.**
- Kié ez a nyak? – **A struccé.** – Milyen a strucc nyaka? – **Hosszú.**
- Kié ez a fark? – **A halé.** – Milyen a hal farka? – **Csúszós.**
- Kié ez a fark? – **A rókéé.** – Milyen a róka farka? – **Lompos.**

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek megnevezi az állatokat, vagy utánmondja a nevüket. Ezután a logopédus megnevezi az állat alatt lévő részt. Például: – Ez itt egy toll. – Majd fölteszi a kérdést: – Kié ez a toll? – A kérdésre egyszavas választ vár a gyermektől, ugyanúgy, mint amikor a tulajdonságra kérdez. Például: – Milyen a páva tolla? – **Színes.**

Az oldalon lévő összes képcsoport földolgozása után a logopédus mintát ad a mondatalkotásra. Például: – Ez a páva tolla. A páva tolla színes. – Ezt a gyermek utánmondja, majd a többi képről (részről) önállóan alkothat mondatot.

Főnevek toldalékai: -hoz, -hez, -höz ragos helyhatározó

94–95

A „Hová?”, „Kihez?”, „Mihez?” kérdésre felelő helyhatározó tanítását játékos cselekedtetéssel, helyzetek lejátszásával kezdjük. Ezt a helyhatározót a legegyszerűbb a *megy* igéhez kapcsolni. A játékos helyzetben fölhasználhatunk meseelemeket, illetve a gyermek életéből vett eseményeket. Bábokkal, játéktárgyakkal lejátszható, hogy Piroska megy a nagymamához, Hóféherke megy a törpékhez, a beteg maci megy az orvoshoz, a baba megy a fodrászhoz stb.

A munkatankönyvben szereplő feladatok kevésbé konkrétak, itt a -hoz, -hez, -höz rag azt fejezi ki, hogy *bizonyos tárgyak egymáshoz tartoznak*. A könyv legfelső sorában lévő tárgyképek közül egy, valamint az alsó sorból egy-egy kép összetartozik. A – Mihez tartozik a ...? – kérdésre kell a gyermeknek a megfelelő helyhatározóval ellátott főnevekkel válaszolnia. Miután a válaszban két főnév szerepel, ezeket az „és” kötőszóval kell összekapcsolni. A képek összetartozásának szempontja nem minden esetben azonos. Ha a gyermek magától fölfedezi, hogy mi tartozik össze, például a tűhöz a cérna és a gomb, a logopédus megkérdezi: – Miért gondolod? – Nem várjuk, hogy a gyer-

mek tartalmilag és formailag hibátlan választ adjon. További kérdésekkel lehet segíteni, például: – Mivel varrjuk föl a gombot? Mibe fűzzük be a cérnát? – Végül a logopédus röviden megfogalmazza a lényeges jegyeket. Például: – A tűhöz cérna is kell, hogy föl tudjuk varrni a gombot.

A nyelvi anyag földolgozása előtt meg kell nevezni a képeken szereplő tárgyakat.

A nyelvi anyag a következő:

94

- Mihez tartozik a sorompó? – **A sínhez és a jelzőlámpához.**
- Mihez tartozik a kapu? – **A lakathoz és a kulcshoz.**
- Mihez tartozik a fogkefe? – **A fogkrémhez és a pohárhoz.**
- Mihez tartozik a bélyeg? – **A képeslaphoz és a borítékhoz.**
- Mihez tartozik a madár? – **A kalitkához és a maghoz.**

95

- Mihez tartozik a partvis? – **A személtáphoz és a porrongyhoz.**
- Mihez tartozik a cigaretta? – **A gyufához és a hamutartóhoz.**
- Mihez tartozik a kávéfőző? – **A kávéhoz és a cukorhoz.**
- Mihez tartozik a tű? – **A cérnához és a gombhoz.**
- Mihez tartozik a ceruza? – **A papírhoz és a radírhoz.**

Miután a nyelvi anyagot földolgozták, az összetartozó tárgyakat a gyermek *ceruzával összeköti*. – Kösd össze, ami összetartozik! Ha a sorompótól indul a vonal, mihez húzod? – **A sínhez és a jelzőlámpához.** – Végül a logopédus teljes mondatba foglalja az összetartozást: – A sorompó a sínhez és a jelzőlámpához tartozik. – A gyermek a mondatokat elismétli, majd önállóan is elmondhatja. Segítséget jelent, ha a gyermek mindig rámutat arra a képre, amelyről beszél.

Kettős toldalékolás: többes szám és tárgyeset

96–97

Ezen a két feladatlapon jelenik meg először a tárgyas igeragozásnak az a formája, ahol a harmadik személyben *részleges hasonulás* van. Új anyagot jelent még, hogy néhány mondatban egy főnévhez két toldalék járul: a *többes szám jele és a tárgy ragja*. A képekhez megadott mondatokon kívül a gyermek maga is alkothat mondatokat, a logopédus ezt kérdésekkel segíti. A gyermek saját élményeit is föl lehet használni. Például: – Mit gondolsz, miért kapott a kislány ajándékokat? – Vagy: – A te ajándékod is be volt csomagolva? – Stb.

A nyelvi anyag a következő:

96

A bácsi itatja a lovakat. Anyuka meggyújtja a gyertyákat. Az orvos gyógyítja a betegeket. A fiú gurítja a golyókat. A néni mosogatja az edényeket. A lány fölakasztja a képeket. Apuka tisztítja a cipőket. A lány kibontja az ajándékokat.

97

A bácsi indítja a versenyőket. A kislány elaltatja a babákat. A bohóc forgatja a karikákat. A vasutas irányítja a vonatokat. A gyerekek hallgatják a rádiót. A traktorok szántják a földet. A katonák megtámadják a várat. A gyerekek simogatják a nyuszt.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek megnevezi (a logopédus segítségével) a képeken szereplő tárgyat (tárgyakat), személyt (személyeket). A többes számban lévőket a logopédus külön is kiemeli kérdésével. Például: – Mik ezek? – **Lovak.** – Miket itat a bácsi? – **Lovakat.**

A „Mit csinál a bácsi?” kérdésre a gyermeknek tárgyas szószervezettel kell válaszolnia: **Itatja a lovakat.** Ezután a logopédus teljes mondatot alkot a képről: – A bácsi itatja a lovakat. – Ha az oldalon lévő minden képről elhangzott a mondat, a gyermek önállóan is elmondhatja azokat.

Kettős toldalékolás: birtokos személyjel és a tárgyeset ragja

98–99

A két feladatlapon célja a nyelvi fejlesztésen túl a *hiányzó részek felismerése*. A gondolkodás fejlesztése azonban itt is a nyelvi anyag szolgáltatásában áll. A feladat kiegészül *grafomotoros fejlesztéssel*, mivel a hiányzó részeket a gyermeknek kell megrajzolnia.

A birtokos személyjelenek a főnévhez illesztését csoportosítottuk; ezen a két oldalon az *-a*, *-e*, *-ja*, *-je* toldalékokat szerepeltetjük.

A gyermek a logopédus segítségével megnevezi a személyeket, tárgyakat, majd a logopédus fölhívja a gyermek figyelmét arra, hogy minden képről valami hiányzik. Egyenként fölteszi a kérdést: – Mi hiányzik itt? – miközben arra a helyre mutat, ahonnan valami hiányzik. A gyermek birtokos szerkezettel válaszol. Például: **A szegfű szára.** Ezután a gyermeknek meg kell rajzolnia a hiányzó részt: – Rajzold meg a szegfű szárát! – Ha a gyermek önállóan nem tud (nem akar) rajzolni, a logopédus halványan, ceruzával előrajzolhatja. A gyermek színes ceruzával húzza át. Mintát adhat a logopédus úgy is, ha külön papíron lerajzolja a hiányzó részt. A gyermek ezt is áthúzhatja, mielőtt a munkatankönyvbe rajzolja. Ha kész a rajz, a logopédus megkérdezi: – Mit rajzoltál? – A gyermek kettős toldalékolással válaszol: **A szegfű szárát.**

A nyelvi anyag a következő:

98

– Mi hiányzik? –

A szegfű szára. A létra foka. A szék lába. A ceruza hegye. A bögre füle. A szoknya zsebe. A baba csörgője. A lámpa ernyője. A boszorkány sóprűje.

– Mit rajzoltál? –

A szegfű szárát. A létra fokát. A szék lábát. A ceruza he-

gyét. A bögre fülét. A szoknya zsebét. A baba csörgőjét. A lámpa ernyőjét. A boszorkány sóprűjét.

99

– Mi hiányzik? –

A madárijesztő kalapja. A fotel karja. A vadász puskája. A bicikli kereke. A villa nyele. A hinta kötele. A törpe sapkája. A telefon tárcsája. A király koronája.

– Mit rajzoltál? –

A madárijesztő kalapját. A fotel karját. A vadász puskáját. A bicikli kerekét. A villa nyelét. A hinta kötelét. A törpe sapkáját. A telefon tárcsáját. A király koronáját.

Mondatalkotás: tárggyal és -ról, -ről ragos helyhatározóval bővített egyszerű mondat, tárgyas ragozású állítmánnyal

100–103

Mire a terápiában idáig eljutunk, a gyermek nyelvi rendszerében már föltehetően benne van a helyhatározó -ról, -ről ragos formája, hiszen a spontán fejlődésre is számíthatunk. A feladat nehézségét tehát nem a földolgozásra kerülő toldalék, hanem a *mondatok hosszúsága* jelenti. Ezért a mondatokat fokozatosan építjük föl, kérdések segítségével alkotunk egyre hosszabb mondatokat. A tárgyas igeragozás különböző végződéseivel egyenesen szerepelnek, s előfordul részleges és teljes hasonulás.

A mondatokban alanyként több helyen *foglalkozásnevek* vannak. A képekről a konkrét nyelvi anyag feldolgozásán kívül is beszélget a logopédus a gyermekkel. Szükség lehet egyes cselekvések megmagyarázására, például: miért kell levetni a diót a fáról, miért kell lekaparni a festéket a szekrényről; valamint annak megbeszélésére, hogy a foglalkozások mit jelentenek, mit csinál a kőműves, a juhász stb. Néhány alanyt nem vet adtunk, de a gyermek maga is elnevezheti a személyeket.

Az egyes mondatrészekre külön teszünk föl kérdéseket. Először a tárgyas szerkezetre kérdezzünk. Például: – Mit csinál a baba? – **Lerántja a terítőt.** Ezt mondatba is foglaljuk utánmondással: – A baba lerántja a terítőt. – A következő kérdés a helyhatározóra irányul: – Honnan rántja le a baba a terítőt? – A gyermek a -ról raggal ellátott főnévvel válaszol: **(Az) asztalról.** Segíthetünk a „Honnan?” helyett a „Miről?” kérdéssel, ha szükséges. A teljes mondatot először a logopédus mondja: – A baba lerántja a terítőt az asztalról. – A gyermek ezt utánmondja. Miután minden képet a fentiekhez hasonlóan földolgoztunk, a logopédus újra végigmondja a képekről a mondatokat, majd a gyermek önállóan mondja el a bővített mondatokat.

A nyelvi anyag a következő:

100

A baba lerántja a terítőt az asztalról. Évi leszakítja a virágot a fáról. Kati lekergeti a macskát a bölcsőről. A bácsi leveri a diót a fáról. A festő lekaparja a festéket a szekrényről. A kertész lemetszi a rózsát a bokorról.

101

A dadus néni lerázza a morzsát az abroszról. A néni lekeféli a sarat a cipőről. A házmester lesöpri a havat a járdáról. A kőműves lelapátolja a homokot a kocsiról. Anna lehámozza a héjat a körtéről. Petike lenyalja a csokit a nyálókáról.

102

A kutya lerágja a húst a csontorról. A szél lefújja a lepedőt az erkélyről. A bácsi ledobja a zsákot a szekérről. A juhász lenyírja a gyapjút a birkáról. A néni leönti a vizet az eperről. Zoli lerúgja a labdát a domborról.

103

A vasutas lekapcsolja a kocsit a mozdonyról. A néni leadja a függőnyt a létráról. Zsuzsi lehívja Tomit az emeletről. Az őr lezavarja a gyerekeket a falról. Az óriás lelöki a sziklát a hegyről. A bácsi legurítja a hordókat a teherautóról.

Főnevek toldalékai: kettős toldalékolás. Birtokos személyjel és tárgyrag kapcsolása kötött tőalakú szótövekhez

104–105

Az anyag összeállításának szempontjai megegyeznek a 98–99. feladatlapon szereplő anyagével, így a földolgozása is hasonló. Nyelvi szempontból azonban a 104–105. feladatlap anyaga változatosabb, így bonyolultabb is. A nehézséget a következők okozzák: egyes szótövek kötött tőalakúak (nem szó-tári tőalak). Például: hangzóhiányosak (sarok-sarka), hang-színt és időtartamot váltakoztatók (ajtó-ajtaja), v-s változtatúak (cső-csőve) és teljes hasonlást hozók (rojt-rojtja).

A nyelvi anyag a következő:

104

– Mi hiányzik? – A fecske fészke. A királynő tükre. A kút vödre. A szandál sarka. A templom tornya. A sárkány farka. A terítő rojtja. A sapka bojtja. A kenu lapátja.
– Mit rajzoltál? – A fecske fészket. A királynő tükrét. A kút vödrét. A szandál sarkát. A templom tornyát. A sárkány farkát. A terítő rojtját. A sapka bojtját. A kenu lapátját.

105

– Mi hiányzik? – A ruha pántja. A festő ecsetje. A mozdony füstje. A porszívó csőve. A gyűrű köve. A huszár lova. Piroska kosara. A pince ajtaja. A ház teteje.
– Mit rajzoltál? – A ruha pántját. A festő ecsetjét. A mozdony füstjét. A porszívó csővét. A gyűrű kövét. A huszár lovát. Piroska kosarát. A pince ajtaját. A ház tetejét.

Mondatalkotás: egyszerű bővített mondatban „kell” + főnévi igenév

106

A következő feladatokban a gyermeknek valószínűleg nem a -ból, -ből toldalék használata okozza a nehézséget, mivel ez a nyelvi rendszerében már benne van, hanem az igeikötő megváltozott helye. Amikor a „kell” szóval szerkesztjük a mondatso-rokat, az *igeikötő elválik az igtől*. Ha a gyermek a szórendet nem jól alkalmazza, akkor a képek földolgozása előtt játékos helyzetben, cselekvés, cselekedtetés kapcsán is gyakoroljuk ezt a nyelvi formát. A „kell” szón kívül fölhasználhatjuk a „tud”, az „akar”, a „szabad” szavakat is, amelyek mondatba építése hasonló szórendi változásokat okoz. Olyan helyzeteket terem-tünk, amelyekben például a következő mondatok alkotására nyílik lehetőség: **A maci meg tudja csinálni az autót. A maci le akar feküdni az ágyra. A macinak ki szabad mennie az udvarra. A macinak meg kell ennie az ebédet.** Stb.

A 106. feladatlapon minden kép egy olyan *történést ábrázol, amely logikailag maga után von egy másik cselekvést*. Ez utóbbit a kérdőjel szimbolizálja, s a gyermeknek kell azt kitalá-nia saját tapasztalatainak alapján. A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képe-ken szereplő tárgyakat, személyt. A történésekre vonatkozóan a logopédus kérdést tesz föl. Például: – Mi történt a tejjel? – Er-re a gyermeknek igéből és határozóból álló szó szerkezettel kell válaszolnia: **Kifolyt a zacskóból**. Ezután a logopédus tel-jes mondatot alkot a képről, amelyet a gyermek elismétel: – Ki-folyt a tej a zacskóból. – Ezután következik a – Mit kell csinál-ni? – kérdés, amelyre a gyermeknek kell válaszolnia: **Föl kell törölni**. Ha a gyermek nem talál rá a helyes válaszra, vagy helytelenül fogalmazza meg azt, akkor a logopédus adja meg a mintát, amelyet a gyermek elismétel. Miután az oldalon lévő minden képről megfogalmaztuk az összefüggéseket, a gyer-mek önállóan mondja el a mondatokat.

A nyelvi anyag a következő:

106

Kifolyt a tej a zacskóból. Föl kell törölni.
Kipottyant a fióka a fészekből. Vissza kell tenni.
Kidőlt a krumpli a kosárból. Össze kell szedni.
Kinőtt a virág a földből. Meg kell locsolni.
Kihullott a karalábé a szatyorból. Föl kell venni.
Kigurult a labda az udvarból. Vissza kell vinni.
Kiment a kisbaba a házból. Vissza kell hívni.
Kicsúszott az őv a nadrágból. Vissza kell fűzni.
Kiugrott a nyúl a ketrecből. Meg kell fogni.

Okthározói alárendelt összetett mondat 107

Szókinszbővítést végzünk a *melléknévek* körében a 77. feladatlapra lévő feladatokhoz hasonlóan. A különbség az, hogy itt az egy-egy melléknévpárhoz tartozó főnevek nem azonosak. Így a tulajdonság és annak változása nehezebben ismerhető fel, nehezebben fogalmazható meg. Fontos, hogy a gyermek passzív és aktív szókinszében egyaránt benne legyenek azok a főnevek, amelyekhez a tulajdonságokat kapcsoljuk. Az anyag földolgozása hasonló a 77. feladatlapéhoz.

A nyelvi anyag a következő:

107

Főnevek: nadrág, zokni, hálóiing, ceruza, toll (madaré), zsák, léggömb, szatyor, citrom, uborka, meggy, krémes, kunyhó, toronyház, hegy, emelődaru, egér, tűzoltóautó, furulya, bicikli, kisbaba, bohóc, fiú, tündér, jégszekerény, tűz, hajszárító, kályha, repülőgép, szarvas, versenyző, csiga.

Melléknévek: rövid-hosszú, könnyű-nehé, savanyú-édes, alacsony-magas, halk-hangos, vidám-szomorú, hideg-meleg, gyors-lassú.

Ezen a feladatlapra jelenik meg először az *alárendelt mondat*. A „Miért nem illik a sorba?” kérdésre a gyermeknek az alárendelt tagmondatot kell válaszolnia. Például: **Mert nem rövid.** Ezután a logopédus megfogalmazza a teljes mondatot, hogy a gyermek utánmondhassa. Például: – A hálóiing nem illik a sorba, mert nem rövid. – Miután minden sort földolgoztak, a gyermek önállóan is elmondja az alárendelt összetett mondatokat.

A nyelvi anyag a következő:

A hálóiing nem illik a sorba, mert nem rövid. A zsák nem illik a sorba, mert nem könnyű. A krémes nem illik a sorba, mert nem savanyú. A kunyhó nem illik a sorba, mert nem magas. A tűzoltóautó nem illik a sorba, mert nem halk. A fiú nem illik a sorba, mert nem vidám. A jégszekerény nem illik a sorba, mert nem meleg. A csiga nem illik a sorba, mert nem gyors.

Főnevek toldalékai: -nál, -nél ragos helyhatározó

108–109

A „Hol?”, „Minél?” kérdésre válaszoló helyhatározó gyakorlása történik ezen a két oldalon. A képekről alkotható bővített *mondat részekre külön-külön kérdezzünk*. Először az igére vonatkozóan tesszük fel a kérdést. Például: – Mit csinál a kislány? – Erre a gyermek a cselekvés megnevezésével válaszol: **Fésülködik.** Az ígét utánmondással mondatba foglaljuk: – A kislány fésülködik. – A következő kérdés a helyhatározóra irányul: – Hol fésülködik a kislány? – Erre a kérdésre a -nál, -nél raggal ellátott főnevet várjuk válaszul. Például: **A tükörnél.** Szükség esetén segíthetünk a „Minél?” kérdéssel. Ezután következik a bővített mondat, amelyet a logopédus fogalmaz meg, s a gyermek utánmondja. Például: – A kislány fésülködik a tükörnél. – Egy oldal földolgozása után a gyermek önállóan mondja a bővített mondatokat az egyes képekről.

A nyelvi anyag a következő:

108

A kislány fészülködik a tükörnél. A fiú mosakodik a víz-csapnál. A lány kukucskál az ajtónál. A család ebédel az asztalnál. A néni fizet a pénztárnál. Anyuka vásárol a hentesnél.

109

A fiúk fröcskölnek a kútnál. A gyerekek hógolyóznak a fánál. A bácsik horgásznak a folyónál. A tyúkok kapirgálnak a kerítésnél. A lányok várnak a mozinál. A gyerekek nyaralnak a Balatonnál.

Mondatalkotás: tiltó mondat

110

Ezen a feladatlapra a „*Honnan?*”, „*Mitől?*” kérdésre válaszoló *helyhatározó* gyakorlása *kijelentő és tiltó mondatokban* történik. A tiltó mondatok alkotásánál a nehézséget az okozhatja, hogy az igekötő az ige mögé kerül, és az ige a *felszólító mód* jelét kapja.

A felszólító mód használatát játékos cselekedtetéssel készíthetjük elő. Rosszcsont Peti bábu tiltott dolgokat szeretne csinálni, a gyermek a felnőtt szerepében rászól a bábura. Például: **Ne firkálj a táblára! Ne lépj föl a székre!** Stb. A „felnőtt” meg is mondhatja Rosszcsont Petinek, hogy mit csináljon. Például: **Ülj le a helyedre! Rajzolj egy házat!** – tehát a felszólító módot gyakorolja.

A 110. feladatlap közepén lévő, tiltó gesztust mutató nő „megtiltja” azokat a cselekvéseket, amelyeket a lap két oldalán lévő képeken a gyerekek megtenni készülnek.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képen látható személyeket, tárgyakat. A „Mit csinál a/z/ ...?” kérdésre a gyermeknek meg kell neveznie a képen ábrázolt cselekvést, vagy igéből és tárggyal

ellátott főnévből álló szó szerkezettel kell válaszolnia. Például: **Ellapátolja a homokot.** Utánmondással mondatba is foglaljuk, például. – **A fiú ellapátolja a homokot.** – A következő kérdés a helyhatározóra irányul: – **Honnan lapátolja el a fiú a homokot?** – A gyermek a -tól, -től raggal ellátott főnévvel válaszol: **A faltól.** Segíthetünk a helyes válasz megadásához a „Mitől?” kérdés használatával. A teljes, bővített mondatot először a logopédus fogalmazza meg. – **A fiú ellapátolja a homokot a faltól.** – A gyermek ezt utánmondja.

Ha az oldalon szereplő összes kép anyagát földolgoztuk bővített mondatokban, utána következnek a tiltó mondatok. Megbeszéljük a gyermekkel, mit jelent az a mozdulat, amit a középben lévő néni mutat. A néni nem akarja, hogy például a kisfiú elszaladjon az óvó nénitől, ezért rászól. A logopédus a gyermekről kérdezi meg, mit mondhat a néni a kisfiúnak. A gyermeknek egész mondatban kell megfogalmaznia a tiltást: **Ne szaladj el az óvó nénitől!** Ha a gyermek nem tudja önállóan megfogalmazni a mondatot, a logopédus segít, s a gyermek utánmondja. Miután minden képről hasonló módon megalkottuk a tiltó mondatokat, a gyermek önállóan is elmondja azokat.

A nyelvi anyag a következő:

110

Ne szaladj el az óvó nénitől! Ne húzd el a lányt a kirakattól! Ne lapátold el a homokot a faltól! Ne vedd el a szénát a tehéntől! Ne told el a kukát a kaputól! Ne vedd el a játékokat a babától! Ne kergesd el a csirkéket az itatótól! Ne kötd el a kutyát a fától!

Az igekötő jelentésmódosító szerepe

111

Az igekötő használatával már több feladatlapra foglalkoztunk. Itt a „dob” igéhez *különböző igekötőket* kapcsolunk. Az igekötők jelentésmódosító szerepének megértését játékosan ve-

zetjük be. A gyermeknek a logopédus utasítására különböző cselekvéseket kell végrehajtania, úgy, hogy egy igéhez különböző igekötők járulnak. Például: – Nézz át a lyukon! Nézz be a szekrénybe! Nézz ki az ablakon! Nézz föl a lámpára! – Hasonló módon használhatjuk a „mászik”, „lép”, „dob” stb. igét. Képekről is lehet ilyen típusú mondatokat alkotni.

A könyv feladataira csak akkor térhetünk rá, ha a gyermek érti az igekötők jelentésmódosító szerepét, a különböző igekötők tartalmát. Az anyagot úgy állítottuk össze, hogy a lativusi (hová?) és a locativusi (hol?) helyhatározók vegyesen szerepeljenek.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével megnevezi a képeken látható személyeket, tárgyakat. A „Mit csinál a ...?” kérdésre a gyermeknek tárgyas szerkezettel kell válaszolnia. Például: **Földobja a lufit.** Ha az igekötő használata helytelen, a logopédus bemutatja a cselekvést, megnevezi, s a gyermekkel is elvégezteti. – Dobj föl a lufit! – Miközben a gyermek cselekszik, a logopédus megkérdezi: – Mit csinálsz? – **Földobom a lufit.** Ezután visszatérünk a képre: – A lány is földobja a lufit. –

A tárggyal bővített mondatokat utánmondással a gyermek is elmondja. A személyeknek nevet adhatunk. Például: – **Bea földobja a lufit.** –

A következő kérdés a helyhatározóra irányul. A – Hová dobja föl a lufit? – kérdésre az igekötővel és a határozóval kell a gyermeknek válaszolnia: **Föl a levegőbe.** Ezután a logopédus teljes mondatát utánmondja a gyermek. Például: – **Bea földobja a lufit a levegőbe.** – A kérdések föltevésénél ügyeljünk arra, hogy a várt válasz ne legyen erőltetett. A „Hol?” kérdés esetében a helyhatározóval kell válaszolnia. Például: – Hol dobja el a jegyeket? – **Az utcán.** Az összes kép földolgozása után a gyermek önállóan is elmondja a bővített mondatokat.

A nyelvi anyag a következő:

111

Bea földobja a lufit a levegőbe. A baba ledobja a kanalat a földre. Féri eldobja a jegyeket az utcán. A bácsi megdobja

a dobozokat a Vidám Parkban. A nagypapa visszadobja a kockákat a járókába. A delfin átdobja a labdát a hálón. Móni kidobja a csutkát a szemétkébe. A nagymama bedobja a levelet a postaládába. Dani rádobja a párnát az ágyra.

Kapcsolatos mellérendelt összetett mondat. Halmozott állítmányú egyszerű mondat 112–113

Ezen a feladatlapokon két-két kép tartozik össze, ugyanúgy, mint a 72–73-on. A 112. feladatlap első négy képpárjáról kapcsolatos mellérendelt összetett mondatot alkotnak. Az igék igekötősek, az egyes szám harmadik személy ragjai vegyesek (-i, -ja). Részleges és teljes hasonulás egyaránt előfordul. A feladatlap utolsó két képpárjához és a 113. feladatlap képpárjához halmozott állítmányos egyszerű mondatok tartoznak. Az igék toldalékai szintén vegyesek. A 113. feladatlapon a mondatokban helyhatározói bővítmény is szerepel.

Az anyag földolgozása abban különbözik az előző, hasonló típusú feladatokétól, hogy az első képről is a gyermektől várjuk a mondatot, természetesen kérdésekkel segítve a megfogalmazást.

A nyelvi anyag a következő:

112

– Mit csinál a vadász? – **Lelővi a vaddisznót.** – Mi történik azután? – **A kutya megtalálja. A vadász lelövi a vaddisznót, a kutya megtalálja.**

– Mit csinál a fiú? – **Elrontja a rollert.** – Mi történik azután? – **Apuka megjavítja. A fiú elrontja a rollert, apuka megjavítja.**

– Mit csinál anyuka? – **Kiválogatja a narancsot.** – Mi történik azután? – **A néni leméri. Anyuka kiválogatja a narancsot, a néni leméri.**

– Mit csinál a kiskgyerek? – **Fölhúzza a cipőt.** – Mi történik azután? – **Anyuka befűzi. A kiskgyerek fölhúzza a cipőt, anyuka befűzi.**

– Mit csinál apuka? – Betakarja Szofit. – És azután? – Megpusztilja. Apuka betakarja Szofit és megpusztilja.
 – Mit csinál anyuka? – Meggyúrja a tésztát. – És azután? – Kinyújtja. Anyuka meggyúrja a tésztát és kinyújtja.

– Mit csinál anyuka? – Fölforralja a tejet. – És azután? – Leszűri. Anyuka fölforralja a tejet és leszűri.
 – Mit csinál a nagymama? – Megtölti a palacsintát. – És azután? – Összetekeri. Nagymama megtölti a palacsintát és összetekeri.

– Mit csinál a nagypapa? – Levágja a szalámit. – És azután? – Ráakja a kenyérre. Nagypapa levágja a szalámit és ráakja a kenyérre.

– Mit csinál Ariel? – Megszámolja a pénzt. – És azután? – Beszórja a perselybe. Ariel megszámlolja a pénzt és beszórja a perselybe.

– Mit csinál apuka? – Becsomagolja az ajándékot. – És azután? – Eldugja a szekrénybe. Apuka becsomagolja az ajándékot és eldugja a szekrénybe.

– Mit csinál a néni? – Kicsavarja a ruhát. – És azután? – Fölteríti a kötéltre. A néni kicsavarja a ruhát és fölteríti a kötéltre.

A nyelvi anyag földolgozása előtt a gyermek a logopédus segítségével elmondja, ki, mi van a képen, ki, mit csinál. Ezután a nyelvi anyagban szereplő kérdések alapján lépnek tovább, majd utánmondással teljes mondatokat alkotnak minden képről. Például: **A vadász lelövi a vaddisznót. A kutya megtalálja a vaddisznót.** Illetve: **Apuka betakarja Szofit. Apuka megpusztilja Szofit.**

Miután mindkét oldal képeit földolgozták külön-külön, a logopédus az összetartozó képekről egy-egy kapcsolatos összetett mondatot, illetve halmazott állítmányos egyszerű mondatot alkot. Például: **A vadász lelövi a vaddisznót, a kutya megtalálja. Apuka betakarja Szofit és megpusztilja.** A gyermek utánmondja a mondatokat, majd önállóan is elmondja azokat.

Melléknevek fokozása.

Az összehasonlítás megfogalmazása

114

A 114. feladatlapon élőlények és tárgyak tulajdonságait megfogalmazva lehetőség nyílik arra, hogy ellentétes értelmű mellékneveket foglaljunk mondatba. Egy-egy élőlény, illetve tárgy változatai nagyságbeli, mennyiségbeli, minőségbeli különbségeket mutatnak, amelyeket az adott főnévhez kapcsolt melléknév fokozásával fejezünk ki. Az egy tulajdonság fokozataiban eltérő főneveket olyan módon foglaljuk mondatba, hogy nyelvtanilag kifejezzék az összehasonlítást.

A feladatlap földolgozása előtt játéktárgyakon, személyeken mutatjuk be és nevezzük meg az *ellentétes tulajdonságokat*. Például: építhetünk kockából magas és alacsony tornyot, ültethetjük a gyermeket kis székre vagy nagy székre, felöltöztethetjük a babát bő szoknyába vagy szűk szoknyába, adhatunk rá hosszú nadrágot vagy rövid nadrágot, felülöztethetünk az egyik zsinórra sok gyöngyöt, a másikra keveset. Két tulajdonságot egyszerre is gyakorolhatunk. Például: a kis kosárba kevés játékot teszünk, a nagy kosárba sokat, a vékony zsinórra kicsi gyöngyöket fűzünk, a vastagra nagyokat. Megbeszélhetjük, hogy a gyermek(ek) haja, ruhájának uja hosszú vagy rövid stb.

Ha a gyermek a tulajdonságokat már biztosan meg tudja nevezni, következhet az *összehasonlítás*, a *melléknév középfokának* használatával. Ezt is először két tárgy vagy személy viszonylatában végezzük. Megbeszéljük, melyik gyermek magasabb, melyik alacsonyabb, melyik ceruza hosszabb, melyik rövidebb.

A *felsőfok* tanításához három személyre vagy tárgyra van szükség, például három különböző nagyságú babára, három különböző hosszúságú szalagra stb.

A feladatlapon mindegyik élőlényből, tárgyból négy-négy szerepel. Közülük kettőhöz kapcsolható az egyik melléknév, a másik kettőhöz annak ellentétes párja. Például a nagy–kicsi

melléknév esetén két kis hal van a képen, amelyek között azonban van nagyságbeli különbség, és két nagy hal, szintén egymástól eltérő nagyságúak. A két kis hal és a két nagy hal között a nagyságbeli eltérés szembetűnőbb.

A gyermek a logopédus „Mik ezek?” kérdésére többes számban megnevezi a feladatlapra lévő élőlényeket, tárgyakat. Ezután külön-külön dolgozzák fel az egyes melléknévpárokhoz tartozó képeket. A melléknév alap-, közép- és felsőfokú formája először a logopédus kérdésében szerepel. Például: – Melyik torony alacsony? – Erre a kérdésre a gyermeknek mindkét alacsony tornyot meg kell mutatnia. Ugyanígy történik az alacsony ellentétpárjával, a magas melléknévvél is. Ezután fogalmazza meg a logopédus az összehasonlítást az ellentétes tulajdonságú tárgyak között: – Ez a torony alacsonyabb, mint ez. – Vagy: – Ez a két torony alacsonyabb, mint ez a kettő. – Vagy: – Ezek a tornyok alacsonyabbak, mint ezek. – A logopédus közben mindig mutatja azt (azokat) a tárgyat (tárgyakat), amikről beszél. Az, hogy a leírtak közül melyik formát választja, az a gyermek tudásától függ. Ugyanígy történik a „magas” melléknév középfokának megfogalmazása és mondatba foglalása.

Végül a logopédus kérdésére a gyermeknek meg kell mutatnia azt a tárgyat (személyt), amelyhez a melléknév felső foka kapcsolható. Például: – Melyik torony a legmagasabb? Melyik a legalacsonyabb?

A feladatlapra lévő összes kép földolgozása után a gyermek önállóan beszél a képekről, s alkalmazza a melléknévek alap-, közép- és felsőfokát.

A nyelvi anyag a következő:

114

– Mik ezek? – **Halak.** – Melyik hal kicsi? Melyik hal nagy? Melyik a legkisebb? Melyik a legnagyobb? –
– Ez a hal kisebb, mint ez. Hát ez? – **Ez nagyobb.**
– Ez a hal nagyobb, mint ez. Hát ez? – **Ez kisebb.**
– Mondd el, melyik hal milyen! – **Ez a kettő kicsi, ez a kettő nagy, ez a legkisebb, ez a legnagyobb.**

– Mik ezek? – **Szoknyák.** – Melyik szoknya szűk? Melyik szoknya bő? Melyik a legszűkebb? Melyik a legbővebb? –
– Ez a szoknya szűkebb, mint ez. Hát ez? – **Ez bővebb.**
– Ez a szoknya bővebb, mint ez. Hát ez? – **Ez szűkebb.**
– Mondd el, melyik szoknya milyen! – **Ez a kettő szűk, ez a kettő bő, ez a legszűkebb, ez a legbővebb.**
– Mik ezek? – **Kígyók.** – Melyik kígyó vékony? Melyik kígyó vastag? Melyik a legvékonyabb? Melyik a legvastagabb? –
– Ez a kígyó vékonyabb, mint ez. Hát ez? – **Ez vastagabb.**
– Ez a kígyó vastagabb, mint ez. Hát ez? – **Ez vékonyabb.**
– Mondd el, melyik kígyó milyen! – **Ez a kettő vékony, ez a kettő vastag, ez a legvékonyabb, ez a legvastagabb.**
– Kik ezek? – **Bácsik.** – Melyik bácsi fiatal? Melyik bácsi öreg? Melyik a legfiatalabb? Melyik a legöregebb? –
– Ez a bácsi fiatalabb, mint ez. Hát ez? – **Ez öregebb.**
– Ez a bácsi öregebb, mint ez. Hát ez? – **Ez fiatalabb.**
– Mondd el, melyik bácsi milyen! – **Ez a két bácsi fiatal, ez a két bácsi öreg, ez a legfiatalabb, ez a legöregebb.**
– Mik ezek? – **Tornyok.** – Melyik torony alacsony? Melyik torony magas? Melyik a legalacsonyabb? Melyik a legmagasabb? –
– Ez a torony alacsonyabb, mint ez. Hát ez? – **Ez magasabb.**
– Ez a torony magasabb, mint ez. Hát ez? – **Ez alacsonyabb.**
– Mondd el, melyik torony milyen! – **Ez a kettő alacsony, ez a kettő magas, ez a legalacsonyabb, ez a legmagasabb.**
– Mik ezek? – **Kolbászok.** – Melyik kolbász rövid? Melyik kolbász hosszú? Melyik a legrövidebb? Melyik a leghosszabb? –
– Ez a kolbász rövidebb, mint ez. Hát ez? – **Ez hosszabb.**
– Ez a kolbász hosszabb, mint ez. Hát ez? – **Ez rövidebb.**
– Mondd el, melyik kolbász milyen! – **Ez a kettő rövid, ez a kettő hosszú, ez a legrövidebb, ez a leghosszabb.**
– Mik ezek? – **Szalagok.** – Melyik szalag keskeny? Melyik szalag széles? Melyik a legkeskenyebb? Melyik a legszélesebb? –
– Ez a szalag keskenyebb, mint ez. Hát ez? – **Ez szélesebb.**
– Ez a szalag szélesebb, mint ez. Hát ez? – **Ez keskenyebb.**

– Mondd el, melyik szalag milyen! – **Ez a kettő keskeny, ez a kettő széles, ez a legkeskenyebb, ez a legszélesebb.**

– Mi van a tálakban? – **Gombóc.** – Melyik tálbán van kevés? Melyik tálbán van sok? Melyikben van a legkevesebb? Melyikben van a legtöbb? –

– Ebben a tálbán kevesebb van, mint ebben. Hát ebben? – **Ebben több.**

– Ebben a tálbán több van, mint ebben. Hát ebben? – **Ebben kevesebb.**

– Mondd el, melyik tálbán mennyi gombóc van! – **Ebben a két tálbán kevés, ebben a két tálbán sok, ebben van a legkevesebb, ebben van a legtöbb.**

Mondatalkotás: állító és tagadó mondat 115

Ennek a feladatlapnak a képeiről állító és tagadó mondatokat alkotunk. A képen az állatok olyan cselekvéseket végeznek, amilyeneket a valóságban nem tesznek. Miután az állatokat megnevezték, a gyermek kérdések alapján megnevezi a cselekvéseket is, majd *tőmondatokat* alkot. Amikor a gyermek az egyes tőmondatokat elmondta, a logopédus megkérdezi, hogy igaz-e az állítás. A gyermek tagadó válasza után a „Miért?” kérdés következik. Erre kell a gyermeknek az *általános érvényű tagadást* megfogalmaznia az alárendelt mondat alárendelő tagmondatával. Például: **Mert a kenguruk nem kaszálnak.** A logopédus további kérdésére a gyermek a *ható képzővel ellátott többes számú igét* használva válaszol. Például: **A bácsik kaszálnak.**

Ha a gyermek a kérdésekre nem tud válaszolni vagy nyelvtanilag hibás a válasz, a logopédus az utánmondás módszerét alkalmazza. Az oldalon lévő összes kép földolgozása után a gyermek önállóan is elmondja a mondatokat.

A nyelvi anyag a következő:

115

– Mit csinál a kenguru? – **Kaszál.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a kenguruk nem kaszálnak.** – Kik kaszálnak? – **A bácsik kaszálnak.**

– Mit csinál a bagoly? – **Porszívózik.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a baglyok nem porszívóznak.** – Kik porszívóznak? – **A nénik porszívóznak.** – És még kik? – **A bácsik is porszívóznak.**

– Mit csinál a gyík? – **Pipázik.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a gyíkok nem pipáznak.** – Kik pipáznak? – **A bácsik pipáznak.**

– Mit csinál a kakas? – **Motorozik.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a kakasok nem motoroznak.** – Kik motoroznak? – **A bácsik motoroznak.** – És még kik? – **A nénik is motoroznak.**

– Mit csinál az orrszarvú? – **Korcsolyázik.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert az orrszarvúk nem korcsolyáznak.** – Kik korcsolyáznak? – **A gyerekek korcsolyáznak.** – És még kik? – **A felnőttek is korcsolyáznak.**

– Mit csinál a rák? – **Trombitál.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a rákok nem trombitálnak.** – Kik trombitálnak? – **A zenészek trombitálnak.** – És még kik? – **A gyerekek is trombitálnak.**

– Mit csinál a teknősbéka? – **Kalapál.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a teknősbékák nem kalapálnak.** – Kik kalapálnak? – **A bácsik kalapálnak.** – És még kik? – **A nénik is kalapálnak.**

– Mit csinál a borjú? – **Törölközik.** – Ez igaz? – **Nem.** – Miért nem igaz? – **Mert a borjúk (borjak) nem törölköznek.** – Kik törölközhetnek? – **Az emberek törölközhetnek.**

Mondatalkotás: társashatározóval és helyhatározóval bővített mondat

116

A „Hol?” kérdésre felelő *locativusi* (-ban, -on) és a „Hová?” kérdésére felelő *lativusi* (-ba, -ra) *helyhatározóragok* vegyesen szerepelnek a mondatokban ezen a feladatlapon. A *társhatározó* -val, -vel ragja hasonulás nélkül *illeszkedik a birtokos személyjellel ellátott főnévhez*.

A nyelvi anyag földolgozása kérdés-felelet formájában történik, *fokozatos mondatbővítéssel*. A gyermek először megnevezi a képen látható személyeket, tárgyakat. A logopédus „Mit csinálnak a gyerekek?” kérdésre a gyermeknek az igével kell válaszolnia, például: **labdáznak**. Válaszolhat a helyhatározó és az ige összekapcsolásával is, például: **bábszínházba mennek**. Utánmondással mondatba foglaljuk a szót vagy szókapcsolatot.

A „Hol?” kérdésre helyhatározóval válaszol a gyermek. Például: – Hol labdázik a lány? – **A Balatonban**. Utánmondással szintén mondatot alkotunk: **A gyerekek labdáznak a Balatonban**.

A további mondatbővítés a társhatározóval történik. A „Kivel?”, „Mivel?” kérdésre a birtokos személyjellel és a társhatározó ragjával ellátott főnevet várjuk válaszként. Például: – Kivel megy bábszínházba a lány? – **A nagymamájával**. Ezután megfogalmazzuk a teljes mondatot, amelyet a gyermek utánmond. Például: **A lány bábszínházba megy a nagymamájával**.

Mindegyik képet hasonló módon dolgozzuk föl, végül a gyermek önállóan alkotja a mondatokat.

A kettős toldalékolás, tehát a társhatározórag és a birtokos személyjel együttes alkalmazása lehet külön lépés: először csak a társhatározó ragját kapcsoljuk a főnévhez. Például: – Kivel megy bábszínházba a fiú? – **A nagypapával**. Fogalmazhatunk azonban már a mondatbővítés kezdetén a kettős toldalék beépítésével.

A feladatlap kapcsán lehetőség nyílik arra, hogy a logopédus megbeszélje a gyermekkel az *időjárás*, az *évszakok jellemzőit*. A logopédus motiválja a gyermeket arra, hogy saját élményeit elmondja. Arról a képről beszéljünk először, amelyik éppen aktuális. Tavasszal a tavaszi képből kell kiindulni, majd a nyári tervekre utalni, s így térni át a nyári képre. Ezt követheti a télre való visszaemlékezés, a téli kép, végül az őszt ábrázoló. Ez utóbbit például a következőképpen dolgozhatjuk fel: – Nézd, a néni is és a bácsi is esernyőt visz a kezében. Az utcán tölcsák vannak. Vajon miért? – **Mert esik az eső**. – Látod, jól felöltözt a kisfiú meg a kislány. Kabát, sapka is van rajtuk. Miért? – **Mert hűvös van**. – Nézd, a fák levelei milyen szép színesek! Már nem mindegyik zöld. Milyen színűek? – **Van sárga levél, barna levél és piros**. – Mi történik a levelekkel? – **Lehullanak**. – Szerinted milyen évszak van? – **Ősz van**.

A nyelvi anyag a következő:

116

A gyerekek bábszínházba mennek. A fiú a nagypapájával, a lány a nagymamájával megy a bábszínházba.

A gyerekek labdáznak a Balatonban. A lány az apukájával labdázik, a fiú az anyukájával labdázik a Balatonban.

A gyerekek szánkóznak a dombon. A fiú a macijával szánkózik, a lány a testvérével szánkózik a dombon.

A gyerekek fölszállnak a hajóra. A lány a babájával száll föl, a fiú a kutájával száll föl a hajóra.

Esik az eső. Hullanak a levelek. Hűvös van. Ősz van.

Süt a nap. Meleg van. Nyár van.

Hull a hó. Hideg van. Havasak a fák. Tél van.

Fúj a szél. Virágznak a fák. Tavasz van.

Mondatalkotás: okhatározói alárendelt összetett mondat jelen és múlt idejű állítmánnyal

117–118

A két feladatlap képeiről úgy alkotunk okhatározói összetett mondatokat, hogy *egy-egy kép ábrázolja* mindkét tagmondat tartalmát. Néhány esetben mindkét tagmondatban vannak bővítmények. A logopédusnak arra kell törekednie, hogy a gyermek – a kérdések segítségével – maga fogalmazza meg az eseményt, történést, állapotot és az azt előidéző okot. Ezt megelőzően a gyermek lehetőleg önállóan mondja el, mit lát a képeken. Például: **Sír a kislány. A fagyí a földön van. Leesett.**

A „Mit csinál?”, „Mi történt?”, „Milyen a ...?”, „Miért?” kérdésekre adott válaszok után a gyermek utánmondással fogalmazza meg az okhatározói összetett mondatot. Egy-egy oldal képeinek földolgozása után a gyermeknek önállóan kell beszélnie az összefüggésekről, összetett mondatban.

A nyelvi anyag a következő:

117

Összetört a tányér, mert leesett. Gözölög a víz, mert fölforrt. Elolvad a hóember, mert kisütött a nap. Lehullott a gesztenye, mert megérett. Füstölög a ház, mert kigyulladt. Kiömlött a kakaó, mert fölborult a bögre.

118

Erzsi sír, mert leejtette a fagyit. Pistinek vérzik az ujjá, mert elvágta. Dórinak vizes a haja, mert megázott. Csaba örül, mert megkapta a biciklit. A néaninek eltörött a lába, mert el-esett. Szandinak piszkos a keze, mert homokozott.

Mondatalkotás: egyszerű bővített mondat jövő időben

119–120

A két utolsó feladatlap a jövő idő gyakorlására szolgál. A képek a cselekvések megkezdésének pillanatát ábrázolják. A *tárgyatlan és a tárgyas igeragozást* külön oldalon gyakoroljuk. Amikor a „fog” segédige tárgyatlan ragozása, a mondatot határozóval, amikor a segédige tárgyas ragozása, tárggyal bővítjük. Az ige-től elválik az igeikötő, és a segédige elé kerül. Ez nehezítheti a mondat helyes szörendjének összeállítását.

A képanyag földolgozása előtt a logopédus megbeszéli a gyermekkel, mit fog csinálni, ha vége a foglalkozásnak. Esetleg időben távolabbi, hétvégi program is szóba kerülhet. Végig lehet venni a gyermek egy napját, ebben az esetben a gyermek a jövő időt egyes szám első személyben használja. Amennyiben a gyermeknek nehézséget okoz a jövő idő használata, az igeikötő megfelelő elhelyezése a mondatban, egyéb kiegészítő anyagot is használhatunk. Lehet a gyakorlást például bábokkal, játékokkal végezni. A logopédus megfogalmaz egy állítást. Például: – A maci éhes –, és miközben a maci előtt álló játékedényekre mutat, megkérdezi: – Mit fog csinálni a maci? – A gyermeknek jövő időben kell megfogalmaznia a választ: **Meg fogja enni az ebédet.**

Visszatérhetünk a munkatankönyv 72–73., 78–79., 92–93. és 112–113. feladatlapjára, ahol az összetartozó képek is alkalmasak a mondatok jövő időben való megfogalmazására. Az első képről a már ismert mondatot mondjuk, miközben a második képet letakarjuk. Ez utóbbiról jövő időben kérdez a logopédus. A gyermek jövő időt tartalmazó, hiányos mondatral válaszol, hiszen feltételezzük, hogy már ismeri a képeket. Például: – A pizsama kicsi. Mit fog csinálni anyuka? – **Ki fogja cse-relni.** Természetesen más választ is elfogadunk, ha az tartalomilag és formailag helyes.

A 119–120. feladatlap feldolgozása a képeken látható tárgyak, személyek, cselekvések, történések megnevezésével kezdődik. A mondatalkotás a „Mi fog történni itt?”, „Mit fog csinálni a/z/ ...?” kérdések segítségével történik. A kérdésekre a gyermek hiányos mondatokkal válaszol, például: **Át fog ugrani a karikán.** A logopédus megfogalmazza a teljes mondatot, amelyet a gyermek utánmond. Például: – Az oroszlán át fog ugrani a karikán. – Az egy oldalon lévő képek feldolgozása után a gyermek önállóan mondja a mondatokat.

A nyelvi anyag a következő:

119

Az oroszlán át fog ugrani a karikán. Ági be fog ugrani a vízbe. A farkas bele fog esni a gödörbe. A villamos el fog indulni a megállóból. A néni föl fog szállni a vonatra. Az autó be fog fordulni a sarkon.

120

A béka be fogja kapni a legyet. A bácsi meg fogja gyújtani a tüzet. Anyuka meg fogja etetni a babát. A bácsi el fogja ültetni a fát. A néni ki fogja bontani a csomagot. A kutya el fogja kergetni a rókát.

Tartalom

Feladatlap
száma

	Bevezetés	5
3–5	Hangutánzás	11
6–18	Főnevek	16
19–33	Igék: cselekvés, történes	24
34	Főnevek toldalékai: birtokos személyjel	33
35–41	Mellénevek, szárnevek	35
42–49	Főnevek toldalékai: tárgyeset	41
50	Mellénevek, szárnevek	47
51	Mondatalkotás: tömondatok. Névszói állítmány	50
52–53	Főnevek toldalékai: tárgyeset. Birtokjel	52
54–57	Főnevek toldalékai: helyhatározó (-ban, -ben)	54
58–61	Főnevek toldalékai, igeragozás.	
	Helyhatározó: -ban, -ben	57
62–63	Többses szám	59
64–65	Mondatalkotás: tömondatok egyes és többses számban	61
66–67	Főnevek toldalékai: -ba, -be ragos helyhatározó	62
68–69	Tárgyeset gyakorlása állító és tagadó mondatokban	64
70–71	Főnevek toldalékai: -on, -en, -ön ragos helyhatározó	66
72–73	Mondatalkotás: tömondatok jelen időben és múlt időben	68
74–75	Főnevek toldalékai: részeshatározó, eszközhatározó	71
77	Mellénevek	73
78–79	Mondatalkotás: tömondatok és egyszerű bővített mondatok	74
80–81	Főnevek toldalékai: -ból, -ből, -ra, -re ragos helyhatározó	75
82–83	Mondatalkotás: kívánságot kifejező mondat	77
84	Egyszerű bővített mondat. Tárgyas igeragozás I.	78
85	Tömondat két állítmánnya	79

86–91	Tárggyal és helyhatározóval bővített egyszerű mondat	80
92	Egyszerű bővített mondat. Tárgyas igeragozás II.	82
93	Főnevek toldalékai: birtokos személyjel, birtokjel	83
94–95	Főnevek toldalékai: -hoz, -hez, -höz ragos helyhatározó	84
96–97	Kettős toldalékolás: többes szám és tárgyeset	86
98–99	Kettős toldalékolás: birtokos személyjel és a tárgyeset ragja	87
100–103	Mondatalkotás: tárggyal és -ról, -ről ragos helyhatározóval bővített egyszerű mondat, tárgyas ragozású állítmánnyal	88
104–105	Főnevek toldalékai: kettős toldalékolás. Birtokos személyjel és tárgyrag kapcsolása kötött toldalakú szótövekhez	90
106	Mondatalkotás: egyszerű bővített mondatban „kell” + főnévi igenév	91
107	Okhatározói alárendelt összetett mondat	92
108–109	Főnevek toldalékai: -nál, -nél ragos helyhatározó	93
110	Mondatalkotás: tiltó mondat	94
111	Az igekötő jelentésmódosító szerepe	95
112–113	Kapcsolatos mellérendelt összetett mondat. Halmazott állítmányú egyszerű mondat	97
114	Mellékevek fokozása. Az összehasonlítás megfogalmazása	99
115	Mondatalkotás: állító és tagadó mondat	102
116	Mondatalkotás: társhatározóval és helyhatározóval bővített mondat	104
117–118	Mondatalkotás: okhatározói alárendelt összetett mondat jelen és múlt idejű állítmánnyal	106
119–120	Mondatalkotás: egyszerű bővített mondat jövő időben	107

10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.

A kiadásért felel: Pálfi József vezérigazgató

Raktári szám: 83 207/1

Felelős szerkesztő: Remeczné Komár Gabriella

Utánnomásra előkészítette: Bárány László

Műszaki igazgató: Babicsné Vasvári Etelka

Műszaki szerkesztő: Wéber Andrea

Terjedelem: 7 (A/5) iv

3. kiadás, 2002

Nyomtatta és kötötte a Dabas-Jegyzet Kft.

Felelős vezető: Marosi György ügyvezető igazgató

9 789631 931969

4

